

Heç nə qatarı gözləmək qədər yorucu deyil.
Xüsusilə də rəislər üzərində uzanmışansa.

Don Aminado

“

Reislər üzərində intihara qərar vermiş iki yad insanın kəsişən həyat yolları. Həyatın çətin dolanbaclarından çıxış yolu axtaran “həmreislər” və kəlmə-kəlmə son dayanacağa doğru irəliləyən ömür, bəlkə, ölüm qatarı. “Nə üçün yaşayıram?” sualına cavab tapmağa çalışan qəhrəmanlar həyata tutunmağa bircə səbəb belə tapa bilmədikləri üçün ayaqları onları bu qatarın qarşısına götürüb.

Kanadada kəsişən reislər oxucunu qəhrəmanların keçmişinə aparır. Gözəl və inadkar serb qızı Adriana Balkan yarımadasında serblərə göstərilən təzyiqlərlə bağlı məqalə yazmaq üçün Mostar şəhərinə gəlir. Mostarla bərabər mehriban və alicənab bələdçisini də yaxından tanımağa başladıqca şovinist baxışları dəyişir. Boşnaklara nifrat ruhunda tərbiyə edilmiş Adriana özü də hiss etmədən bu “düşmən” millətin nümayəndəsinə əməlli-başlı aşiq olur.

Sevgi, fədakarlıq, xəyanət, Srebrenitsa dəhşətlərinin fonunda insan özünə doğru gedən yolda ağır mübarizəni eks etdirən möhtəşəm bir həyat hekayəsi. Bu mübarizə kimin qələbəsi ilə sonlanacaq?

Əsər insanın həqiqi mahiyyətini açaraq düşdüyü çətin sınaqlar zamanı ortaya çıxan rəzilliliklərini və yüksələ biləcəyi mənəvi zirvələri göstərir. Bir tərəfdə əsas qurbanları qadınlar və uşaqlar olan qorxunc savaş, digər tərəfdə isə həyatın ən ağır sınaqlarından qalib çıxan SEVGİ.

Sevdikləri üçün canından keçmək asandır, lakin sevdikləri üçün yaşamağa – uzun illər boyunca hər gün ölüb-dirilərək yaşamağa yalnız həqiqi sevgini dadanlar qadirdir.

Rövşən Abdullaoglu

Reislər Üzərinə Uzamış Adam

– Psixoloji roman –

Qədim irs gərək Qala

Bakı – 2020

Müəllif : **Rövşən Abdullaoğlu**
Redaktorlar: **Sevda Məmmədova**
Könül Hacıyeva
Korrektor: **Aygül Mirzəyeva**
Son oxunus: **Günel Kamal**
Üz cildinin rəssamı: **Natiq Kamal**
Buraxılışa məsul: **Şöhlət İxtiyaroğlu**

Reislər Üzərinə Uzanmış Adam

Bakı, “Qədim Qala” Nəşriyyat evi, 2020, 424 səh.

Mətbəə: Nurlar NPM

Çap tarixi: 08.09.2020

Sifariş: 006/20 (02)

ISBN: 978 – 9952 – 8078 – 0 – 6

© “Qədim Qala”, 2020

Kitabın bütün hüquqları qorunur.

Tel.: (+994 55) 404 31 32

office@qedimqala.az, qedim.qala@gmail.com

www.qedimqala.az

Mündəricat

“Reislər üzərinə uzanmış adam” romanı	
dünyanın məşhur ədəbi tənqid qurumlarının gözü ilə:.....	10
Hər duyğu özündən daha güclü bir duyguya kölədir.....	18
Əgər şər səni dəyişməyibsa, deməli, hələ qalib gəlməyib	23
Bir zamanlar o, yanımda idi.....	25
Bir ömür – bir an	28
Ağlar söyüd.....	34
Həmişəki kimi, mən danışram, sən susursan.....	37
Ulduzları yerə düşməyə qoymayan nədir?	43
Yuxu ilə gerçəklilik arasındaki sərhədin silinməsi	51
Reislər üzərində oyun.....	54
Otuz birinci psixoterapevt.....	61
Üçüncü intihar cəhdı	67
Görünməz adam.....	72
O anda hamı peşman olur	75
Əli süpürgəli bədheybat	77
Hər şey başladığı yerə qayıdır	80
Bodhi reisləri	83
Bura mənim yerimdir	86
Qeyri-adi yerdə qeyri-adi tanışlıq	88
Eyni taleli iki Umberto	91
Süleyman peyğəmbər və Əzrail	99
Verter effekti.....	104
Məhəbbət neçə il yaşayır?.....	111

Evlilikdən öncə	115
Tale kitabında ilk səhifə.....	120
Qəlb təslim olanda	129
Dərvişlər məkanı Blaqaya səfər	135
Otuz metrlik körpüdən hay-dayvinq.....	142
Medjuqorya – yerlə göyün birləşdiyi yer.....	154
Furnalı rahib Dionisi və Dəməşqli İohann.....	157
Mostarda Əmin, Luvrda Mona Liza	164
Hidrogen bombasına Nobel mükafatı	168
Utanc	173
Sən əvvəlki deyilsən.....	181
Qızla oğlan arasında dostluq ola bilərmi?	192
İş işdən keçəndə.....	200
Duyğular dəyişəndə.....	208
Sağalmağa vaxt tapdı.....	213
Necəsən, Əmin?	216
Hər ayrılıqda bir vüsal var	220
Qədim gümüş şəhərinə səfər	228
İnsanların hər gün yaşadığı paradoks	232
Qəribə xahiş	242
Suyun altında nəfəs almaq.....	247
Makulaturalıq kitabları necə bestseller etmək olar.....	252
Müqəddəs ata ilə yaziçı	256
Şekspiri bəyənməyən dahi.....	261
Fil Cambo fil Alisani sevir	267
Ördəklə ceyranın dostluğu.....	273
Mladığın ordusu	279
Sınıq şifoner	283

Nağıla çevrilən xoşbəxtlik.....	287
Ananın əl öpməsi	294
Yarımçıq qalmış məktub	299
“Əqrəb” basqını.....	302
Müharibə qanunları	307
Övladının ölümünə sevinən ana	314
Psixopat həbs düşərgəsində.....	319
Güllələnməyə gedən insanı qaçmağa qoymayan nədir.....	328
Çarəsizlik	335
Batko üçün qeyri-adi ad günü hədiyyəsi.....	337
Yanan şamın duası.....	341
Hər nəsil müharibədən bir pay aparır	346
Şəhərlər də olur.....	349
Kvebek eşqi.....	353
Donmuş göz yaşları.....	357
İlk rels təcrübəm	365
Xilaskar.....	368
Sonun başlanğıcı.....	372
Şulutruq tayfasının ən böyük sırrı.....	382
Ziddiyətləri özündə cəmləmiş canlı	389
Keçmişdən gələn qonaq.....	392
Ana bətnini tərk etmək qorxusu.....	396
Ağır seçim	399
Ad gündündə nirvanaya çatmaq.....	405
“Kolumbiya qalstuku” üsulu ilə edam	408
Ağlar söyüdün son hekayəsi.....	410
Rełslər üzərinə uzanmış adam	415

"Reislər üzərinə uzanmış adam"

romani dünyyanın məşhur ədəbi tənqid qurumlarının gözü ilə:

"Reislər üzərinə uzanmış adam" əsəri 2020-ci ildə Amerikanın "Readers' Favorite" beynəlxalq ədəbi qurumunun təşkilatçılığı ilə keçirilən, ən böyük mükafat fondlarından birinə sahib beynəlxalq müsabiqədə iştirak edərək qızıl medal qazandı!

"Readers Favorite" dünya ədəbi tənqid sferasında fəaliyyət göstərən ən nəhəng qurumlardan biridir. Təşkil etdiyi müsabiqədə dünyyanın hər yerindən on minlərlə əsər iştirak edir, müxtəlif janrlarda mükafatlar təqdim edilir. Nəticələr Amerikanın nəhəng nəşriyyatları, film istehsalçıları və mətbuat orqanları tərəfindən izlənilir və yayılmışdır.

“Reislər üzərinə uzanmış adam” romanı “Readers Favorite” ədəbi qurumu tərəfindən müxtəlif kateqoriyalar üzrə təhlil edilərək ən maksimal qiymətə – beş ulduza layiq görülüb.

Birinci mərhələdə kitab beş fərqli kateqoriya üzrə ətraflı təhlil edilir:

Birinci, estetik görünüş. Kitabın cildi, adı, fəsillərin başlıqları, daxili tərtibatı maraqlı və diqqətçəkən olmalıdır.

İkinci, süjet. Əsərin bu kateqoriyada yüksək dəyərləndirilməsi üçün personajlar mənfi və müsbət tərəfləri ilə birgə dəqiq təsvir olunmalıdır. Təhkiyədə ardıcılığa riayət olunmalı, məzmun tam ifadəsini tapmalı, süjet orijinallığı ilə seçilməli və unikal baxış bucağından nəqıl olunmalıdır.

Üçüncü, inkişaf. Burada hekayənin əsas ideyası, məzmunun açılması təftiş edilir. Dialoqlar realist, təsvirlər canlı, ötürürlənən məlumatlar dəqiq, təsirli və mövzuya uyğun olmalıdır.

Dördüncü, şəkilləndirmə. Bu kateqoriyada səhnələrin təsviri, dialoqların tərtibi və baxış bucaqlarının bir-birini əvəz etmə şəkli təhlil edilir.

Sonda isə müəllifin hədəflədiyi auditoriyanın maraqlarına nə dərəcədə xitab etməsinə baxılır. Bütün bu sadalanınlar nəzərə alınaraq kitab haqqında ortalama qiymət göstərilir.

Kitab bu kateqoriyaların hər biri üzrə maksimal bal toplayaraq fərqlənmə nişanı ilə təltif olunub.

5 Star Review!

“ Rövşən Abdullaoğlunun qələmindən “Relslər üzərinə uzanmış adam” romanı ağır sınaqlar zamanı insanın sahib olduğu əzmkarlıq və mənəvi güdrətdən bəhs edir.

Heyrətamız intihar ssenarisi ilə başlayan bu əhvalat bizi keçmişə, Bosniya və Serbiya arasındaki hərbi münaqışələr dönəminə aparır. Burada tanış olduğumuz Adriananın dəyişən həyat hekayəsi insan ruhunun, ən dərin ümidsizliyə rəğmən, nələrin öhdəsindən gələ biləcəyini göstərir. Bu hekayə süjetin inkişafına təsir göstərərək hadisələri vahid kontekstdə birləşdirir.

Müəllif Rövşən Abdullaoğlu əsərdə ilk önce insanlığa geniş rəkursdan baxış formalaşdırır. Süjet irəlilədikcə bu baxış bucağı ən münasib məqamlarda daralaraq oxucunu emosional rabitə yaradan detallara yönəldir. Mənim Balkan müharibəsi və burada iştirak edən müxtəlif tərəflər arasında baş vermiş münaqışələr barədə çox az məlumatım vardı, odur ki bu romanda həmin dövrə aid çoxlu sayıda tarixi, mədəni faktlar və ictimai perspektivlər öyrəndim. Bu məlumatlar bütün oxucular üçün faydalı ola bilər.

Mənə ən çox təsir edən obrazların təkamülü oldu; bu inkişafın nəticəsində romanda bütün hadisələrin əsasında olan güclü (müsbət) qəhrəmanlar formalaşır. Əlbəttə ki, ibrətamız həyat təcrübəsi yaşamalı olan Adriana məğrur bir şəxsiyyət kimi daha çox seçilir. Dialoqlar da əsərin güclü cəhətidir. Burada mühüm fəlsəfi suallar qabardılır və hekayənin emosional məzmunu daha dərindən açılır; bununla bərabər, obrazların danışışı realist və klişədən uzaqdır.

“Reislər üzərinə uzanmış adam” romanını dərin məzmunlu, geniş dünyagörüşlü bədii ədəbiyyata dəyər verən oxuculara şiddətlə tövsiyə edirəm.

“Readers’ Favorite”,

Kitablara rəy və mükafat verilməsi ilə məşğul olan, fəaliyyəti BBB (Best Business Bureau) tərəfindən yüksək (A+) dəyərləndirilmiş ədəbi qurum.

Rəyləri məşhur “Penguin Random House”, “Simon & Schuster” və “Harper Collins” nəşriyyatları tərəfindən mötəbər bilinir.

“Müstəqil müəlliflər assosiasiyası” (“Association of Independent Authors”) tərəfindən “Best Websites for Authors” və “Honoring Excellence” mükafatlarına layiq görülmüşdür.

“ Abdullaoğlu tarixi, teologiyani, fəlsəfəni və psixologiyani bir araya gətirdiyi bu əsərdə eyni qatar yolunda intihara cəhd edən iki insanın həyat yoluna işıq salır. Son anlarını gözləyən bu iki nəfər onları bu rəslərə sürükləyib gətirmiş tarixi hadisələri, taleyi, insanlar arasındaki münasibətləri, ədəbiyyatı müzakirə edir.

Ailə dinamikasının təsviri səmimi emosiyalarla zəngindir. Adriana-nın və ailəsinin həyat həkayəsi həqiqətən ürəkləri parçalayır. Abdullaoğlu əsərin başlanğııcı ilə sonunu birləşdirmək üçün ağıllı və inandırıcı yollar təpir. Əsərin informasiya baxımından daha dolğun hissələrinin öhdəsindən gəlmış oxucu bu tarixi həkayədə çox dəyərli mövzularla rastlaşacaq.

Yekun: Fəlsəfi araşdırmların və tarixi romanın eklektik uzlaşması olan bu əsər psixoloji travmaların nəsildən nəslə ötürülməsi ilə maraqlanan oxucuların diqqətini cəlb edəcək.

Boris Pasternakin “Doktor Jivaqo”sunun, Xalid Hüseynin “Min möhtəşəm günəş”inin pərəstişkarları üçün əla seçimdir.

“BookLife”,
1872-ci ildən fəaliyyət göstərən,
"kitab dünyasının İncili" kimi tanınmış
"Publishers Weekly" – kitab nəşri və satışı üzrə
beynəlxalq ədəbi qurumun
müstəqil nəşrlər üçün ayrılmış qolu

“ Azərbaycanlı yazıçı Abdullaoğlu Balkan müharibəsinin ən ağır məqamlarından bəzilərini dəqiqliklə qabardaraq ağır məşəqqətlər ya-şanmış bu yerin ən qaranlıq zamanlarındakı çətinlikləri və nüansları məharətlə təsvir etməklə təqdirəlayiq bir iş ortaya qoyur.

Əsərin sujeti inandırıcıdır, fəlsəfi baxımdan da mövzu aktual və hə-yatı önməli mesaj daşıyır.

Bu romanda çox hadisələr baş verir, bütün əhvalatlar bir-birinə calanaraq çənbəri tamamlasa da, təhkiyənin əsas hissəsini Faruqun he-kayəsi təşkil edir.

Bəzi səhnələrdə nəsihətedici notlar hiss olunur, lakin sevginin ən çətin sınaqlar sırasında məglubedilməzliyi mövzusu həqiqidir.

Bir sözlə, müharibənin dağıdıcı qüvvəsi və sevgiyə olan ehtiyac haqqında sürükləyici, düşündürən hekayə.

“Kirkus Book Reviews”,

Nyu-Yorkda yerlaşan,

*ədəbi tənqid sahəsində səksən illik təcrübəsi olan,
il ərzində 7000–10000 yeni kitabı dəyərləndirən,
ən böyük mükafat fonduna sahib ədəbi müsabiqələrdən
birinin təsisçisi olan ədəbi qurum*

“ Fərqli nəsilləri əhatə edən, iztirablardan və mətinlikdən danışan hekayə... “Relslər üzərinə uzanmış adam” həyatın dəyəri və insanın sağ qalmaq üçün tez-tez qurbanlar ödəməli olması barədə unudulmaz düşüncələrdir.

Əsər boyunca fərqli mədəniyyətlərdən doğan önyarğılar və inanc sistemləri araşdırılır. Facialərlə dolu bir dövrdə sevgi münasibətlərinin dolaşıqlığını təsvir edən bu hekayədə müəllif qətiyyən məsələlərin bəsit yolla həllini verməyə çalışır. Əsərdə hadisələr vahid bir xətt üzrə cərəyan etmir.

Abdullaoğlunun digər əsərlərində olduğu kimi, burada da müasir bilgilərin, qədim mədəniyyət ənənələrinin və ciddi fəlsəfi təhlilin çox maraqlı uzlaşmasını görürük. Bu analitik yanaşmanın şüurda yaratdığı dərin təlatümlər bəzən hekayənin ümumi axarını ləngitsə də, daha geniş miqyaslı ideyaların çatdırılmasına xidmət edir. Əsərdə olan unikal xarakterlər və süjetin qeyri-adi dönüşüsləri bizi özünüdərkə və bildiyimizi sandığımız bütün nəsnələri yenidən dəyərləndirməyə sövq edir.

“Self-Publishing Review”,
Peşəkar ədəbi tənqid və redaktə xidmətləri təklif edən,
kitablarla bağlı rəylər, məqalələr və
yenilikləri dərc edən mötəbər ədəbi qurum.
Fəaliyyəti haqqında “The Guardian”,
“The Huffington Post”, “Writer's Digest”,
“Forbes” və “The New York Times” kimi nəhəng
mətbuat orqanlarında bəhs edilmiş və
xidmətləri tövsiyə edilmişdir.

“

Möhtəşəm ədəbi əsər oxucunu yeni, əsrarəngiz yerlərə aparır. İlk dayanacaq Tedlə Faruqun ölüm qatarını gözlədikləri gözdən uzaq dəmir-yoludur – 2014-cü il, Kanada, Saskatun. Məhz bu bədbin başlanğıcdan müharibə dəhşətlərindən, insan ruhunun zəfərindən və sevginin şəfabəxş qüdrətindən bəhs edən sürükləyici, ruhun dərinliklərinə işləyən hekayə başlayır. Həyatın mənası, sevgi və ədəbiyyat barədə düşüncələr əsərin mahiyyətini təşkil edir.

“Reislər üzərinə uzanmış adam” romanı ilə Coşua Oppenhaymerin ürəkparçalayan “Qətl aktı” və “Səssizliyin baxışı” sənədlə filmləri arasında bənzərlik var. Bu filmlərdə İndoneziyada hərbi zəmində törədilmiş qəddarlıqların nəticələri araşdırılır. Həm Bosniyanın, həm də İndoneziyanın hərbi caniləri bu gün azadlıqda dolasır, hətta rəhbər vəzifələr tuturlar, onların qurbanları isə səssiz iztiraba məhkumdur. Silahlar susandan sonra da müharibə hələ uzun müddət xalqları, ailələri parçalamağa davam edir.

“Reislər üzərinə uzanmış adam” çox güclü əsərdir. Rövşən Abdullaoğlu inca, səlis və ehtirasla, təfərruat və atmosferi heyvətamız dəqiqliklə hiss edə-rək yazar, sətirlərinə qədim müdriklik hopmuş müasir roman ortaya qoyur.

“IndieReader”,

2009-cu ildə əsası qoyulmuş, beynəlxalq kitab müsabiqələrinin təşkilatçısı olan ədəbi tənqid qurumu. Fəaliyyəti “The Wall Street Journal”, “The Huffington post”, “USA today”, “Forbes”, “The New York Times” kimi nəhəng mətbuat orqanları tərəfindən dəstəklənir. “Reislər üzərinə uzanmış adam” “IndieReader” tərəfindən maksimal 5 baldan 4.9 balla qiymətləndirilərək “IR Approved” nişanı ilə təltif edilib. Bu əsərlərin rəyləri “USA Today” və “The Huffington Post”da dərc edilir.

Hər duyğu özündən daha güclü bir duyğuya kölədir

Eramızdan min il əvvəl. İsrəd Tayəh ölkəsi. Şulutruq tayfası.

Bu tayfa öz mərd və mübariz əsgərləri, ağıllı xanımları ilə digərlərindən seçilərdi. Ölkənin ən gözəl yerləri, ən münbət torpaqları, həyat mənbəyi olan çayları da məhz onların ixtiyarında idi.

Bu tayfanın yaşadığı ərazinin girişində ucalan, budaqları az qala yerə dəyən iri gövdəli söyüd ağacından üzərində “Həyat sadəcə yüksəklikdən bir tullanişdır” yazısı olan lövhə asılmışdı. Lövhənin nə zamandan bəri buradan asıldığıni heç kəs bilmirdi. Bəziləri deyirdilər ki, əvvəllər bu tayfanın adı “Uxroq” olub. O zamanlar Uxroq tayfası İsrəd Tayəh ölkəsində ən zəif və qorxaq tayfa hesab olunub. Onlar özlərini müdafiə etməkdə aciz olduqlarından tez-tez digər tayfaların hücumlarına məruz qalardılar. Bir gün bütün bunlardan təngə gəlmış bir cavan Kilkirdüm dağında yaşayan ruhlardan məsləhət almaq üçün oraya yollanır. Cavan uzun illərdən sonra oradan üzərində yazı olan lövhə ilə qayıdır. Onu bal-

ca bir söyünd ağacından asır. O, tayfanın adını dəyişərək “Şu-lutruq” qoyur. Sonra isə Təmlüz dağının ən yüksək zirvəsinə qalxaraq özünü Run gölünə atır. Onu bir daha görən olmur. Bu hadisədən sonra tayfada belə bir adət yaranır: oğlan uşaq-ları on yaşına qədər ən azı bir dəfə Təmlüz dağının ən yüksək zirvəsindən Run gölünə tullanmalı idilər. Bunu da, təbii ki, hər uşaq bacarmırdı.

Zirvədən atılan uşaq artan sürətlə cəmi bir neçə sani-yəyə gölə düşərdi. Yüksəklidən aşağı düşən zaman onun qulaqları tutular, damarlarında qanı donar, ürəyi şiddətlə döyünməyə başlayardı.

Bu insanlar hesab edərdilər ki, ən dəhşətli qorxu yüksəklik qorxusudur və bunu yenmək digər qorxuları da yenməyə səbəb olar. Erkən yaşlarında bütün qorxularından azad olan uşaq böyüyəndə mütləq yenilməz və möhkəm iradəyə sahib bir insan olacaq. Qorxusuna qalib gəlib gölə tullanmağa cürət edən uşaqlar tayfa içərisində böyük hörmət və nüfuz qazanardılar. Müəyyən yaşa çatdıqda tayfadakı ən mühüm vəzifələr onlara tapşırıldı. Onlar tayfanın ən gözəl və ağıllı qızları ilə evlənmək imkanı qazanardılar. On yaşına qədər Run gölünə ikinci dəfə tullanan uşaqların isə tayfa içində xüsusi mövqeyi və ehtiramı olardı. Hazırkı tayfa başçısının qızları ilə evlənmək şərəfinə məhz onlar nail olardılar. Gələcəkdə qəbilə rəisləri də onların arasından seçilərdi.

İkinci dəfə tullanmaq birincidən daha çətin idi. Çünkü birinci dəfə insanı daha çox tullanışın qeyri-müəyyənliyi, in-diyyədək yaşamadığı bir hissi keçirmək qorxudur. Artıq bir dəfə tullanmış uşaq isə nəhəng bir boşluğa yuvarlanmanın,

bu zaman damarlarda qanın donmasının, qorxudan gözlərin bərəlməsinin, nəfəsin tutulmasının, nəhayət, böyük zərbələ suya çırpılmanın dəhşətini yaşamış olurdu. Ona görə də ikinci tullanışın qorxusunu dəf etmək uşaqlar üçün daha çatın olurdu. Əsl hünər də məhz bu həqiqi qorxunu yenmək hesab olunurdu. İkinci tullanışın qorxusuna, dəhşətinə qalib gəlmış biri artıq asanlıqla bu hərəkəti növbəti dəfə də təkrarlaya bilirdi. Yüksəklik artıq onun üçün doğmalaşır, qorxu ona sadəcə güc verməyə başlayırdı.

Şulutruq tayfasının artan nüfuzuna görə artıq qonşu tayfalar onlara paxilliq etməyə başlamışdılar. Bir gün qonşu tayfa başçıları bir yerə toplanıb Şulutruq tayfasını necə məhv edə biləcəkləri barədə məşvərət edirdilər. Heç bir təklif ağlabatan deyildi. Əlyih qəbiləsinin ən qoca kahini dilləndi:

– Onların gücü öz adətlərindədir. Yüksəklikdən tullanmaq onların uşaqlarını şücaətli edir. Kiçik yaşlarından hər kəsin bacarmadığı işin öhdəsindən gələn uşaq böyüyəndə də yenilməz ruha sahib olur. Onlar qorxularını yenməyi kiçik yaşlarından öyrənirlər. Qorxusuna qalib gələn insan məglubedilməz olur. Qayadan tullanan bu şücaətli uşaqlar digərləri üçün də ilham mənbəyidir. Odur ki, onların qəhrəmanları günü-gündən artır.

– Bunu biz də bilirik. Yaxşı, onları necə məhv edək?
– Bu adətlərini əllərindən almaqla, – kahin hiyləgərcəsinə dilləndi.

– Onları bu adətlərini tərk etməyə nə vadər edə bilər axı?
– Qorxu! – qoca kahin cavab verdi.
– Necə yəni qorxu? Onlar axı qorxuya yenilmirlər?

– Onlar hələ ən böyük qorxularını yenməyiblər. Uşaqlar indiyə qədər kiminsə qayadan tullananda daşlara dəyib parçalanmasının şahidi olmayıblar. Əgər, heç olmasa, bir uşaq bu cür ölürsə, o zaman digərlərinə qayadan tullanmaq daha da dəhşətli gələcək, qorxuları daha da böyüyəcək. Heç kəs bir daha yüksəklikdən tullanmağa cəsarət etməyəcək.

– Səncə, çox dəhşətli olan bu qorxunu heç cür yenmək olmazmı?

– Ən böyük kahin olan Suyəmdən bu qorxunu yenməyin yalnız bir yolu olduğunu eşitmışəm. Ancaq onun nə olduğunu mənə deməyib. Mən bilmirəmsə, o tayfadan da heç kəs bilməyəcək.

Bu təklifi hamı qəbul etdi. Gecə ikən həmin qayanın üzərindəki daşı yerindən oynatdilar. Elə etdirilər ki, oradan tullanmaq istəyən uşağın ayağı sürüşsün və qayalara çırpilsin.

Hər il olduğu kimi, bu il də Dimü bayramında uşaqlar gölə tullanmaq üçün Təmlüz dağına çıxmışdilar. Yenə də bəziləri hündürlükdən qorxub aşağı tullanmaqdan imtiina etdirilər. Tullanmağa cürət edən ilk uşağın ayağı sürüşdü və o, qayalara dəyərək parçalandı. Bu mənzərəyə şahid olan uşaqlar dəhşət içində geri çəkildilər. Sona bir balaca uşaq qalmışdı. Əgər o da tullanmasa, qəbilə bu il öz yeni qəhrəmanından məhrum qalmış olacaqdı. Bu da onların çoxəsrlik ənənələrinin dayanması, şücaət və qəhrəmanlıq tarixçəsinin sonu demək idi. Balaca uşaq qayanın başında xeyli dayansa da, tullanmağa cəsarət etmirdi. Ölən uşağın qanlı cəsədi gözünün önündən çəkilmirdi. Məyusluğa qərq olmuş insanlar sükut içində gözləyirdilər. Bu zaman anası

irəli gələrək oğlunun qulağına nəsə piçildədi. Oğlanın göz-lərindən yaş axmağa başladı, yanağında iz qoyan damlları silərək düşünmədən qayadan aşağı tullandi. Kənardan baxanlar heyrət içində donub qalmışdır. Onlardan biri qadı-na yaxınlaşışb ondan uşağa nə dediyini soruşdu...

**Əgər şər səni dəyişməyibsə, deməli,
hələ qalib gəlməyib**

1995-ci il.

Zabitin bağırtısı küçəni başına götürmüdü: “Bir qadınla da bacara bilmədiniz! Fərsizlər! Tez olun, hansı deşiyə giribsə, tapın gətirin!” Lüsiya küçəni keçib dalanların birində gözdən itdi. Arxasınca düşən hərbçilər qadının hansı tərəfə döndüyünü görə bilməmişdilər. O artıq özünü azadlıqda hiss edirdi. Dəhşətli qorxu hissi yavaş-yavaş azalırdı. Sevincinin həddi-hüdudu yox idi, xilas olduğuna inana bilmirdi. Oradan uzaqlaşmaq istəyirdi ki, onu gördü. Görən kimi gözləri parladı, üzü güldü, qəlbi sevinclə çırpınmağa başladı. Ancaq onunla belə bir məqamda qarşılaşmaq istəmirdi. O, Lüsiyanın həmişə bənzəməyə çəlüşdiyi bir qəhrəman idи. Həyatdakı ən böyük şüarı: “Əsas insanlığı əldən verməməkdir. Əgər şər qəlbinə işləyib səni dəyişməyibsə, deməli, hələ sənə qalib gəlməyib!” olan qəhrəmanı... İndi Lüsiyanın canından artıq sevdiyi insan qurd qanunları ilə yaşayan, qəlblərini çoxdan İblisə təslim etmiş əsgərlərə doğru addımlayındı. Hər an onların əlinə keçə bilərdi.

“Qaçmağım alınmadı, deyəsən. Biz yalnız xəyallarda xoşbəxt olacaqıq. Ancaq...” O, təhlükədən xəbərsiz halda irəliləyirdi. Lüsiya seçim etməli idi, lakin nə edəcəyini bilmirdi. Tərəddüd o qədər əzabverici idi ki... Onu əsgərlərə yaxınlaşdırın hər bir addımla Lüsiyanın nəbzi daha da sürətlə vurur, ürəyi quş kimi çırpinirdi. İki ağır seçim qarşısında qalandı tərəddüd daha da iztirabverici olur.

Dərhal bir qərar vermək lazımdı. Düşünməyə vaxt yox idi. O bütün iradəsini toplayıb dalandan çıxdı və özünü hara gedəcəklərini bilməyən, çəşqin halda ətrafa baxan əsgərlərə göstərdi. Əsgərlər dərhal ona tərəf qaçmağa başladılar. Lüsiya sonuncu dəfə öz qəhrəmanına tərəf baxdı. Üzündə sadəlik, məğrurluq və bir də mehriban qəlbinin əksini gördü. O, bir küçə sağda nələr baş verdiyindən xəbərsiz idi. Lüsiya onu məhz bu cür yaddaşına həkk etmək istəyirdi. O, Lüsiyanın güc və həyat mənbəyi idi. Həyatını gözəlliklərlə dolduran insan idi. İndi onun Lüsiya üçün etdiklərinin əvəzini qaytarmaq vaxtı gəlib çatmışdı.

Əsgərlər çatan kimi qadının qarnına möhkəm bir təpik vurdular. Lüsiya yerə yixildi. Ağrının şiddətindən bağırmış istəyirdi. Səsi eşidilməsin deyə, qolunu ağızına tutub dişləri ilə sıxdı. Gözlərindən yaş axındı. Həm ağrıdan, həm də ondan birdəfəlik ayrıldığını dərk etməsindən doğan acı göz yaşları qolunu islatdı.

Bir zamanlar o, yanımda idi

1985-ci il. Kanada. Nyu-Bransvik əyaləti, Sent Jon şəhəri.

Dorianın gözləri anasına baxsa da, xəyalı başqa aləmdə idi. Gülərüz anası onu qucağına alıb əzizləyirdi. Dorian anasının buruq, qara, uzun saçlarını barmaqlarına dolayıb bir az da buraraq oynadırdı. O hər zaman anasının zərif saçlarına toxunduqda qəlbində bir sevinc hiss edirdi. Sonra bu hiss bütün bədəninə yayılırdı. Ana övladının necə xoşbəxt olduğunu üz-gözündən anlayıb xoşhal olur, onu bərk-bərk bağrına basırdı.

Dorian çox zaman anasının qucağında xumarlanar, başını onun sinəsi üzərinə qoyub oradaca yatardı. Anasının ürək döyüntülərini dinləyərdi, bu səs ona layla kimi gələr, bu cür də yuxuya gedərdi. Bu döyüntülər heç kəsinkinə bənzəməzdi. Hətta atasının da ürəyi başqa cür döyündürdü.

Kənardan onları izləyən böyük qardaşı Ted Dorianın başını acıqla kənara itələdi:

– Başını qaldır! Sən anama rahat nəfəs almağa imkan vermirsən.

Dorian qardaşını əli ilə vurmağa başladı. Zərbənin biri möhkəm oldu.

– Eşidirsən, Dorian? Mən sənə icazə vermirəm ki, böyük qardaşını vurasan. Ted, sən də kiçik qardaşını incitmə.

Ted üçün anasının onu da qoruduğunu, onu da çox sevdiyini hiss etmək istəyirdi.

– Ana, gəl evin böyük övladının və ən mühüm uşağının kim olduğunu birdəfəlik müəyyən edək.

Abigeyl narazı halda susdu. Bununla oğluna müqayisənin düzgün olmadığını başa salmaq istədi.

– Siz: “Səndən kiçikdir”, – deyərək məni onu sevməyə məcbur edirsiniz. Mən onu sevmirəm. Niyə anlamırsınız? Ondan xoşum gəlmir!

Ana üzünü turşutdu. Bunu görən Ted susdu. Dediklərinin anasına xoş gəlmədiyini anlamışdı. Bu dəfə müləyim ahənglə dilləndi:

– Ana, sən məni yenə əvvəlki kimi sevirsən? – Ted bu sualı artıq neçənci dəfə idi ki, anasına verirdi. Halbuki həmişə də eyni cavabı alırdı.

– Övladına sevgi ananın ruhuna işləyib. Bu sevgini ruhdan, candan ayırmaq mümkün deyil, əziz balam.

– Bəs onda nəyə görə Dorianı qucağına alırsan, məni isə yox?

– Biz anaların qüsürü ondadır ki, bizim cəmi bir qucağımız var, oraya da yalnız bir övlad yerləşir. Əvəzində isə Tanrı bizə göy dəniz, sonsuz səma genişliyində bir ürək verib ki, oraya bütün övladlarımızın sevgisini siğdırabilək.

Dorian sakitləşib heç nə olmamış kimi gah anaya, gah da Tedə baxırdı.

– Bax, gör kiçik qardaşın sənə necə gülümsəyir. O səni lap çox sevir.

Abigeyl əvvəllər düşünməzdı ki, uşaqları arasında qısqanlıq yarana bilər. Ted bəzən kiçik qardaşını vurur, öz oyuncaqlarına toxunmağa qoymur, əvvəllər etmədiyi şiltəqliləri edirdi. O bununla valideynlərinin diqqətini özü nə çəkməyə çalışırırdı. Tez-tez özünün bu evdə artıq olduğunu dilə gətirirdi. Abigeyl övladının bu cür düşündüyü nü biləndə çox narahat olmuşdu. O çalışırırdı ki, Tedə bu qısqanlığın əsassız olduğunu anlatsın. Ana hər şeyi hiss edir, nəzərindən heç nəyi qaçırmırırdı. O, ailənin əsl hüzur mənbəyi idi.

Bir ömür – bir an

Abigeyl xeyli vaxt idi ki, xəstə yatırıldı. Cekob özündə deyildi, havalı insanlar kimi gəzirdi. O, xanımının ətrafında dolanır, onu tez-tez qucaqlayaraq: “Yalvarıram, bizi tərk etmə!” – deyirdi. Abigeyl bu sözlərin cavabında əli ilə onun gözündən axan yaşı silir, çətinliklə də olsa: “Mən sizi heç bir zaman tərk etməyəcəyəm”, – deyə piçildiyirdi. Ted anasının əminliklə belə deməsindən bir qədər rahatlayırdı, lakin bu sözlərdən atasının həyəcanının azalmadığını görəndə balaca ürəyi deyilənlərin başqa bir mənaya gəldiyini də hiss edirdi.

Abigeylin hərarəti düşmək bilmirdi. Həkimlər çarəsiz idi. Cekob tez-tez onun alnındaki dəsmalı dəyişir, hərarətini bir az da olsa salmaq istəyirdi. Abigeyl gözlərini yumub sakitcə uzanmışdı. Xəstəlik onu üzmiş olsa da, gözəlliyyini əlindən ala bilməmişdi.

Birdən Cekob hərarətölçənin göstəricisinin 41-ə qalxığını gördü. Abigeyl bir anlıq gözlərini açdı və hərisliklə havanı udmağa başladı. Xırıldayırdı. Atası xalasından Tedi aparmasını istədi. Ted nə isə pis bir şey baş verəcəyini anla-

dığından özünü anasının üstünə atdı. Ana bütün qüvvəsini toplayaraq əlini qaldırıb oğlunun saçlarını tumarladı. Ağzını onun qulağına yaxınlaşdıraraq: “Dorian, Dorian... Kiçik qardaşına ana ol, yaxşı?! Bir də, bil ki, analar ölmürlər. Mən həmişə sizinlə olacağam və sizi izləyəcəyəm...”

Ağzı quruduğundan yaxşı udquna bilmədi. Bir az nəfəsinə dərib dedi:

– Ted, mən səni həmişə lap çox istəmişəm. Hamınızı... hamınızı.

Bu, ananın son sözləri oldu. Tedi yaxınlıqda yaşayan qohumlarından birinin evinə apardılar.

Ted Dorianla birgə qohumlarıgildə atasının gəlişini gözləyirdi. Cekob səhərə yaxın gəldi. Dorian artıq yatmışdı. Ted isə hələ oyaq idi. Atasını görcək üstünə qaçıb: “Ata, anamızın yanına gedə bilərik?” – deyə soruşdu. Ata stula oturdu və heç bir söz demədən gözlərini otağın küncünə dikdi. Rəngi ağarmış, gözləri ağlamaqdan şişmişdi. Ted sualını təkrar etməyə qorxurdu. Yavaşça atasına yaxınlaşdı: “Anam haradadır, ata?” O bu sözləri ürkərək, piçilti ilə deyirdi. Bu sual qarşısında aciz qalan ata hönkürtü ilə ağlamağa başladı. Güclə: “O artıq yoxdur”, – dedi. “Ata, “o artıq yoxdur” nə deməkdir? Yəni biz daha anamızı görməyəcəyik?” Ata isə ağlayaraq elə hey təkrar edirdi: “Abigeyl qucağımda gözlərimə baxa-baxa getdi!”

O zamanlar Dorianın yadında deyildi. Anasının ölümü xəyalında onun yox olması kimi qalmışdı. Anası bir zamana qədər var idi və birdən yox oldu. Artıq bu məsələ Dorian üçün dəyişə bilməyəcəyi bir həqiqət idi...

Ana evin nuru idi. O gedəndən sonra evləri kimi həyatları da zülmətə büründü. Abigeyl bir qadında ola biləcək bütün gözəl xüsusiyyətlərə sahib idi. Onun qəribə bir xasiyyəti vardı: heç nəyi unutmaz, hər bir şeyi xirdalığına qədər yadında saxlayardı. Uşaqların, ərinin nə geyindiyi ni, evdəki ən kiçik əşyaların yerini, nəinki ailə üzvlərinin, hətta qohumların, qonşuların belə ad günlərini yadından çıxarmazdı. O, ailənin hər bazar günü, hər bayramda nə etdiyini, hansı mövzuda söhbətləşdiklərini, kimin başına nə gəldiyini dəqiqliyi ilə xatırlayardı. O qədər həssas idi ki, yanındakı insanların hali cüzi də olsa dəyişsəydi, bunu dərhal hiss edərdi. Abigeyl daim ətrafdakılara kömək əlini uzadar, çətinliyə düşəni darda qoymazdı.

Cekob isə təbiətcə sakit, özünə qapanıq, bir az da qaraqabaq insan idi. İnsanlarla rahat ünsiyyət qura bilməzdi. Yalnız Abigeyllə olarkən tamam fərqli bir sima alardı Cekob. Xanımının varlığı ona güc verərdi. Abigeyl onda olan bu zəiflikləri görür, onu sevgisi ilə himayə edir, körpə uşaq kimi qayğısını çekirdi. Doriana və Tedə məlum olmayan səbəblərə görə, ana həyatda ikən ataları onlara da daha artıq diqqət və nəvaziş göstərməyə çalışardı.

Abigeyl bir dəfə də bərk xəstələnmişdi. Ted ilk dəfə o zaman atasının necə bədbin və özünə qapalı biri olduğunu hiss eləmişdi. Ananın xəstə olduğu on gün ərzində ataları heç kimlə danışmamışdı. Dərin düşüncəli və həssas bir uşaq olan Ted o zaman anlamışdı ki, analarına bir şey olsa, onlar atalarını da itirəcəklər. O bu düşüncələrini Dorianla bölüşmək istəsə də, uşaq bu sözlərdən heç nə anla-

mamışdı. Dorian hələ onun qorxularını anlayacaq yaşda deyildi.

Ananın dünyasını dəyişdiyi bu iki ildə Tedin düşüncələri artıq özünü doğrultmuşdu. Cekobu Abigeylin ölmü dəyişmədi. Əslində, o, sadəcə, öz həqiqi simasına geri döndü. Bu vaxtadək onu yaşıdan, fərqli göstərən ilk və həqiqi sevgisi olan Abigeyl idi. Sanki xanımı onun qapalı və gizli daxili aləminə açılan qapının açarı idi. Onun getməsi ilə bu qapı hamının üzünə birdəfəlik bağlandı. Onunla birgə o qapının açarı da sanki torpağa gömülmüş oldu.

Anasını itirdikdən sonra Dorian bütün mehrini Tedə saldı. Həmişə ailədə özünə olan sevginin azlığından şikayet edən Ted indi kiçik qardaşının məhəbbətinə bütünlükə sahib çıxmışdı. Ted özü də qardaşına əvvəl hiss etmədiyi böyük bir bağlılıq və sevgi duymağa başlamışdı. Bəlkə, bunun bir səbəbi də anasının xəstə yatağında ikən ondan kiçik qardaşını heç bir zaman tək buraxmamasını, onu həmişə qorumasını xahiş etməsi idi.

Ted o vaxtdan sonra qardaşını bir an belə gözündən kənaraya buraxmadı. Atası işdən gələndə Dorian onun qabağına qaçar, onun qucağına dırmaşmaq istəyərdi. Cekob oğlunu kənaraya çəkərək yorğun olduğunu bəhanə gətirərdi. Bunu görən Ted Dorianın könlünü almaq üçün tez gəlib qardığını qucağına alar, ayaqları üzərində yelləməyə başlayardı. Dorian bir müddət idi ki, gecələri narahat yatır, tez-tez qantər içində yuxudan oyanırdı. Ted hər dəfə özünü qardaşına yetirib onu sakitləşdirməyə çalışırdı.

Ted tək Doriana yox, atasına da atalıq etməyə başlamışdı. O, atası üçün yemək çəkər, soyunduğu paltarı asılıqandan asardı. Ata yeməyə başladığda iki qardaş onun yanında əyləşər, necə yemək yediyinə, qabar bağlamış, soyuğun şiddətindən çatlamış əllərinə, çirk yiğilmiş dırnaqlarına baxardılar. Cekob əllərini nə qədər yusa da, dırnaqlarının dibinə işləmiş çirk təmizlənməzdi.

Abigeylin yoxluğu Cekobun zahiri görkəmini də çox dəyişmişdi, boyu sanki kiçilmiş, üzündə qırışlar əmələ gəlmışdi. O, astadan, candərdi danışındı. Artıq uşaqları ilə oynamır, əvvəllər tez-tez etdiyi kimi, əllərindən tutub parka gəzməyə, yaxud da göl kənarındaki ördəkləri yemləməyə aparmırdı.

Bəzən Cekobu yemək əsnasında xəyallar öz ağuşuna alardı. Bu zaman onun üzü elə bil daha yorğun, gözləri daha da qəmlı görsənərdi. Alnın qırışları dərinleşər, cuxura düşmüş gözləri bir az da içəri batardı. Onun gözlərinə diqqətlə baxan olsaydı, keçmiş xoş günlər üçün necə darıxdığını anlayardı. O, keçmişdə olan hər şey üçün darıxardı. Bəzən də gözlərini mətbəxin qapısına zilləyərək fikrə gedərdi. Sanki həsrətini çəkdiyi ömür-gün yoldaşının içəri girməsini gözləyərdi. Bax bu dəqiqli Abigeyl içəri girərək deyəcək: “Salam, necəsiniz? Yeməyi soyuq yeyirsiniz? Hə, evdə qadın olmadı, belədir də. Aaa, bu nə yeməkdir bişirmisiniz. Yeməyin içinə hər şey qatmışınız, ancaq yenə də dadsızdır. Bilirsiniz, niyə? Çünkü onun içində ana məhəbbəti yoxdur. Ona görə də belə dadsızdır”.

Cekobun xəyalında canlandırdığı bu mənzərəyə dodağı qaçardı. Gözlərini atalarının üzünə zilləmiş uşaqlar da

qeyri-ixtiyari gülümsəyər, onun baxışlarını izləyərək qapıya tərəf çevrilərdilər. Elə bilərdilər ki, analarının ölümü bir oyundur. Bu dəqiqə o, qapıdan içəri girəcək, bu kabusa son verəcək...

Cekob xəyallardan ayılanda uşaqların təəccübə ona baxdıqlarını görüb, yeməyini yarıda kəsərək heç nə demədən masadan qalxar, gedib yerinə uzanar, kənar baxışlardan gizlənmək üçün yorğanı başına çəkərdi. Bir müddət yuxuya gedə bilməz, sonra yavaş-yavaş yorğun gözləri yumulardı. Uşaqlar yerlərində donub bir-birinə baxar, nə baş verdiyini anlamazdılар.

Dorian atasının əvvəlki gülüşlərini, şən halını artıq xəyalında belə canlandırma bilmirdi. İnana bilmirdi ki, atası bir zamanlar onlarla zarafatlaşar, əllərindən tutub şəhəri gəzməyə aparardı. O hər nə qədər çalışsa da, atasının gülüşünü aydın xatırlaya bilmirdi.

Atalarından diqqət, qayğı görməyən qardaşlar yenə də onu əvvəlkitək sevər, axşam evə gelişini həsrətlə gözləyərdilər. Artıq onun quru varlığı belə uşaqlar üçün yetərli olmuşdu.

Ağlar söyüd

Abigeylin vəfatından iki il ötmüşdü. Dorian bir gün atasının həyətlərindəki böyük, qocaman söyüd ağacının ətrafinda vurnuxduğunu gördü. Cekob bir vaxtlar Abigeyl ilə öz adını bu ağacın üzərində çizdiği böyük bir ürəyin içində yazmışdı. Qardaşlar analarının başını atanın ciyininə qoyaraq bu ağacın kölgəsində səhbət etdiklərinin çox şahidi olmuşdular. Elə bu qocaman söyüd ağacı da onların xoşbəxtliyinin şahidi idi. Bu ağlar söyüdü Abigeyl çox sevərdi. “Bütün ağaclarдан mənə ən yaxın olanı ağlar söyüddür. Onda məni özünə çəkən sirli, ecazkar nəsə var”, – deyərdi.

Əslində, bu qədim bitkinin sevilməyə haqqı vardı. Yamyaşıl budaqları salxım-salxım yerə doğru əyilərdi. Kənardan baxanda sanki ciyinlərini, əllərini məyusluqla aşağı sallamış hüznlü bir qadını xatırladardı. Onun yarpaqları göz yaşını xatırladan şəffaf damcılar ifraz edirdi. Küləyin əsməsi ilə bu damlalar navalçaya oxşar uzun yarpaqların üzərindən süzülüb yerə düşərdi. Bununla da, sanki ağacın ruhunu qəm-qüssədən azad edərdi. Bu ağac elə bil kiməsə görə göz yaşı tökürdü. Maraqlısı budur ki, söyüd ya səhər tezdən, ya

da gecə düşəndə ağlamağa başlayardı. Gündüzlər, ətrafında insanlar çox olanda ağlamazdı. Sanki göz yaşlarını məhrəm olmayan baxışlardan gizlədərdi. Abigeyl özünün və uşaqlarının saçına onun budaqlarından taxardı. Hesab edərdi ki, söyüd budaqları şər qüvvələri qovur, göz nurunu artırır, insanlara səadət və sevinc bəxş edir.

Cekob işdə olanda Abigeyl uşaqları bu ağacın altında yatırdar, onları ayaqları üzərində yellədərək layla deyərdi. Abigeyl onları yellədikcə ağacın sıx yarpaqları arasından gözlərinə düşən Günəş şüaları sanki uşaqlarla gizlənqəç oynayardı. Uşaqlar yuxuya gedənə qədər ana onları yelləməkdən yorulmazdı.

Bazar günləri ata evdə olanda bütün ailə ağacın altında əyləşər, çay içər, dincələrdi. Cekob Abigeyl ilə şirin-şirin söhbət edər, uşaqlar da ətraflarında dövrə vuraraq oynayar, ağa-ca dırmaşmağa çalışardılar.

Bu qocaman ağac nə qədər leysan yağışlarla, sehrli külləklərlə həmsöhbət olmuşdu. Cekobla Abigeylin sevgisinə şahidlik etmişdi. Bu ağac keçmiş xoşbəxt günlərdən qalmış son xatirə idi.

Anasının vəfatından sonra Dorian, ilk dəfə idi ki, atanını burada oturmuş görürdü. Cekob Dorianın ona baxdığından xəbərsiz idi. O bu ağlar söyüdün altında Abigeylsiz necə də tənha, zəif və aciz görsənirdi. Atası ağaca söykənib əllərini yerə dayamışdı. Dorian, ilk dəfə idi ki, atanının ağladığını görürdü.

Bir neçə gündən sonra Dorian bir daha bu ağacı görməyəcəkdi. Atası bu ağacı kəsib doğrayacaq, odunları da

yük maşının qoyaraq harasa aparacaqdı. O, ağacın varlığını isbatlayan tək dəlil kimi yerdə qalan kötüyü də yandıracaqdı. Bununla da, bu ağaç heç vaxt onların həyatında olmamış kimi, özü ilə bağlı bütün xatirələrlə birlikdə yoxa çıxacaqdı...

Ağacı kəsəndə Ted çox ağladı. Atasının ayaqlarından tutub israrla yalvardı. Cekob nə etsə də, Ted ondan əl çəkmirdi. Axırda açıqlanıb Tedə möhkəm bir şillə vurdu. Ted yenə də əl çəkmirdi, ağlaya-ağlaya möhkəmcə atasının ayaqlarından yapışmışdı. Cekob onun qolundan tutub sürüyərək zirzəmiyə saldı. Tedin yalvarış dolu qışqırıqları ağac kəsilənə qədər davam etdi. Ağacın yerə düşməsi ilə onun səsi də kəsildi və qəzəbli çığırılıar öz yerini yenilmiş göz yaşlarına verdi.

Həmişəki kimi, mən danışıram, sən susursan

Cekob Abigeylin vəfatından sonra, demək olar ki, hər gün onun qəbri üstə gələr, burada saatlarla oturar, ömrünün yeganə həmdəmisi ilə söhbət edərdi.

Ağacı kəsməmişdən bir həftə əvvəl Cekob sonuncu dəfə Abigeylin qəbri üstünə gəldi:

– Hə, əziz Abigeyl! Əvvəllər sənə çiçək gətirəndə o incə əllərinlə alib qoxlayar, gülüb boynuma sarılardın. İndi isə çiçəkləri soyuq qəbrinin üstünə qoymaqdan başqa çarəm yoxdur. Həyat çox qəribədir, əzizim, çox ...

Məni ən son yuxudan oyatlığın səhərdən gör nə qədər vaxt keçib. Əslinə qalanda, bəlkə də, çox deyil, sadəcə iki il. Ancaq sənsiz keçən bu iki il mənim üçün bir ömür qədər uzun oldu. Səndən sonra saatın əqrəblərindən sanki daş asılıb. Eh..., – dərindən köksünü ötürdü. – Uzun zamanıdır ki, sənin öz əllərinlə hazırladığın yeməklərdən yemirəm. Restorandan yemək sıfariş verməyi qətiyyən xoşlamazdım... İlahi, səni son dəfə qucaqlamağımdan nə qədər vaxt ötüb... Saçının, bədəninin ətri üçün, bilsən, necə darixmışam ...

Ətrini heç bir şeydən ala bilmirəm. İndi səni tanıyan hər kəslə, hətta xoşuma gəlməyən rəfiqələrinlə belə bir-bir danişmaq istəyirəm. Sənin haqqında bilmədiyim yeni bir şey öyrənərəm, bəlkə. Sənin adını onların dilindən eşitmək, sənə onların gözü ilə baxmaq...

Bilirsən, əzizim, Abigeyl, sən mənim yeganə dostum, tək sirdaşım idin. Mən indi dərdimi kimə deyim? Heç kimi sənin yerinə qoya bilmirəm! Heç kim səni əvəz edə bilmir!

Ailədə hamımızı razı salmağa çalışardın. Mən isə hamının könlünü xoş tutmağın necə çətin bir iş olduğunu, nə qədər böyük fədakarlıq tələb etdiyinə qətiyyən diqqət etməzdim.

Hər zaman olduğu kimi, mən danışıram, sən isə susursan ... Bu sükut məni məhv edir, Abigeyl! Yəqin ki, sağ olsaydın, üzümə gülümsəyər, saçımı tumarlayardın. Sənin mehriban qəlbin, həmişəki kimi, bütün xətalarımı bağışlayardı. Ancaq mən çox şeyi özümə bağışlaya bilmirəm... Sən çox qəribə idin, səni incitdiyim zaman əlimi saçına çəkməyim hər şeyi unudaraq gülümsəməyinə kifayət edirdi. Səndən üzr istəməyimə, yanlışlarımı dilə gətirməyimə heç vaxt icazə verməzdin. Sənə qarşı etdiyim etinasızlıqlar indi məni çox incidir. Kaş ki, indi qəbahətimi yumaq üçün bir fürsətim olaydı.... Bağışla məni, Abigeyl, bağışla məni, əzizim. Sənə layiq həyat yoldaşı ola bilmədim. Sən mükəmməl idin. Heyif, çox heyif ki, mən bütün bunları yalnız səni itirdikdən sonra anladım.

Kaş ki, sənin yerinə mən gedəydim. Sən hər şeyin öhdəsindən gələcəkdin, mənim yoxluğunumu heç hiss etdirmə-

yəcəkdin onlara. Mən isə bunun... – Cekob sözünü yarımcıq kəsdi, çünkü bu etiraflar ona əzab verirdi. Abigeyli də məzarda narahat etmək istəmədi. Dediklərinə görə içində bir peşmanlıq hiss etdi. Axı o, övladlarını həyatda hər şeydən çox sevirdi.

– Bir zamanlar saçlarına siğal çəkən əllərimlə indi soyuq qəbrinə toxunuram. Dəhşətli hissdir! Səni bir dəfə görmək, səsini bir dəfə eşitmək üçün hər şeyimi verərdim.

Sən çox istəyirdin ki, təklikdə harasa gedək, baş-başa qalib rahatca söhbətləşək. Mən isə buna vaxt tapa bilməzdim. O zaman sən: “Eybi yoxdur, sonra fürsət taparıq”, – deyirdin. Hə, indi biz təkik. Burada heç kəs bizə mane olmaz.

Bir iş gördüğün zaman sənin üçün ucadan qəzet oxumağımı istəyərdin. Mən isə bunu heç xoşlamazdım... – Cekob ciblərini eşələdi. – Hara qoymuşam onu? Hə, tapdim, – gülümşədi. – Bilirsən, özümlə qəzet gətirmişəm. Gəl sənə son xəbərləri oxuyum. Hə... deməli, birjada vəziyyət yenə də əvvəlki kimidir. Kriminala baxaq, görək orada nələr baş verir. Yenə də oğurluq, qətl, məktəbdə dava... Elə bir yeni məlumat yoxdur. İndi keçək havaya. İçimizdə tufanlar qopsa da, burada hava əladır. Bunu qəzetsiz də sənə deyə bilərəm. Baxaq başqa şəhərlərə, görək oralarda vəziyyət necədir... Nəsə maraqlı bir şey yoxdur.

Cekob qəzeti hirslə əzib kənara tulladı:

– Bezdim bu xəbərlərdən. Gəl indi sənə uşaqlardan xəbər verim. Yəqin ki, onlara görə çox narahatsan. Uşaqlar yaxşıdır, hə, yaxşıdır. Sənin üçün də çox darixırlar. Ted indiyədək, bir dəfə də olsun, sənin barəndə heç nə deməyib.

Dorian isə tez-tez ona səndən danışmağımı istəyir. Mən də söhbətdən qaçıram. Bu günə kimi onlarla sənin barəndə danışmamışam. Qorxuram ki, bu, məni çox incidər, göz yaşlarını saxlaya bilmərəm. Səndən sonra nə qədər qorxularım peyda olub, Abigeyl, bir bilsən. Getdikcə çox qabalasıram, neyləsəm də, bununla bacarmırıam. Bütün hisslərim kütləşib elə bil. Yəqin, mən də həyatdan belə çıxarıram hirsimi. Onların qarşısında çox günahkaram, bilirəm. Elə sənin qarşısında da. Bağışla məni, əzizim, bağışla...

Ted bütün yükü öz ciyninə götürüb, bizim qaygımıza qalır. Evin bütün işlərini görür, hələ yemək də bişirir. Sənsizliyin hiss olunmaması üçün balaca canı ilə əlindən gələni edir.

Hə, gəl indi də sənə qonşulardan xəbər verim. Emma ilə Bred barışdılar. Sənə axı demişdim, Emma yoldaşını çox istəyir, əvvəl-axır ona geri dönəcək. Kaş ki, sən də məni tərk edəydin, bircə sənin sağ olduğunu biləydim.

Anam da arada zəng edir. Atamlı hərdən bizi ziyarətə gəlirlər. Uşaqlar elə sevinirlər ki. Onları götürüb gəzintiyə aparırlar. Mən getmirəm, halim olmur, sözün düzü. Sənin də ata-anan gəlir. Onların da vəziyyəti yaxşıdır. Bacın da, qardaşın Cek də yaxşıdır. Bir sözlə, hər şey qaydasındadır, gözəl Abigeyl... Düzünü desəm, səndən sonra heç nə qaydasında deyil, – Cekob başını aşağı əyərək ağlamağa başladı. – Axı məni niyə belə tez tərk etdin? Söz vermiş din ki, uşaqlarımızı bir yerdə böyüdəcəyik, bir yerdə qo-calacağıq. Nə xəyallar qururduq... İndi nə oldu?! Məni tək qoydun. Mən uşaqların üzünə baxa bilmirəm, sən yadına

düşürsən. Bilmirəm, onlarla necə rəftar edim? O evdə hər şey mənə səni xatırladır. Özümdə güc tapa bilmirəm. Sənin getməyinlə ailəmizin səadəti də bir xəyal kimi yox oldu. Mən indi anlamışam ki, bizi bir ailə edən məhz sən idin, sənin məhəbbətin, sənin nəvazişin... İndi isə sanki həyat dayanıb, hər şeyin rəngi solub...

Cekob qəfil ağladığı kimi qəfildən də dayandı. Gözlərinin yaşını sildi, ətrafdə yan-yana düzülmüş qəbirlərə baxmağa başladı. Əsgər kimi sıralanmış lal məzar daşları insana həyatın etibarsız olduğunu xatırladırdı. Bir müddət sükut etdikdən sonra üzünü yana tutub dedi:

– Bilirsən, anam mənə nə deyir? Elə sizinkilər də bu fikrə qarşı deyillər. Onlar deyirlər ki.... Uşaqlara ana lazımdır. Qayğılarını çəkəcək, qabaqlarına isti xörək qoyacaq, xəstələnəndə başları üstündə duracaq ana. Bunları demək mənə çox çətindir. Səndən başqasına baxmaq, səndən başqasını düşünmək... Çox çətindir. Mən bunu uşaqlarımızın səadəti üçün etməliyəm, bəli, etməliyəm, – bu sözləri dedikcə Cekobun əlləri əsir, alnından tər damcıları süzüldü.

Bundan sonra Cekob uzun müddət Abigeylin qəbrini ziyanətə gəlmədi. O, yenidən evlənməklə Abigeylə, sevgilərinə xəyanət etdiyini düşünürdü. Abigeylin sözləri daim fikrində dolanardı: “Cekob, ölsəm, məndən sonra, bilirəm ki, evlənib xoşbəxt olacaqsan”. Əslində, o bu sözləri bir qadın şıltəqlığı ilə deyərdi. İstəyərdi ki, Cekob onu nə qədər çox sevdiyini, belə bir şeyin əsla mümkün olmayacağıni dilə gətirsin. Cekob isə qadın ruhunun bu həssas tələbatını

anlamaz, Abigeylə tamam başqa sözlər deyərdi: “Bəs necə, əzizim, məni öz qayğına elə alışdırımsın ki, daha bircə gün də subay qala bilmərəm”. Abigeyl yenə də heç nə deməz, gözlərindəki daimi təbəssümlə onu süzüb susardı.

Cekob düşünürdü ki, yəqin, indi Abigeyl ona göydən baxaraq: “Öz arzuna çatdin, Cekob”, – deyir. Bəlkə də, onun bu hərəkətini başa düşmür, onu qınayırdı. Ancaq Cekob ürəkdən istəyirdi ki, Abigeyl bilsin: onun evlənməsi qətiyyən xoşbəxt olması demək deyildi.

Ulduzları yerə düşməyə qoymayan nədir?

Cekob həyatlarındakı ağacı kəsəndən qısa müddət sonra yenidən ailə həyatı qurdı. Ted düşübürdü ki, atası ağacı vicdan əzabı çəkdiyinə görə kəsdi. Kəsdi ki, anasının yerinə başqa qadın gətirə bilsin və xatırələr onu incitməsin. Ted atasına hər nəyi bağışlasa da, analarını xatırladan söyüd ağacını kəsməsini bağışlaya bilmirdi.

Anabel oğlanlarla pis davranmındı. Ancaq bu, çox davam etmədi. Qızının dünyaya gəlişi ilə vəziyyət tamam dəyişdi. O artıq bütün sevgisini qızı Nikola verirdi, oğlanlarla qətiyyən maraqlanmındı. Süfrə başında yemək çəkəndə, alış-veriş edəndə, ev işlərini böləndə, bir sözlə, gündəlik həyatın bütün səhnələrində bu ayrı-seçkilik açıq-aşkar hiss olunmağa başlamışdı. Bir gün evin mətbəxində yanğını çıxmışdı. Anabel qışqıraraq cəld Nikolu götürüb həyatə qaçmış, Dorian və Ted isə onun yadına belə düşməmişdi. Tedin böyük çətinliklə Dorianı da dartaraq birtəhər çölə çıxdıqlarını görəndə də özünü o yerə qoymamışdı.

O zaman Dorian öz körpə ağlı ilə anladı ki, həyatda heç kəs Ted kimi onun qayğısına qalmayacaq. Analıqlarının bu

rəftarı uşaqlara çox ağır gəlirdi. Ancaq nə etmək olardı? Onlar Anabel üçün yad insanlar, başqa qadının qoyub getdiyi yük idilər. Anabelin ataları ilə nikahda olması heç bir şeyi dəyişmirdi. Onlar dərk edirdilər ki, bu qadın heç vaxt analarını əvəz etməyəcək.

Analiqlarının bu davranışları uşaqlarda qeyri-ixtiyari ögey bacılara qarşı da nifrət və qəzəb yaratmağa başlamışdı. Bəzən elə olurdu ki, oğlanlara yemək az qalırırdı. Bu zaman, nədənsə, Ted tox olar, öz yeməyinin bir hissəsini Dorian verərdi. Dorian o zamanlar qardaşının bu davranışının əsl mənasını anlamırdı.

Gecələr Ted qardaşı yuxuya gedənə qədər oyaq qalardı. Bəzən Dorian gecəyarısı oyananda qardaşının çarpayının künkündə oturaraq mürgülədiyini görərdi.

Cekob evə gələndə Anabel Nikolu onun qarşısına gətirər və onun dili ilə: "Bütün günü sənin üçün darıxmışam, atacaq", – deyərdi. Ana ilə qız Cekobun bütün boş vaxtını alardılar. Qardaşlara, demək olar ki, vaxt qalmazdı. Yeni ailə, Cekobun fikirləşdiyi kimi, övladlarına isti yuva olmamış, onlara qayğısız günləri geri qaytarara bilməmişdi.

İstirahət günləri ailə birlikdə gəzməyə çıxardı. Ata bacılарını qucağına alıb Anabel ilə birlikdə qabaqda gedərdi, Ted isə Dorianın əlindən tutaraq öz arxasında dərtar, onlardan geri qalmamağa çalışardı. Evə qayıdana qədər bu cür qaçıdı-tutdu ilə yola davam edərdilər.

Bütün bunlar Tedi çox incidirdi. Bir dəfə o, gecəyarısına qədər yuxuya gedə bilmədi. Qardaşı yuxuya getdikdən sonra eyvana çıxdı. Onun ürəyi dolanda həmişə belə edərdi.

Ayaqlarını eyvanın məhəccərindən çıxarıb aşağı salladı. Başını qaldırıb üzünü ulduzlara tutdu:

– Ana, elə bir gün yoxdur ki, səni düşünməyim. Səndən sonra həyatımız əvvəlki kimi olmadı... deyəsən, bir də heç vaxt olmayıacaq. Sən yanında olanda uşaq olduğumu hiss edirdim. İndi isə böyük olmağa məcburam. Bu cür mənə çox çətindir, yoruluram, qorxuram. Bilirəm ki, qardaşımı qorумalıyam, atamı da qorumalıyam. Bilirəm ki, bunu sən istəyirsən. Ancaq...

Hərdən mənə elə gəlir ki, sən göylərə getməmisən, bir gün geri dönəcəksən. Hey o günü gözləyirəm. Atam belə arada ixtiyarsız qapıya baxır. Hiss edirəm ki, o da yolunu gözləyir. Bəzən qapı döyünləndə Dorian: “Anamdır”, – deyə qışqırır... Bəlkə də, sən heç vaxt qayıtmayacaqsan. Ancaq mən səni yenə də gözləyəcəyəm. İstəyirəm ki, bir gün geri dönəsən və səni nə qədər çox sevdiyimi özünə deyə bilim.

Əgər mən Tanrı ilə görüşə bilsəydim, ona deyərdim ki, sənə yaxşı baxsın. Sənin kimi mehriban bir ananı bizə verdiyinə görə Ona təşəkkür etmək istəyərdim. Ona bir sual da verərdim, görəsən, səni bizdən niyə belə tez aldı? Müqəddəs ata deyir ki, Tanrıının yanında sənin yerin daha rahatdır. Daha xəstə deyilsən, sağalmışan... Bəlkə də, elədir. Ancaq biz sənsiz rahatlıq tapa bilmirik...

Dorian oyanıb qardaşını yatağında görmədi. Eyvanın qapısının açıq olduğunu görüb qorxa-qorxa oraya yaxınlaşdı. Ted eyvanda oturmuşdu. Onun qara buruq saçları Doriananın saçlarını xatırladırdı. Sığallayıb rahatlıq tapdığını yumşaq, gözəl, ətirli saçlarını. Anası necə də incə, meh-

riban və nəvazişli idi. Övladlarına hər gün bol məhəbbət verərdi. Onun məhəbbəti hətta atası kimi ağır xasiyyətli birini belə dəyişməyə qadir idi. Hər şeyin bir əvəzinin olduğu bu dünyada bircə onun sevgisi təmənnasız idi. O bu sevgini ətrafında olan hər kəslə bölüşürdü. Görəsən, bir insan qəlbinə bu qədər məhəbbət, şəfqət, bu qədər xoşbəxtlik necə siğişmişdi? Bircə onu bilirdi ki, anası bu vəfasız dünyının adamı deyildi, burada bir yad kimi görsənirdi ...

Ted içini çəkə-çəkə ağlayırdı. Dorian da ağlamağa başladı. İrəli gələrək qardaşını arxadan qucaqladı. Ted Dorianın ağladığını görüb dayandı. Kiçik qardaşının onu belə görməsini istəmədi. Onun yanında ağlamamalı idi. Tez əli ilə Dorianın göz yaşlarını sildi. Ted qardaşının həyatdakı tək güvən yeri olduğunu başa düşürdü. Dorianın körpə qəlbini də bunu hiss etmişdi:

– Ted, sən ağlama, mən qorxuram. Bəzən gecələr görürmə ki, sənin yuxun gəlmir, yatağına uzanıb elə hey tavana baxırsan. Bu məni qorxudur. Qorxuram ki, sən də atam kimi olarsan. Sonra mən lap tak qalaram. Onda mən nə edərəm?!

– Qorxma, mən həmişə sənin yanında olacağam. Söz verirəm sənə.

– Ted, mən anam üçün darixıram. Çox darixıram. Sən onu mənə xatırladırsan.

Ted susur, heç nə demirdi. Doluxsunmuş halda ulduzlarla baxırdı.

– Hər gün onun barəsində düşünürəm, Ted. Onsuz çox darixıram, həyat mənə qorxulu gəlir. Hərdən anaları olan uşaqlara acığım tutur. Çünkü istədikləri vaxt analarının yan-

na qaćib onları qucaqlaya bilirlər. Ancaq mən bunu edə bilmirəm.

– Dorian, analar heç vaxt ölmürlər, bunu unutma. Mümkündür ki, yanımızda olmasınlar. Ancaq ölmürlər.

– Əgər ölməyibsə, onda niyə gəlmir, niyə? Onu necə çox istədiyimi özünə demək istəyirəm.

Teddən səs çıxmırdı.

– Ted, yəni, səncə, biz bir daha anamızı görməyəcəyik? Bizi bu dünyada heç kəs onun kimi sevmir, hətta atamız belə.

– Yox, elə demə!

– Anam məni birinci sinfə aparacağına söz vermişdi. O bunu edə bilmədi, sözünü tuta bilmədi... Mən anamla olan günlərimizə qayıtmak istəyirəm... İndi bizi kim onun kimi qucaqlayacaq, kim oxşayacaq?!

Ted Dorianı qucaqladı və saçından öpdü:

– Mən, mən səni qucaqlayacağam və sevəcəyəm.

Dorian heç nə demədi. O da Tedə bərk-bərk sarıldı.

– Dorian, anamız bizi xoşbəxt və gülərzük görmək istəyərdi. O heç vaxt istəməzdə ki, biz ağlayaqq. Əgər indi bizi görsəydi, çox kədərlənərdi. Bizzət alınacaq. Eşidirsən? Biz bacaracağıq...

Ted bunu deyib qardaşının ay işığında alışib-yanan gözlərinə baxdı. Özünün belə inanmadığı bir məsələyə kiçik qardaşını inandırmağa çalışırdı. İçindən bir səs bu yalanın günah olmadığını piçildiyirdi. Dorian isə anasının yerini tutmuş böyük qardaşına fağır-fağır qulaq asır, ondan eşitdiyi hər bir sözü baxışları ilə təsdiqləyirdi.

– Dorian, ulduzlar bizə göz vurur. Görürsən? Bax, bax, vurdu, ikincisi də, üçüncüüsü də...

– Hanı? Axı mən görmürəm... Hansı göz vurdu? Hə, hə, doğrudan da, göz vururlar. Ted, bu nə deməkdir? Bizi çox istədiklərinə görə belə edirlər?

– Dorian, yadındadır, anamız bizə ulduzlar haqqında bir nağıl danışmışdı?

Dünyadan köç edən insanlar səmada ulduza çevrilərlər. Onlar orada öz ulduz həyatlarını yaşayarlar. Ulduzlar aləmi fərqli ulduzlarla doludur: ata ulduzlar, ana ulduzlar, balaca uşaq ulduzlar, nənə və baba ulduzlar. Əslində, onların yeri çox uzaqlardadır. Ancaq dünyaya yaxınlaşaraq öz yaxınlarını görmək istəyərlər. Bu zaman biz onları yerdən parlayan ulduzlar kimi görərik.

– Onları aydın görməyimiz üçün daha yaxına gələ bilməzlər?

– Ulduzlar yerə, ailələrinə daha yaxın olmaq istəyərlər. Ancaq onlar ulduzlar aləmini tərk edib yerə çox yaxınlaşa bilməzlər. Çünkü onlar orada, göylərdə yaşamalıdır. Bir gün anamızdan: “Ulduzların onlar üçün təyin olunmuş yerdən də aşağı düşmələrinə nə mane olur?” – soruşdum. O: “Onları göylərdə saxlayan ailələrinə olan sevgidir”, – deyə cavab verdi.

– Axı sevgi onların ailələrinə yaxınlaşmasına necə mane olur? – Dorian təəccübələ soruşdu.

– O zaman mən də bunu anlamamışdım. Anamız deyirdi, ulduzlar bilirlər ki, yerə çox yaxınlaşsalar, ayaqları sürüşər və göy üzündən zülmətlər dənizinə, dibsiz uçuru-

ma düşərlər. Bu isə onların öz ailələrini bir daha görə bilməmələri deməkdir. Ulduzlar ailələrinə qovuşmağı çox istəyirlər. Ancaq əzizlərinə çox yaxınlaşmaq onları bir daha görməmələrinə səbəb ola bilər. Ulduzları göylərdə saxlayan ailələrinə olan sevgiləridir.

– Deməli, onları göylərdə saxlayan sevgidir, – Dorian ulduzları bir-bir süzməyə başladı.

– Bizim anamız da göydəki ulduzlardan birinə çevrilib. O bizi görür və oradan bizi göz vurur. Nağılda deyilir ki, ulduza çevrilmiş insanın yaxınları yaxşı işlər gördükdə, xoşbəxt olduqda o ulduzların işığı daha da artar. Yox, əgər onlar pis işlər görsələr, onda ulduzlar da narahat olarlar. Onların nuru azalar. Sonra da səmadan kosmosda olan qaranlıq dənizə düşərlər.

– Hə... bəzən ulduzların göydən düşməsi ona görədir?

– Bəli, qardaşım. Ulduzlar göydən düşəndə insanlar ürəklərində nə arzu tutsalar, yerinə yetər. Bəzən də uşaqlarını bədbəxt görən ana ulduz özünü zülmət dəninizinə atar ki, övladı ürəyində onu xoşbəxt edəcək bir arzu tuta bilsin. Ana övladlarını son dəfə xoşbəxt edə bilmək üçün özünü onları görməkdən əbədi məhrum edər. Bu zaman göydən düşən ulduzu görən insanlar arzu tutarlar. Ancaq bilməzlər ki, bu arzunun yerinə yetməsi üçün hansısa uşağıın anası olan ulduz özünü fəda edib. İnsanlar elə bilirlər ki, ulduzların ölümü onlara xoşbəxtlik gətirəcək.

– Nə qəmli nağıldır, Ted. Xatırladım bu nağılı. Nağılin sonunda göydə ulduza çevrilmiş ana yerdə uşaqlarının xoşbəxt olmadığını görür və çox narahat olur. Uşağıının qəlbiniə

pıçıldayır: “Göydən düşən ulduz görsən, istədiyin arzunu tut”. Sonra isə özünü dənizə atır. O uşaq da bilmir ki, bu düşən ulduz özünü dənizə tullayan anasıdır və ürəyində arzu tutur.

– Hə... Ancaq nağılin ən qəmli yeri bu deyil. Nağılin ən qəmli yeri uşağıın arzusunun çox dəyərsiz olmasıdır.

– Onun arzusu nə idi? Yadimdən çıxıb...

– Coxlu var-dövlətə sahib olmaq.

– Görəsən, indi anamız bizi görür?

– Əlbəttə ki, görür. Mən sənə səhərdən elə bunu başa salmağa çalışıram.

– Onda anamızın göydə parlaması üçün biz həm yaxşı insan olmalıyıq, həm də xoşbəxt olmalıyıq, hə, Ted?.. Yəqin ki, anamız bizim üçün darixir. Onu hər gecə görməyə gələrik.

O gündən sonra Tedlə Dorian həmişə yatmamışdan əvvəl eyvanda əyləşib göydəki ulduzlara baxardılar. Analarını hesab etdikləri ulduzu səssizcə seyr edər, bundan sonra rahatlaşar və yatmağa gedərdilər. Bəzən Dorian elə Tedin qucağında, eyvandaca yuxuya gedərdi. Ted onu qucağına götürər, çətinliklə aparıb yatağına uzadardı. Üzündən öpüb: “Gecən xeyrə qalsın, əzizim Dorian”, – deyə eynilə anası kimi nəvazişlə pıçıldayardı.

Yuxu ilə gerçəklik arasındaki sərhədin silinməsi

Zaman keçirdi. Ted ilə Dorianın münasibətləri qardaşlıqdan daha üstün idi. İnsanlar arasında bu cür bağlılıq çox az olur. Bu geniş dünyada başqa dayaqları olmayan kimsəsiz uşaqlar bütün narahatlılarını bir-biri ilə bölüşürdülər. Abigeyl dünyasını dəyişəndən sonra, demək olar ki, tamam unudulmuşdu. Qapılarını heç kəs açmaz, tanışlar, qonşular adını belə dillərinə gətirməzdilər. Bir insanın öldükdən sonra ətrafdakıların həyatından tamamilə silinməsi Tedi çox təəccübləndirirdi. Anasının ad günü belə hər kəsin hafızəsindən silinmişdi. Ted artıq anlayırdı ki, bu həyatda insanların yox olması ilə birgə onunla bağlı hər bir şey də unudulmağa məhkumdur. Onun unudulması ilə övladları da yaddan çıxmışdı. Abigeylin ad gündündə iki qardaş özlərini daha da tənha hiss edərdilər. Bu günlərdə həmişə qonaqlarla, gülüş səsləri ilə, xoş söhbətlərlə, dadlı yemək qoxusu ilə dolu olan evləri indi necə də cansızıcı və kimsəsiz idi. Ted o günlərdə, həmişəki kimi, ən qəşəng paltarını geyinər, qardaşından da qəşəng paltar geyməsini istəyərdi. Uşaqlar həyatə

çıxaraq kəsilmiş söyüd ağacının yerində əyləşər, keçmiş, analı günlərini xatırlayardılar.

Tənhalığın daha ağır hiss olunduğu belə anların birində Tedə qısılıb oturmuş Dorian başını qardaşının sinəsinə qoydu və onun ürək döyüntülərini dinləməyə başladı. “Ay aman, eynilə anamın ürəyi kimi döyünür. Anam göylərə qalxanda, yəqin ki, öz ürəyini Tedə verib”, – Dorian öz-özünə düşündü.

– Ted, hərdən yuxudan oyanmaq istəmirəm. Yuxularımda daha rahatam, anam da mənimlədir. Bəzən bu hiss o qədər şiddətli olur ki, oyanandan bir müddət sonra da yuxu ilə gerçəyi bir-birinə qarışdırıram. Hərdən elə olanda qorxuram da. O dəqiqə çəvrilib sənə baxıram. Səni yanında görən kimi sakitləşirəm, yuxuda olmadığımı anlayıram. Hərdən anamdan məni də öz yanına aparmasını istəyirəm. Ancaq səni də tək qoymaq istəmirəm.

– Onda mən həmişə sənin yanında olacağam və sənə yuxuda olmadığını xatırladacağam. – Ted gülümsədi, başını qardaşının saçlarına yaxınlaşdıraraq qoxusunu içinə çəkdi.

– Ted, atamız bizi tərk etməz ki?

– Yox! Niyə elə düşünürsən?

– Keçən dəfə parka getmişdik. Oynayırdım. Birdən başımı qaldırdım, atamı görmədim. Sağa-sola baxdım, yox idi. Bədənim titrəməyə başladı, əlim-ayağım soyudu. Atanı çağırmaq istədim, səsim çıxmadı. Ürəyim bərk-bərk döyünməyə başladı. Düşündüm ki, ata məni qoyub getdi. Sonra qorxdum ki, məni uşaq ogruları qaçıracalar. Ağlamaq istəyirdim ki, gəldi. Tez qaçıb ayağından yapışdım. Ona qorxduğumu dedim. Ted, o mənə heç nə demədi. Dedim:

“Ata, sən mənimlə qardaşımı tərk etməzsən ki, hə?” O, yenə də susdu, sakitcə qabağa düşüb getdi. Mən bir az dayandım, sonra arxasınca qaçdım. Ona çatanda əlindən yapışib bizi tərk etməməsini xahiş etdim. Amma o, üstümə açıqlandı. Qorxdum və heç nə demədim... Ted, atamız bizi daha sevmir, mən bilirəm, sevmir. O yalnız anamızı sevirdi, bizi isə sevmir...

Ted danışmırıldı, fikrə getmişdi. Nə deyəcəyini bilmirdi. Dorian atasından çox gileylənirdi: onlara soyuq münasibət bəslədiyi üçün, yenidən evləndiyi, balaca bacılarını daha çox sevdiyi üçün... Onun qəlbindəki bu narazılıq getdikcə daha da böyüyürdü.

Rełslər üzərində oyun

Onların evi dəmiryol vağzalının yaxınlığında yerləşirdi. Uşaqlar dostları ilə tez-tez oraya oynamağa gedərdilər. Rełslərin üzərində qaçdı-tutdu oynayar, qollarını yana açaraq gözüyümulu addımlayardılar. Ən sevimli oyunları isə qatarların istiqamətini dəyişən hərəkətli rełslərin üzərində dayanaraq qatar gələnə qədər gözləmək idi. Qatar yaxınlaşdıqda rełslər hərəkət edər, bu zaman uşaqlar qışqıraraq rełsdən kənara tullanardılar. Bəzən də oyun zamanı başqa məhəllənin uşaqları ilə dava etməli olardılar. Ted davakar uşaq deyildi. Ona görə də ona bir söz deyiləndə baş qoşmadan çıxıb gedərdi. Uşaqlar arxasında: “Qorxaq yekə dovşan!” – deyə qışqırardılar. Dorian qardaşının bu xasiyyətindən xoşlanmaz və qorxdığınu düşünərdi.

Bir gün onlar yenə “öz yerlərində” oynayarkən uzaqdan başqa məhəllənin uşaqlarının gəldiyini görən Ted çıxıb getmələri üçün qardaşını tələsdirdi. Dorian bir az da oynamamaq istədiyini bildirərək inad etdi:

- Axı niyə onlardan qorxmaliyıq?
- Biz qorxmuruq, sadəcə, dava etmək istəmirik.

Uşaqlar onların yanına gəlib həmişəki kimi Tedi ələ salmağa başladılar. Ted cavab vermirdi. Bu zaman Dorian dözməyərək irəli gəldi. O, Tedi müdafiə etmək istəyirdi:

– Əl çəkin qardaşımdan!

Onun bu davranışını məhəllə uşaqlarından ən yekəpəri olan Boba xoş gəlmədi. Dorianın qulaqlarının uzun, çənəsinin yekə olduğunu rişxəndlə bildirmək üçün əli ilə qulaqlarını dartıb, çənəsini qabağa verdi, sözlərini təkrarlayaraq onu yamsılamağa başladı. Uşaqlar gülüsdülər.

Dorian pərt halda əli ilə Bobu itələdi. Bob geriyə səndələdi, dərhal da qəzəblə Dorianın üstünə cumdu və onu yerə yixaraq başını relslərə sıxmağa başladı. Bu zaman möhkəm bir təpik yekəpər Bobu kənarə atdı. Yerə yixilmiş Dorian başının üstündə Tedi gördü. Bob ayağa qalxıb Teda həmlə etmək istədi. Ancaq budəfəki cavab zərbəsi daha güclü oldu. Ted Boba ayağa qalxmağa macal vermədi, cəld üstünə dırmaşıb harasına gəldi yumruq yağıdırmağa başladı. Bobun bu cür aciz vəziyyətdə qalması uşaqları təəccübləndirmişdi, ən çox da Dorianı. Onlar Bobu Tedin əlindən güclə aldılar.

Növbəti gün Cekobun evinə polis məmuru gəldi. Ondan yazılı izahat aldı və ilk dəfə olduğu üçün yalnız xəbərdarlıqla işi bağladılar.

O gündən sonra qardaşlar relslər üzərində sərbəst oynamaya başladılar. Qonşu məhəllənin uşaqlarını görəndə Dorian qardaşına güvənərək sinəsini qabardıb irəli çıxar, “Ağlılı olun haa!” – deyə onları hədələyərdi. Ted də məmənun halda gülümsəyərdi...

Həmin gün hava artıq qaralmağa başlayırdı. Uşaqların başı sevimli oyunlarına qarışmışdı. Ted artıq evə getmək lazımlı olduğunu deyir, Dorian isə sonuncu dəfə qatarı gözləməkdə israr edirdi. Ted narazı olduğundan relslər üzərinə çıxməq istəmədi və kənarda əyləşdi. Dorian çox israr etdi, axır ki, Ted də relslərin üzərinə çıxməli oldu. Budur, uzaqdan sürətlə hərəkət edən qatarın uğultusu eşidildi. Bu dəqiqə tərpənəcək, bu dəqiqə... Uşaqlar relslərin hərəkətini gözləyirdilər. Budur, relslər hərəkətə gəldi. Bütün uşaqlar kənarə sıçrayaraq yerə yığılıb nəşə ilə gülüşməyə başladılar. Dorian qardaşını yanında görmədi. Bu zaman möhkəm çığırı uşaqların diqqətini ayağı relslərin arasında qalmış Tedə yönəltdi. Hamı qorxu və çəş-qınlıq içində oradan qaçmağa başladı. Dorian nə edəcəyini bilmir, Ted isə ağlayaraq çığırırdı. Bunu görən Dorian da ixtiyarsız ağlamağa başladı. Ted ondan relsləri aralamaq üçün bir dəmir gətirməsini istədi. Dorian nə qədər axtarsa da, münasib bir şey tapa bilmədi. Çarəsizcə qardaşının yanına gələrək ayağını dartıb oradan çıxartmaq istədi. Tedin qışqırtısı ucaldı:

- Ağriyır, ağriyır, toxunma!
- Ted, nə olar, ayağını çıxart, nə olar, tez ol! – Dorian göz yaşları içində durmadan yalvarındı.
- Dorian, ağırdır, dözə bilmirəm. Çox pis ağırdır.
- Tedin ayağından qan axırdı. Dorianın da əlləri qana buluşmuşdı.
- Mənə görə belə oldu. Bağışla məni! – Dorian daha möhkəm ağlayaraq qardaşına bərk-bərk sarıldı.
- Qatarın uğultusu daha aydın eşidilməkdə idi. Axşamın ala-toranlığında yuxarı-aşağı uzanıb gedən relslərin

ortasında dayanan başını itirmiş Dorian qatarın hansı istiqamətdən gəldiyini dəqiq təyin edə bilmirdi. Əslində, bu artıq əhəmiyyətli deyildi.

– Ted, nə edək, Ted? Bir şey fikirləş, sən ki həmişə nəsə tapırsan.

– Dorian, get buradan! Eşidirsən? Get köməyə adam çağır, get.

– Nə? Nə? Səni burada tək qoyum?! Səni atım?! Yox, yox, Ted. Mən də səninlə burada qalacağam.

– Dorian, mənə heç nə olmayıacaq. Sən get buradan. Get, köməyə adam çağır.

– Yox, sən qalırsansa, mən də qalıram.

Ted var gücü ilə Dorianı itələdi. Dorian relslərdən kənara yıxıldı.

– Cəhənnəm ol buradan, rədd ol! Mən ölücəyəm. Eşidirsən? Sən sağ qalmalısan. Rədd ol buradan, çıx get, – Ted var gücü ilə Dorianın üstünə qışkırdı.

– Mən heç yerə getməyəcəyəm, – Dorian cəld yerindən qalxıb Tedin yanına qaçıdı, dəmir relsləri aralamağa çalışdı. Dirşəyi ilə bilmədən Tedin ayağına toxunanda o, ağrıdan qışkırdı.

Dorian çarəsizlikdən relslərin üzərinə çöküb bərkdən ağlamağa başladı. Ted onu əli ilə dartıb relslərdən kənara çəkdi. Bu ona dözülməz ağrı verirdi. Dorian isə yerindən qalxaraq yenidən relslərin ortasında, Tedin əlinin ona çata bilməyəcəyi yerdə başını əlləri ilə tutub oturdu və dilinin altında danışmağa başladı:

– Ted, mən evə sənsiz gedə bilmərəm. Həm, sən olmasan, məni kim qoruyacaq, hə, kim?! Kim mənimlə oyna-

yacaq?! Məni hamı təkləyəcək. Mənim yeganə dostum, sirdaşım, arxam həmişə sən olmuşsan, eşidirsən? Sən ana-ma həmişə yanımıda olacağına dair söz vermisən. Sən də anamız kimi tək qoyma məni! Yox, mən sənsiz heç yerə getməyəcəyəm. Təkcə özünü düşünmə, məni də düşün. Gonbul Bob ilə mən nə edəcəyəm?! Onun qardaşına bir söz deyən kimi üstümə gəlir. İndi isə onlar məni hər gün əzişdirəcəklər. Eşidirsən, hər gün. Bu sənə xoşdur?!

Dorian danışdıqca Ted ağlayırdı.

– Axı mən bu lənətə gəlmış relslərlə nə edə bilerəm? – Ted çarəsiz halda qana bulaşmış əlləri ilə üzünü tutdu. San-ki kiçik qardaşının onun necə acizliklə ağladığını görməsini istəmirdi.

Buna dözməyən Dorian Tedin yanında gəlib onu qucaq-ladı.

– Tapdım, Dorian! Tapdım nə etmək lazıim olduğunu!

– Nə, nə edək, nəyi tapdın? – Dorianın gözlərində ümid işığı yandı.

– Bilirsən, Dorian, qatara doğru qaçmaq lazımdır. Qata-ra doğru. Sən qatara doğru qaç. Qatarın qarşısına qaçıb əlini yellə. Sürücü səni görüb başa düşəcək ki, qarşıda təhlükə var. Əyləci basacaq. O, əyləci basan kimi relslərdən kənara atılsan. Qatar da mənə çatana qədər sürətini azaldacaq.

Dorian bu sözlərdən sevincək oldu. Cəld ayağa durdu və relslərlə qaçmağa başladı.

– Dayan, dayan! Hara? Hara qaçırsan?! O tərəfə yox. Bu qatar qabaqdan gəlir. Səhv getdin! – Ted Dorianın arxasında qışqırıldı.

Dorian bir anlıq dayandı. Səhv yönədə qaçdığını görə özünü qınadı və sonra sürətlə Tedin göstərdiyi istiqamətdə qaçmağa başladı.

– Ted, bir az döz! Döz, Ted, mən indi gəlirəm, – Dorian qışqırır, səsini Tedin eşitməsini istəyirdi.

Öz-özünə:

– İndi Tedin mənə ehtiyacı var. Mən ona kömək etməliyəm. Tedin mənə ehtiyacı var. Onun həyatı məndən asılıdır, – deyərək yel kimi uçurdu.

Dorian qaçıqca düşünürdü: “Qatara çatıb onu saxlayacağam. Əgər dayanmasa, özümü onun altına tullayacağam. Tedə görə hər şey edərəm. Gonbul Bobu belə öldürərəm”, – içində ümidi yaranmışdı. Tedi xilas edəcəyinə tam əmin idi.

“Qatarı saxlayandan sonra geri qayıdır Tedə onu nə qədər çox istədiyimi deyəcəyəm”. Bu düşüncələrlə rełslərin ortası ilə: “Dayan, dayan, Ted oradadır, Ted, qardaşım!”

– qışqıraraq qaçırdı. Qatar anbaan yaxınlaşdıqca dəhşətli uğultu uşağın çıçırtısını boğurdu. Onun dayanmaq fikri yox idi. Yaxınlaşan qatarın sürətini azaltmadığını görün Dorian qeyri-ixtiyari hərkətini yavaşlatmağa başladı. O, maşinistin nəyə görə əyləci basmadığını təəccüb edirdi. Budur, qatar artıq ona çatmaq üzrədir... Dorian aşağı çökərək əlləri ilə üzünü tutdu...

Yanından sürətlə ötüb keçən qatarın güclü küləyi onu səndirləməyə vadər etdi. Deyəsən, möcüzə baş verdi. Qatar onun yanından keçdi, ona toxunmadı. Yavaş-yavaş, qorxaraq əlini üzündən götürdü, gözlərini açdı. Həqiqətən də, qatar onun yanından keçmişdi, başqa rełslərlə. Dorian nə baş ver-

diyini anlamadı. Bu zaman daha da güclənən uğultu eşitdi. O bu uğultunun haradan gəldiyini başa düşə bilmirdi. Reqlər üzərində şütüyən qatarın təkərlərinin çıxartdığı dəhşətli səs ətrafa yayılırdı. Səs arxadan gəlirdi. Dorian astaca çönüb arxaya baxdı. O artıq reqlər üzərində səhv yönədə qaçdığını anlamışdı. Qardaşının ayağı ilişmiş olan reqlərlə hərəkət edən qatar arxadan gəlirdi. O isə digər reqlərlə əks istiqamətdən gələn qatarın qabağına qaçmışdı.

Dorian anladı ki, Ted onu xilas etmək üçün yanlış istiqamətə yönəldib. Bütün bədəninə üzütmə düşdü, tükləri biz-biz oldu. Ürəyi sanki balaca köksünü dəlib çıxməq istəyirdi. Son qüvvəsini toplayıb dəli kimi qardaşına tərəf gələn qırmızı rəngli qatara doğru qaçmağa başladı. Onun artıq taqəti qalmamışdı. Qorxunc əjdahani xatırladan qatarın məşum işıqlarında qardaşının necə çırpındığını, lənətə gəlmış reqlərdən qurtulmaq üçün uğursuzcasına çabaladığını görürdü. Dorian var gücü ilə qışqırır, səsini qatarın sürücüsünə eşitmək istəyirdi.

Elə bu an Dorianın ayağı büdrədi və o, üzüqoylu reqlərə yixildi. Ted artıq hərəkətsiz halda reqlərin üzərində uzanmışdı. O, Dorianın yixildığını görüb başını qaldırdı: ona bir şey olub-olmadığını bilmək istəyirdi. Ted güclə əllərini yelləyir, ona reqlərin üzərindən düşməyi işaret edərək qışqırırdı:

– Lənətə gəlmış reqlərin üzərindən düş!

Otuz birinci psixoterapevt

2014-cü il, avqustun 20-si. Kanada, Saskaçevan əyaləti, Saskatun şəhəri.

Həyatdan əlimi tamam üzmüşdüm. Özümə söz verdim ki, bu, müraciət etdiyim sonuncu psixoterapevt olacaq. O da mənə əlac edə bilməsə, artıq bir daha heç kəsə müalicə üçün müraciət etməyəcəyəm. Bundan qabaq artıq otuz dəfə bu sözü özümə verdiyimi xatırladım. Hər dəfəsində yenə də ümidiimi üzməyib başqa birini axtarmağa başlayırdım.

İnsan sadəcə olaraq belə programlaşdırılıb, həyatının sonuna qədər gözləməli və ümid etməlidir. İnsanı bu çətin həyatda yaşıdan ümidiir. Gözəl gələcək ümidi bizə təslim olmağa imkan vermir. Elə mən də yaşadığım ruhi və psixoloji gərginlikdən qurtulacağıma ümid edirəm...

Uzun illərdir ki, içimdə böyük bir boşluq var. Özümü öz həyatımda yamaq kimi hiss edirəm. Həyatda hər şey mənə sünə gəlir. Sanki həyatım tamamlanıb və bitib. Mən artıq öz həyatımı yaşamırıam. Sanki rol oynayan bir aktyoram. İlk dəfə bu hissi uşaq yaşlı�ımda yaşamışdım. Düzdür, bir müddətdən sonra o yadlıq və mənasızlıq hissindən qur-

tuldum. Məktəb illərində o hissi yenidən yaşadığım yadına gəlmir. Universitet illərində isə çəkdiyim heroindən sonra hətta ağlamışdım da. Dostlarım deyərdilər ki, hərəyə bir cür təsir edir. Ancaq nədənsə əksəriyyətini güldürən, şənləndirən heroin məni depressiyaya salır, ağlamağa vadar edirdi. Şərab heroinə baxanda daha yaxşı təsir edirdi. Ən azı, əyləndirir, kefimi açırı. Ancaq özümə gələndən sonra tutmalarım yenidən başlayırdı. Dostum Eskobar deyirdi: “Müxtəliflik ləzzət gətirər. Əvvəl-axır oləcəyiksə, nəyə görə ləzzət alaraq ölməyək ki?” O, tez-tez məni öz gecə klubuna dəvət edərdi. Eskobarın “əməlisaleh qadınlar göylərdə, ədəbsizlər isə yerdə ləzzət bəxş edərlər” şüarı da fayda vermirdi. Orada da özümü unuda bilmir, rol oynadığım, sanki bu duyguları məhz bu cür yaşamağa təhkim olunduğum düşüncəsi yaxamı rahat buraxmir, əylənməyimə mane olurdu. Hər dəfə göz-gözə gələndə barmenlərin, gözəlçələrin süni, iş xətrinə dodaqlarına qondurduqları təbəssüm bütün ləzzət hissimi hələ oyanmamış boğurdu. Hər şeydən çox yoran saxtalıq idi. Mənə elə gəlirdi ki, hamı üçün öncədən bir program təyin olunub. Bu programda hamının necə hərəkət etməli, hansı işi görməli olduğu, hətta hansı məqamda, hansı anda, hansı hərəkəti edəndə hansı hissi keçirməli olduğu da öncədən müəyyən olunmuşdu. Bizim bu programma tabe olmaqdan başqa seçimimiz yox idi.

O illərdə ilk dəfə psixoterapeutin qəbuluna getdim. Universitet psixoterapevti olan doktor Riçard mənə bir neçə dərman yazdı və bəzi göstərişlər verdi. Ən əsası, faydalı bir məşguliyyətlə fikrimi dağıtmayı tövsiyə etdi.

Dedikləri müəyyən müddət kömək etdi. İşə düzəldim. Elə bil hər şey qaydasında idi. Ancaq o hadisə... Bəli, o hadisədən sonra hər şey daha ağır formada yenidən baş qaldırdı. Artıq dərmanlar da, iş də, hər hansı bir məşğuliyyət də, alkoqol və bir gecəlik gözəlçələr də heç bir işə yaramırdılar...

Amerikada səfərdə idim. Dostlarımdan biri öz əlaqələrindən istifadə edib elektrik stulunda cəzalanacaq birinin edamında iştirak etmək üçün mənə şərait yaratdı. Cani bir ailənin üç üzvünü evlərinə hücum edərək amansızlıqla qətlə yetirmişdi. Onlardan kiçiyinin cəmi on iki yaşı vardı. Cinayətin qəddarlığı həm də onda idi ki, cani öz qurbanlarını qətlə yetirəndən sonra cəsədlərini yandırmışdı. Düşünürdüm ki, elektrik stulunda edam belə bu iyrənc məxluq üçün çox rahat bir ölüm olacaq. Böyük məmənuniyyətlə onun necə can verəcəyini görmək istəyirdim. Bu edamda iştirak etmək həvəsi, əslində, bir ədəbiyyatçı kimi belə bir hadisəni canlı şəkildə görmək və sonra da əsərlərimdə qələmə almaq istəyimdən qaynaqlanırdı. Ancaq gördüklərim məni heyrətə saldı. Qorxudan titrəyən, əlləri əsən, məhkum paltarı geyinmiş birini əlindən tutaraq güclə içəri saldılar. Qorxudan ayaqları tutulmuşdu. Elektrik stuluna oturanda altını batırdı, hələ cərəyan verilməmişdi ki, ağızı köpüklənməyə başladı. Bir-iki dəfə də ürəyi bulandı və mədəsindəkiləri qusdu. Bütün bədəni titrəyirdi. Elektrik cərəyanı qoşulan zaman burnundan qan açıldı və geyindiyi məhbus paltarı qırmızı rəngə boyandı...

Qaldığım yerə özümü güclə çatdırdım. İçəri girən kimi ayaqyoluna keçib quşdum. Başımı soyuq suyun altına salıb uzun müddət o vəziyyətdə qaldım. Sonra isə üzüqoylu çarpayıya uzanıb səhərədək ölü kimi yatdım. Bu insanın etdiyi cinayətlər mənim ona acımağımın qarşısını ala bilməmişdi. Hər nə qədər etdiklərini gözümün önünə gətirsəm də, yenə də ona nifrət edə bilmirdim. Ancaq edamına qarşı etiraz da yox idi içimdə. Nə hiss yaşadığımı belə müəyyən edə bilmirdim. Ağlımın qəbul etdiyini qəlbim qəbul etmirdi sanki. Vəziyyətim get-gedə daha da pisləşirdi.

İçimdə heç cür yaxamı buraxmayan bir sıxıntı yarandı. Beynimdə də yalnız bir fikir: insan həyatı hər an üzülmək təhlükəsi olan nazik bir sapdan asılıb. Bu fikir məni çox qorxudurdu.

Bir müddət belə keçdi. İndi mən ən cüzi narahatlıqlar zamanı belə həkimə müraciət edən aciz, köməksiz birinə çevrilmişdim. Hər hansı bir ötəri ağrı hiss edən kimi yalnız bir şey düşünürdüm: "Ciddi bir xəstəliyə tutulmuşam". Zamanla anladım ki, bədənimdə hiss etdiyim narahatlıqları, əslində, mən özüm həddindən çox şisirdirəm. Psixoloji bir hal yaşadığımın fərqiñə vardım və o gündən sonra bir çox psixoterapevtin yanında oldum. Ölkənin ən güclü həkimlərinin qəbuluna düşsəm də, heç birinin mənə köməyi dəymədi. Yalnız çoxlu sayda dərmanlar və bu dərmanların təsiri altında yaşadığım yarıyuxulu bir həyat. Daimi ürəkbulanmalar və iştahsızlıq. Yaxşılaşmaq əvəzinə daha da pisləşirdim. Artıq evdən çölə çıxmamaq belə məndə qorxu yaradırdı. İnsanların mənə zərər verəcəyini düşünür-

düm. Eşitdiyim hansısa pis xəbər məndə dərin iz qoyurdu və bu fikri özümdən uzaqlaşdırı bilmirdim. İnanırdım ki, bu, mütləq mənim də başıma gələcək.

Axır ki, psixoterapevtin işlədiyi yerə çatdım. İçəri daxil oldum. İlk suali xəstəliyim, şikayətim və onun yanına kimin tövsiyəsi ilə gəlməyim barəsində oldu. Hər şeyi əvvəldən sonuna kimi danışdım. Ölkədə ən güclü psixoterapevtlərin qəbulunda olduğumu, müxtəlif güclü dərmanlar qəbul etdiyimi və hətta ekstrasenslərə belə müraciət etdiyimi bildikdə mənə heç vaxt eşitmək istəməyəcəyim sözləri dedi: "Sizdə bir neçə patoloji halın sintezini müşahidə edirəm: müxtəlif şiddətli fobiyalar, depersonalizasiya və derealizasiya sindromu, yəni həyatı süni görmək və bir də ipoxondriya. Siz bu üç hal arasında get-gəl edirsiniz. Halınız stabil deyil. Sizin həyatı süni görməyiniz də, mümkündür ki, müxtəlif fobiya və ipoxondriya hallarından qurtulma cəhdidir. Bəlkə də, bunun kökündə hansısa bir hadisə durur. Digər tərəfdən, görəsən, fobiyalınızı yaradan əsl səbəb nədir?

Bilirsiniz, mən sizinlə açıq danışacağam. Siz çox ciddi psixoloji xəstəliyə tutulmusunuz. Düzünü desəm, məndən də savadlı həkimlərin qəbulunda olmusunuz. Mənim sizə tövsiyə edə biləcəyim dərmanları da artıq qəbul etmişiniz. Çox təəssüf edirəm ki, sizin üçün edə biləcəyim heç bir şey qalmayıb. Çox təəssüf edirəm..." Yerimdəcə donub qalmışdım, eşitdiklərimə inana bilmirdim. Bir gün sağalacağıma və bu vəziyyətdən qurtulacağıma olan ümid məni yaşıadırdı. Hər zaman növbəti həkimin məni müalicə edə

biləcəyinə inanaraq ayaqda qala bilmışdım. O isə mənə heç vaxt sağalmayacağımı deyirdi. Otağı tərk etdim. Qəzəb sümüyümü gəmirirdi. Bütün yolu bu fikirlə gəldim: “Bu alçaq və əqli geriliyi olan psixoterapevti məhkəməyə verəcəyəm. Bəli, o, psixdir, onun özünün müalicəyə ehtiyacı var. Gərək ona məsləhət görərdim ki, qapısının üzərinə “özünün köməyə ehtiyacı olan psixoterapevt” sözləri yazılmış bir lövhə assın. O axı necə mənə belə sözlər deyə bilər?! Bu... Bu... heç bir həkimlik etikasına yaraşmır. Yox, mən bunu belə qoymayacağam...”

Evə çatdım və özümü içəri zorla saldım. Həkimin otağından necə çıxdığım, evə necə gəldiyim yadımda deyil. Üzüüstə çarpayıya yıxılıb bərkdən ağlamağa başladım. Özümü qorxudan küncə qıslımiş çarəsiz uşaqqı hiss edirdim...

Səhər açıldı. Mən hələ də paltarlı halda çarpayıda üzü-qoylu uzanmışdım. Yerimdən qalxmaq istəmirdim. Sanki bir maşın daş daşımışdım, bütün bədənim ağrıydı. Qalxıb oturdum. Ağır addımlarla mətbəxə keçib, soyuducunu açdım. İndi yalnız bir şeyi düşünürdüm: “Bir ömür boyu bu cür ruhi iztirabla, hər şeydən qorxaraq yaşamaq olarmı?” Bunu düşündükə özümə yazığım gəlirdi. Mən iztirab dolu həyatı başa düşə bilmirdim: “Kainatın hər yerində harmoniya və nizam hökm sürərkən, niyə bircə biz insanların həyatı bu harmoniyadan uzaqdır? Heyvanlar belə iztirabsız, rahat həyat yaşayırlar. Ən zəif bildiyimiz qarışqlar da xoşbəxtidir. Mən nə səbəbə bu cansıxıcı həyata dözməliyəm, axı nəyə görə?!”

Üçüncü intihar cəhdı

“İntihar!” – mən qərarımı verdim. Əvvəllər də bir neçə dəfə intihara cəhd etmişdim. Ona görə də çıkış yolu kimi görünən bu qərar mənim üçün yeni kəşf deyildi. Bir dəfə özümü maşının altına atmışam, bir dəfə də dərman içmişəm. Ancaq hər iki cəhdim uğursuz alınıb. Bu iki uğursuzluqdan sonra anladım ki, daha əmin bir yol seçməliyəm. Qonşunun evindən yüksəkdən televizorun səsi gəldi. Televizordan eşidilən qatar uğultusu köməyimə çatdı: “Reislərin üzərinə uzanmaq”. Bu cür ölüm mənə qorxunc və tükürpədici gəlsə də, uğursuzluq ehtimalı yox dərəcəsində idi. Odur ki, düşüncəsi belə insanı dəhşətə gətirən bu addımı atacağımı qəti qərar verdim.

İntiharlar barəsində əldə etdiyim məlumatlara görə, bu üsul on haldan doqquzunda ölümlə nəticələnir. Sadəcə olaraq, reislər üzərində düzgün uzanmaq və qatar gələnə qədər səbirlə gözləmək lazım idi. Qatarlar saatda yüz-yüz əlli kilometr sürətlə hərəkət etdiyi üçün reislər üzərində uzanmış şəxsi görən maşinistin qatarı saxlaması, demək olar ki, mümkün deyil.

Üstəlik, mənim relslərlə bağlı uşaqlıq xatirələrim var idi. Məhz o xatirələr həyatımın kökündən dəyişməsinə səbəb olmuşdu. “Elə isə, qoy hər şey elə başladığı yerdə də bitsin”.

Məni tərəddüddə qoyan yeganə məsələ bədənimin qatarın dəmir təkərləri altında ikiyə bölünməsindən sonra maşinistin keçirəcəyi psixoloji şok idi. Oxuduğum faktlara görə, belə vəziyyətlərdə maşinistlər uzun müddət özlərinə gələ bilmirlər. Bəzən hətta peşələrini belə dəyişməli olurlar.

Ancaq bu narahatlıq məni qərarından daşındırmadı. Qətiyyətlə yerimdən qalxdım. Bir az əvvəl yemək yeməyimə baxmayaraq, acliq hiss etdim. Sonra “onsuz da, həyatla vidaslaşmağa gedirəm, ac və ya tox olmağın nə mənası var?!” düşüncəsi ilə qapıya doğru getdim. Dönüb həsrətlə bütün evə göz gəzdirdim. “Bir daha buraya qayıtmayacağam”. Fikirlərim qarışmasın deyə, çox ləngimədən özümü qapıdan çölə atdım. İstəyirdim ki, hər şey mümkün qədər tez baş versin.

Pilləkənləri düşərək yaxınlıqdakı qatar stansiyasına yoldım. Dayanacaqdən kifayət qədər uzaqlaşdıǵıma əmin olduqdan sonra dəmir relslərə yaxınlaşdım. Gah ortasına, gah sağına, gah da soluna keçdim. Necə uzanacağımı düşündüm. Əvvəlcə relsdən kənarda uzanıb boynumu relsin üzərinə aramca qoydum. Sonra fikirləşdim ki, birdən qatar məni vurub kənarə atar, başım əzilər,ancaq ölmərəm. Biliyimə görə, qatarla toqquşan bəzi insanlar relslərə düzgün uzanmadıqlarından ölməyib, əvəzində ömür boyu şikəst qalıblar. Hər bir işin gözəl alınması üçün onu düzgün icra etməlisən, relslər üzərində intihar etməyi də qaydasında etmək lazımdı.

Qalxıb iki relsin düz arasında uzandım. Boynumu da relsin üstünə qoymadım. “Hə, bu dəfə xəstəxanalıq deyil, o dünənlilik olaram”, – dedim. Özümdən asılı olmayaraq dodaqaltı gülümşədim.

Rełslərdən gələn paslı dəmir iyi müəyyən edə bilmədiyim başqa qoxulara qarışmışdı. Bu sintezdən də yeni, qəribə bir qoxu yaranmışdı. Uşaqlıqda rełslər üzərində çox oynamığımı baxmayaraq, heç vaxt rełslərin qoxusunu belə ya-xından duymamışdım. Bu iy o qədər kəskin idi ki, nəyinsə bu qədər şiddətli qoxuya malik ola biləcəyini düşünmürəm. Natalinin istifadə etdiyi bahalı fransız ətirlərinin qoxusu belə bu qədər aydın və tünd deyildi. Burnumun nəyə görə bu qədər həssaslaşdığını anlamırdım.

“Qatarın gəlməyinə, deyəsən, hələ var. İndi bu xilasedici qatar gələcək və bütün iztirablarım sona yetəcək”. Bu fikirlə xeyli gözlədim. Eyni vəziyyətdə durmaqdan yoruldum və yanı üstə çevrildim. Rełslər hər gün yuxuya gedib oyandı-ğım yatağım imiş kimi yerimi rahatladım.

Beynimdə bir çox suallar və cavablar bir-birini əvəz edirdi: “Hər şey bitir, – maraqlı ifadədir. Hər şey bitəndən sonra, görəsən, nə var? Heç nə! Axı bu “heç nə” nədir? Əgər hər şey bitəndən sonra “heç nə” varsa, deməli, o “heç nə” heç nə deyil. Əgər varsa, deməli, bir şeydir. Hə, bura-da deyiblər ki, insan yoxluğu düşünə bilmir. Görəsən, niyə düşünə bilmir? Görəsən, nəyə görə mövcud olan insan “heç nə”ni, yoxluğu təsəvvür edə bilmir? Cavab, deyəsən, sualımın içindədir. Çünkü bu insan mövcuddur. Mövcud-dur, yəni həyat üçün yaranıb, yaşamaq üçün; yəni həyat və

var olmaq onun həqiqətindədir. Yoxluq isə bu həqiqətə ziddidir. Bu ziddiyyəti də təsəvvür etmək mümkün deyil”.

Bu sözlərdən sonra özümü də gülmək tutdu. Ona görə yox ki, gülməli sözlər danışırdım. Ona görə ki, həyat barədə bu cür ciddi sözlər intihar etməyə hazır olan, relslər üzərində uzanmış birinin beyninə gəlirdi. “Nə isə, bu fikirlər artıq məni maraqlandırmır, son xətdən sonra nəyinsə olub-olmaması artıq mənə maraqlı deyil. Bu fikirlər məni həyəcanlandırmır... Mən ölümə tam hazır, həyatda yaşamağa heç bir səbəbi olmayan biçarəyəm. Səbəb... Hə, doğrudan da, səbəb... Həyatda qalib yaşamaq üçün insana çox şey lazımlı deyil. Bunun üçün ona yalnız bir səbəb lazımdır. Bir səbəb...”

Bu fikirlərlə başımın üzərində olan səmaya baxmağa başladım. Quşlar cərgə ilə düzülərək harasa uçurdular. Aralarındakı məsafə eyni idi. Sanki səma bir dəniz idi, onlar da bu mavi dənizdə üzən balıqlar.

Quşların bu nizamlı dəstəsinə, hərəkətlərində olan ahəngdarlığa baxanda uçuşlarının hədəfsiz olduğunu düşünə bilmirsən. Onlar nəyəsə doğru uçurlar. Nizam, hədəf əsasında, ahəngli şəkildə hərəkət edən bu yaradılışın əvvəli və sonu necə puçluq ola bilər? Hə, bu quşlara “haradan gəldi, hara gəldi uçurlar” demək olmaz.

Onlara baxdıqca içimdə aramlıq hiss edirdim. Uçuşları ilə düşüncələrimi də çox uzaqlara çəkmışdilər. Xəyalımda yalnız gözəl və şirin xatirələr canlanırdı. Çox maraqlıdır, görəsən, nəyə görə beynimə pessimist fikirlər gəlmir, zehnimdə acı xatirələr canlanmırı? Bu fikirlərin təsiri ilə göz-

lərimdən yaş axmağa başladı, ancaq bu, fərqli göz yaşları idi. İlk dəfə idi ki, bu cür göz yaşları axıdirdim. Su sudur, ancaq onu doğuran səbəblər fərqlidir. Bu göz yaşlarına səbəb həyatımda bir məna görməyim, xoş hissələr keçirməyim idi... “Axı belə gözəl xatırələrlə zəngin olan insan necə harmonik həyata yamaq ola bilər?! Başımın üzərində uçan quşların belə həyatlarında bir hədəf, bir məna var. Onlardan daha şüurlu olan biz insanların həyatı niyə boşluq və mənasızlıq ucbatından məhv olmalıdır?”

Görünməz adam

Ayaq səsləri eşitdim. Başımı həvəssiz halda sola çevirdim. İki gənc möhkəmcə əl-ələ tutub relslərə tərəf gəlirdilər. Yaxınlaşdıqca danışıqları daha aydın eşidilirdi:

– Məni yaşamağa sövq edən üç sözdür, əzizim, – deyə oğlan qızı belindən qucaqladı.

– Nədir o sözlər? – qız naz-qəmzə ilə təbəssüm etdi.

– Mən səni sevirəm.

Qız güldü. Oğlan isə sözlərinə davam edirdi:

– Məni sevinməyə vadar edən də üç sözdür: sənin ala gözlərin, – bu sözlərdən qız zarafatla gözlərini geniş açıb oğlana baxdı. Bununla ala gözlərini daha yaxşı görməsini istədi.

– Məni məhv edən yenə də üç sözdür...

– Dayan, onu mən tapım! – qız şiltaqlıqla oğlandan rica etdi. – Hmm... Dayan, bir az fikirləşim. Çox çətindir bu... – qız tapmaca tapırmiş kimi düşünən sima aldı. – Deyəsən, mən bu sualın cavabını tapmaq istəmirəm. İstəmirəm ki, həyat bizi bu yerə qədər gətirsin.

Deyəsən, bu sözlər oğlanın xoşuna gəlmışdı. Dodaqaltı gülümsəyirdi. Qolunu qızın boynuna keçirdi. Qız da başını onun ciyininə qoydu.

Yanımdan çox biganəliklə ötüb keçdilər. Mənə elə gəldi ki, onlar həyatın bu üzünü görməkdən qorxdular. Həyatın məhz ümidsizlikdən dolayı seçmiş olduğum bu acı üzünü. Mənim dardlığı tərəf onlar üçün görünməz idi. Həyata böyük ümidiirlər sarılmışdır. Zəmanəmizdə bu cür sentimental gənclərin olduğunu bilmək heyrətverici idi. Özü də reslər üzərində uzanmış bir insan üçün...

– Ehey... Eşidirsiniz, mənfi-müsbatlər, Romeo və Cül-yetta, zəhmət çəkib bu reslərin üzərinə də bir nəzər salın. Həyatın bu tərəfi də var...

Onlar özlərini eşitməzliyə vurdular. Addımlarını itiləşdirərək uzaqlaşış gözdən itdilər.

– Hə, üç söz... Yox bir... Nə yaman üç söz imiş. Elə bilirsiniz ki, bizdə o sözlərdən olmayıb? Hətta daha yaxşısını da demişik. Başdanxarab, səfehin biri... Sən nə demək istəyirsən, hə...?

Birdən-birə içim öfkə ilə doldu. Həyatdan bütün ümidi üzdüyüm anda bu mənasız sevgi etiraflarını dinləməkdən ağır bir şey ola bilməzdi. “Heç vaxt inanmadım ki, bir-birini sevən iki gənci görmək mənə bu qədər əzab versin. Hisslərin həqiqiliyinə heç inanmırıam! Bu duyğular hamısı sünidir! Yalan vədlər, xəyallarda yaşamaq və düşüncəsiz hərəkətlər – bunlar hamısı sevgililərə xas davranışlardır. Həqiqi və saf sevgi yoxdur. Sevgi heyvani hissin daha bəzəkli formasından başqa bir şey deyil. Həyata baxanda sevginin xəyanət, vəfasızlıq, düşməncilik, həsəd, qısqanlıq, nifrətlə birgə olduğunu görürsən. Bəziləri sevgisinə görə millətini, ölkəsini təhlükəyə atmış, bəzisi

həyat yoldaşına xəyanət etmiş, ya da ki, qadın sevgisi üstündə müharibələr başlatmış, ən yaxın dostunu qətlə yetirmiş, ailəsini dağıtmış... Sevgi insanı zəif edir. Mən sevginin insanı gücləndirdiyi bir tarixi nümunə belə tanıdım. Sevgi insanı necə gücləndirə bilər ki, nakam sevgi yaşıyan bir çoxları çıxış yolunu intiharda görürler?! Böyük, ələcsiz dərdlər gətirən bu sevgi adlı yalan nə qədər dəhşətli faciələrə səbəb olub...”

Birdən güclü uğultu məni düşüncələrdən ayırdı.

O anda hamı peşman olur

Qatar... Vahimə saçaraq mənə doğru gələn qırmızı rəngli qatar. Onu heç bu qədər qorxunc görməmişdim. Dəfələrlə yanımdan keçən bu qatar, bəlkə, bu dəfə düz üzərimə gəldiyi üçün çox tükürpərdici görsənirdi. Sanki ağızından od püskürən, dırnaqları ilə yeri eşən, qırmızı rəng görmüş korrida öküüzü matadorun üzərinə sıçıyırıldı. Ancaq məsələnin bir pis tərəfi də var idi. Bu dəfə hədəfdəki matador mən idim. Əyləci bir neçə dəfə basan sürücü böyük sürətlə hərəkət edən qatarı saxlamağın mümkün olmadığını gördüyündən çıxış yolunu yalnız fiti basmaqdə gördü. Qatarın aşa biləcəyini anlayıb, çarəsiz, əyləci basmaqdan əl çəkdi. Bunu hiss edən qatar artıq qarşısını heç bir qüvvənin ala bilməyəcəyinə tam əmin olmuşdu. Bundan sanki bir qürur hissi keçirir, böyük bir inamla irəliləyirdi. Bir anlıq özümə: “Mən burada nə edirəm?” – sual verdim. Həqiqətən də, buraya nə üçün gəldiyimi unutmuşdum. “İntihar” – gəlişimin məqsədi yadına düşdü. Bəli, bu istəyim uzaqdan sürətlə mənə doğru gələn və bir an sonra artıq boğazımın üzərindən keçərək bütün iztirablarımı son verəcək xilase-

dici qatarla həyata keçəcəkdi. Xeyr, artıq ölmək istəmirdim. İndi mən həyata tamam başqa baxışlarla baxırdım. İndi düşünürdüm ki, görüləsi bir çox işlərim var. Dəyərsiz hesab etdiyim həqiqətlərə ölüm gəlməmişdən əvvəl dəyər verməliyəm, həyatımı mənalı bir şəkildə yenidən qurma-liyam. Axı hər şeyə rəğmən, bu həyat gözəldir! Mən indi bir şeyi anladım: bu mənalı və harmonik həyatda yalnız mənasız həyat sürənlər yamaqdırlar. Həyata, ömrünə və həqiqi dəyərlərə sahib olan insan bu həyata yamaq de-yil, elə həyatın özüdür. Bir də onu dərk etdim ki, həyatda həmişə mənə yardım edən bir qüvvə olub. Mən onu bütün varlığımla hiss etsəm də, görməzlikdən gəlmışəm, ona qarşı etinasız olmuşam. Anladım ki, həyatım həyata olan inamımı itirəndən sonra bitib. Mən ilk intihar cəhdindən əvvəl artıq ölmüşdüm. Hazırda da mən ölüyəm... Canlı bədəndə mövcud olan ölü ruh. Ruhum öldüyüünə görə bədənim də yaşamaq istəmir. Ruh öləndə bədən də çox davam gətirə bilmir.

Mən artıq fəryad edərək yaxınlaşan qatarın təkərlərinin dəmir relslərə sürtünməsindən çıxan tünd qoxunu aydın hiss edirdim. Qatar mənə o qədər yaxınlaşmışdı ki, özümü relslərdən kənara ata bilmədim. Sürətlə gələn qatar həyat bə-rədə olan düşüncərimi yarımcıq qoydu.

Bütün intihar edənlər, yəqin ki, bu son anlarında mənim kimi relslər üzərindən durmaq istəyirlər, – ağlımdan keçən bu son fikir yarıda qırıldı.

Əli süpürgəli bədheybət

İki dəfə məni intihardan qurtaran qüvvə bu dəfə qurtarmadı. Maraqlı burasıdır ki, iki dəfə intihar edərək ölmək istədiyim, heç bir peşmançılıq hiss etmədiyim halda ölümün cəngindən qurtulmuşdum. Sanki böyük bir qüvvə mənim hələ ölməyimi istəmirdi. Vaxtim hələ çatmamışdı. Bu dəfə isə artıq mən özüm ölmək istəmirdim. Məndə indi-indi həyata maraq yaranıb, yenicə həyatın mənasını anlamışam, yenicə həyatın ləzzətini hiss etməyə başlamışam. Qəti olaraq bir şeyi bilişəm: mən ölmək istəmirəm! İntiharın necə güllünc olduğunu indi anladığım zaman, həyatima yenicə məna dolu baxışlarla baxdığınım zaman ölmək... Bu cür ölüm necə də absurddur. Bir şeyi də anladım ki, bu həyatda hamiya sonsuz deyil, çoxlu fürsətlər verilir. Ölüm dən qabaq fikirlər dəyişir, dəyərlər dəyişir, həyat mənali olur, qiyməti qalxır. İnsan bir çox işləri etmədiyini düşünür, bir çox işləri görmək istəyir, bir çox insanlara demədiyi sözləri demək istəyir, görmüş olduğu bir çox əməllər üçün isə təəssüf edir. Həyat, sən necə də qəribəsən... Bu qəribəliyini anlaya bilməmək daha da qəribədir.

Yan-yörəmə baxdım. Hər yer duman idi. Ağ-qara tüstü hər yanı bürümüşdü. Nə qatarlar, nə də dayanacaq var idi.

“Deyəsən, burası başqa aləmdir. İnsanların öləndən sonra daxil olduqları bir aləm”.

Ətrafda başlarını əllərində tutmuş bir çox ruhlar hə-rəkət edirdilər. Onların içində başsız biri diqqətimi çəkdi. Bədənindən gənc qadın olduğu məlum idi. Ruhunun biqərar olması buraya yenicə daxil olduğunu göstərirdi.

Birdən yaxınlaşan ayaq səsləri eşitdim. Kimsə yavaş-ya-vaş mənə tərəf gəlirdi. Dumanın içində yekə, bədheybat bir qaraltı görsənirdi. Əlində ifritlərin üzərinə oturaraq səmada uçmaq üçün istifadə etdikləri böyük bir süpürgə də var idi.

“Hə, deyəsən, intihar etdiyimə görə cəhənnəmə düşümüşəm. İndi, görəsən, mənim sonum necə olacaq? Axı mən niyə intihar etdim?” Getdikcə yaxınlaşan qaraltının dəhşəti daha da artırdı. Qəfil dumandan çıxan, əli süpürgəli bədheybat varlıq üstümə şığıdı:

– Dur buradan!

Diksinərək yerimdən dik atıldım. Özümü əvvəlki kimi relslər üzərində gördüm. Yuxuya getdiyimi anladım. Qarışında əlində süpürgə olan, relslərin təmizliyinə nəzarət edən hündürboy, yaşılı bir kişi dayanmışdı:

– Eşitmədin, nə dedim?! Dur buradan, keç o biri tərəfə. Mən buranı təmizləməliyəm.

– Məən? Mən keçim? Haaara keçim? Anlamadım, – ya-riyxulu, çəşqinliqlə soruşdum.

– Mən nə bilim?! Keç o biri relslərə. Burada o qədər rels var ki. Gərək elə bunun üzərinə uzanasan? Bura mənim

sahəmdir. Səndən sonra buranı mən təmizləməli olacağam. Keçən dəfə də birinin relslərə yapışmış, dağılmış leşini bura-dan güclə təmizlədim. Ürəyim ağızma gəldi. Dur, dur! Tez ol! Sənə nə var ki, ölüb gedəcəksən, leşini mən yiğisdirmalı olacağam. Heç bunu düşünmüsən? Eh... Necə də yalnız özü-nü düşünən, egoist insansan.

Yerimdən qalxmağa məcbur oldum. Xidmətçi isə relsləri süpürərək hələ də deyinirdi:

– Elə bil sözləşiblər, iki həftə bundan əvvəl cavan bir qız, indi də bu...

Qalxandan sonra relslərin üzəri ilə asta-asta dayanacağa tərəf addımladım. Sahə xidmətçisi arxamca mızıldandı:

– Bu da, deyəsən, yaşamağa bir bəhanə axtarırıñ. Mən ona demədim ki, dur get. Dedim, başqa yerdə uzan. İntihar etməyə cürətin yoxdursa, bura niyə gəlirsən, ay axmaq? Bir qız qədər də olmadın!

Deyəsən, hərəkətim xidmətçiye qəribə gəlmışdı. Halbu-ki insanların düşünmədən danışmaları, bir-birilərinə qarşı biganəlikləri daha qəribədir.

Hər şey başladığı yerə qayıdır

Bir ay sonra, sentyabrın 23-ü. 2014-cü il. Kanada, Sas-kaçevan əyaləti, Saskatun şəhəri.

O, relslərin üzərindən qalxandan sonra düşünürdü ki, həyatı möcüzəvi bir şəkildə dəyişəcək. Artıq ruhi iztirablardan birdəfəlik qurtulacaq. Düşünürdü ki, həyatı əvvəlki kimi sönük və mənasız deyil, daha rəngarəng olacaq.

Rełslərin üzərində həyatında heç bir zaman duymadığı hissəleri yaşamışdı. Həyata olan baxışı dəyişmişdi. Özünü yuxudan oyanmış kimi hiss edirdi. Hissələri, ətrafdə gördüyü, toxunduğu, qoxulduğu hər şey canlanmışdı və özünü həbs etdiyi məcazi aləmdən xilas olmuşdu sanki.

Ancaq heç nə istədiyi kimi davam etmədi. Rełslər üzərində tapdığı o gözəl mənəvi hal onu tezliklə tərk etdi. Bir müddətdən sonra əvvəlki narahatlıqları yenidən başladı. Həyat yenə də süni və sönük olmuşdu. Saatlarla öz-özü ilə danışındı: “Bir çox mənfi hissələrimiz, yanlış davranışlarımız var ki, onların qarşısında asanlıqla “yox” deyə bilmirik və

buna görə də onların qurbanı oluruq. Bu yanlışlıqlar davam etdikcə də bizdə adət halını alır və ikinci şəxsiyyətimizi formalaşdırır.

Görəsən, hansı yaxşıdır, problemlərə görə gileylənmək, yoxsa onun həllini tapmaq üçün çalışmaq? Problemin həll yolunu axtarmamışdan qabaq isə onun, ümumiyyətlə, problem olub-olmadığını müəyyənləşdirmək lazımdır. “Bəlkə, mənim halım normaldır? Bütün bunlar da problem deyil?” – bunu özündən mütləq soruşmalısan”.

Ona rahatlıq verməyən hisslər getdikcə şiddətlənirdi, indi yaşamaq əvvəlkindən də çətin olmuşdu. “İkinci qızıl qayda” adını verdiyi bir düsturu yadına saldı: “İnsan öz hissələrində heç vaxt yanılmır. Ona görə də əgər bir şeydən əziyyət çəkirəmsə, deməli, o, problemdir. Mümkündür ki, kimin üçünsə deyil, ancaq yaşamasına mane olduğu insan üçün mütləq problemdir.

Eh, mən yenə əvvələ qayıtdım. Bu mövzuları özümlə də, psixoloqlarla da, bəlkə, min dəfə müzakirə etmişəm. Təəccüblüdür ki, bundan sonra dönə-dönə yenə də onların üzərinə qayıdırám. Bu da, yəqin, insanın qəribə paradoxal xüsusiyyətindəndir”.

O bu məqamda ömrü boyunca əldə etdiyi bütün psixoloji və elmi məlumatları zehnində yenidən təhlil edirdi. Əgər hər bir düşüncəni bir rəqəm, hissləri isə əlifbanın bir hərfi hesab etsək, onun beynində yüzlərlə rəqəm və hərfin kombinasiyası bir-birinə qarışmışdı.

Adətən, belə məqamlarda əlləri ilə qulaqlarını tutub üzüqöyülü çarpayıya uzanardı. Bununla beyninə gələn fi-

kirlərin qarşısını alardı. Dizlərini sinəsinə doğru yiğar, sanki bununla da qəlbini dolan hissləri durdurardı.

“Relslər... Bəli, relslər. Bu relslərdədir mənim xilasım. Orada nəsə baş verməli, orada nəsə olmalıdır. Bir ay bundan əvvəl relslərin üzərində məndə oyanma baş vermişdi. Bu uzun illər ərzində keçirmədiyim rahatlığı hiss etmişdim. Zehnim açılmışdı. Daha dərindən və dəqiq fikirləşməyə başlamışdım. Deməli, oradadır qurtuluşum, onu tapmalıyam. Eynilə Siddharta Qautama kimi. Bəli, yarımcıq qalmış gestalt...

Bodhi relsləri

Siddharta Qautama bodhi məqamına çatmamışdan qabaq uzun bir həyat yolu keçir. Siddharta əvvəllər bir şahzadə olur. Hər şeyə sahib olur, bircə qəlb rahatlığından başqa. O, ruhi iztirablarından qurtulmaq üçün yaşadığı sarayı tərk edir və səfərə çıxır. Bir gün bir əncir ağacının altında əyləşir. Sonradan “bodhi” adlandırılacaq bu ağacın altından həqiqəti tapmayana qədər qalxmayacağına and içir. Bu müddət ərzində Mara adlı bir iblis ona mane olmağa çalışır. Ancaq Qautama iradəsizlik göstərmir və andına sadıq qalır. Qırıx doqquz gündən sonra gecə vaxtı, məhz dünyaya gəldiyi gündə o, bodhi, yəni oyanış və həqiqətin dərki məqamına çatır.

Bodhi məqamında insanda qəflət yuxusundan oynaması, batini dərkin güclənməsi hali baş verir. Budda, yəni bodhi məqamına çatmış şəxs əvvəllər həyatında mövcud olduğu halda sezmədiyi həqiqətlərə diqqət edir, onları görməyə başlayır. Hissetmə qabiliyyəti güclənir. Hər şeyi daha sərrast görür və anlayır. Budda zahir aləmi olan dünəyadan uzaqlaşaraq məna aləminə varır. Bu məna aləmi

nirvanadır. Bütün canlıların çatmaları lazım olan ən ali hədəf. Nirvanaya çatan insan bütün vəsvəsələrdən, fikri və hissi dolaşıqlıqlardan azad olur. Hərisliyi, təkəbbürü ölürlər. Nəticədə o, azadlığa çıxaraq iztirablardan tamamilə qurtulur.

Bodhi məqamına çatmış insan ətrafında baş verən ölüm-itim kimi hadisələrə belə soyuqqanlılıqla yanaşmağı bacarırlar. Onun qəlbi heç bir zaman təlatümə düşməyən sakit bir dəniz kimi aram olur. Heç bir şey hissələrini qarışdırır, beynini dumanlandırmır.

Reislərə qayıtmaliyam. Həyatımda dönüş nöqtəsi olan reislərə. Eynilə mən də nirvanaya çatana qədər reislərin üzərində uzanmalıyam. Mümkündür ki, həqiqətləri Budda kimi dərk edim. Mümkündür ki, o qədər də şanslı olmayım və bu dərk mənə yalnız ölümlə gəlsin. Hər bir halda, bu reislərə qayıdır orada olmalıyam. Bu dəfə sona qədər”.

Cəld paltarını geyindi və yenidən, ikinci dəfə reislərin üzərinə getməyə tələsdi. Qapıdan çıxanda birinci dəfə olduğu kimi bərk acliq hiss etdi. Ancaq buna əhəmiyyət vermədən qatar stansiyasına tərəf yollandı. Pilləkənləri enərək düşündü ki, görəsən, bütün intihar edənlər ölümqabağı bu acliq hissini keçirirlər?

Əvvəlki intihar cəhdlərində buna heç diqqət etməmişdi. Bəlkə də, əvvəlki intiharlarda hər şey ani baş verdiyinə görə, acliğinə diqqət etməyə vaxtı olmamışdı.

“Hər halda, intihar edənlərdən bunu soruşmaq mümkün deyil. Çünkü onlar sağ deyillər. Sağ qalanlarından da müsahibə almağa vaxtim yoxdur”, – deyə düşündü.

Yol boyu bu günün hansısa əlamətdar bir gün olduğu fikri onu rahat buraxmırıdı. Ancaq hansı gün olduğunu heç cür yadına sala bilmirdi.

O, əksər intihar edənlərdən fərqli olaraq, özündən son-rayə heç nə yazıb qoymamışdı. Heç kəs haqqında düşünmək belə istəmirdi. Sanki həyatında özündən başqa heç kəs yox idi. Sanki o bu dünyaya tək gəlmışdı – atasız və anasız.

Evdən çıxanda özü ilə yalnız qulaqlıqlarını götürmüştü.

Bura mənim yerimdir

Ayaqqabılарını çıxarıb yanına qoydu. Bu, qətiyyətini, geriyə dönüşün olmadığını göstərirdi. Qarışq fikirlər içində qatarı gözləyirdi. Bir hadisə baş verəcəyinin intizarında idi. Bu fikirlər burulğanında bir nəfərin ona tərəf gəldiğini gördü. Ortaböylü, dolubədənli biri düz ona doğru gəlirdi. Gözlərini də ondan çəkmirdi. Gəlib çatanda nəsə axtarırımsı kimi relslərin arasında vurnuxmağa başladı.

– Əgər mənim bu relslərin üzərindən qalxmağımı istəyirsənsə, özünü əbəs yerə yorma. Onsuz da, qalxmayacağam, – o bu dəfə intihar fikrində ciddi olduğunu göstərmək istəyirdi. Naməlum oğlan isə ona qətiyyən diqqət etmirdi. Bir az da aşağı əyilərək relslərə baxdı və yüksək səslə dilləndi:

– Dur buradan! Tez ol, qalx!

Bu sözlər relslərin üzərində uzanan oğlana tanış gəldi:

– Deyəsən, mənə burada rahatlıq verməyəcəklər, – bir az susub, – axı sənə nə lazımdır? Niyə buradan qalxmalıym? Sən də relslərin təmizliyinə baxırsan? – deyə dilləndi.

– Nə etmək istədiyin mənə maraqlı deyil. Get başqa bir relsə uzan. Sən mənim yerimdə uzanmışan.

– Nə? Nəəə?.. Necə yəni “mənim yerimdə uzanmışan”? Bura, deyəsən, dəlixanadır, bu vağzal da dəlilərlə doludur. Nə demək istəyirsən, ey insan?

– Mən sənə aydın şəkildə dedim ki, hazırda uzandığın yer mənimdir. Səndən əvvəl burada mən uzanmışdım. İndi də gəlmışəm öz yerimə. Bir az kənarada da çəkilə bilərsən. Mən sadəcə istəyirəm ki, öz yerimdə uzanıım.

Naməlum şəxsin bu sözləri onu tamam çəşdirdi. Baş verənlərin nə mənaya gəldiyini anlamadı. Dili topuq vuraraq cavab verdi:

– Axxxiii, axıı mən haradan bilim bura sənin yerindir?!

– Başını qoyduğun rełslərin üzərinə öz adımı və burada olduğum tarixi yazmışam. Bir bax!

Naməlum şəxsin bu cavabı onun çəşqinliğini daha da artırdı. Başını qaldırdı və geriyə yönərək rełslərin üzərində yazını axtardı.

– FARUQ. 2012/IX/23, Saskaçevan, Saskatun...

Bunu oxuyanda tükləri biz-biz oldu.

– Necə, 2012-ci il, sentyabrın 23-ü? Bugünkü tarix?! Ha-ha-ha, – o, dəlicəsinə gülməyə başladı, – nə qəribə təsadüf!

– Faruq... – yavaşça təkrar edərək qalxıb bir az aralıda uzandi.

Faruq onun qalxdığı yerə arxası üstə sakitcə uzandı. Hər ikisi bir müddət susdular.

Qeyri-adi yerdə qeyri-adi tanışlıq

Vəziyyətin qəfildən belə bir dönüşə alması onu çox təəc-cübləndirmişdi. Bütün bunlar çox qəribə idi.

Arxası üstə resslərin üzərinə uzanmış Faruqa baxdı. Or-taboylu, qarabuğdayı, bir az uzun qara saçları olan bu cavan ona qətiyyən tanış deyildi.

– Faruq! – o, “həmrels”inə səsləndi.

– Bəli!

– Bilirsən, mən də ikinci dəfədir ki, bu resslərə gəlirəm. Ancaq sənin kimi iki ildən sonra deyil, cəmi bir aydan sonra. Sən məndən daha dözümlü çıxmışın. Düz iki il səbir etmişən. Qəribə təsadüfdür. Elə deyilmə? Mən, əslində, bir ay bundan əvvəl də intihar edə bilərdim. Ancaq buna imkan vermədilər. Bir aydan sonra səninlə eyni gündə yenidən gəldim. Özü də bu gün həm sənin, həm də mənim ikinci gəlişimizdir. Bilirsən, artıq bu dəfə çox qətiyyətliyəm. Bu dəfə yəqin ki...

Faruq sakitcə qulaq asırdı. “Həmrels”i rahat ünsiyyət qurmaqdən ötrü əllərini yerə dirəyərək böyrü üstə Faruqa tərəf hərəkət etdi. Üç-dörd addimlıq məsafə qalanda da-

yandı. Bundan artıq yaxınlaşmağa bir az ehtiyat etdi. Başını rełslərin üzərində rahatladiqdan sonra sözünə davam etdi:

– İnsan öz taleyindən heç vaxt qaça bilməz. Həyatımız kodlaşdırılıb. Biz sadəcə yaradılış kodları əsasında hərəkət edirik. Eynilə kompüter programı kimi. Hər bir program programçı tərəfindən ona qabaqcadan verilmiş kodlarla işləyir. Başqa cür işləməsi mümkün deyil. Biz insanların həyatı, hətta hissələrimiz, gələcəyimiz... Hamısı təqdirdir, hamısı... Eşidirsən?

– Bəli! – Faruq bir az gec cavab verdi.

– İndi bu “bəli” nəyin təsdiqi idi, mənim fikirlərimin, yoxsa məni eşitdiyinin?

– Axı sənin üçün nə fərqi var? Rełslər üzərinə uzanıb intihar etmək üçün qatarı gözləyən şəxsə görə bütün bunların nə mənası var? Sənin fikirlərin, taleyimiz, gələcək, təqdir... Bütün bunların artıq heç bir mənası yoxdur. Sənə qulaq asıb-asmamağım da mühüm deyil.

O, Faruqun bu sözlərindən tutuldu. Ancaq “dost”unun haradasa haqlı olduğunu da düşündü. Heç nə demədi. Rełslər üzərinə uzanmış adamın susduğunu görən Faruq bir az sərt danışdığını anlayıb onun könlünü almaq istədi:

– Sənin adın nədir? – başını ona tərəf çevirdi.

– Bunun nə əhəmiyyəti var?! Rełslər üzərində uzanan insan üçün...

– Bağışla, sərt cavab verdim. Hər halda, bir az vaxtimız var. Burada uzanıb qatarı gözləmək çox darıxdırıcıdır. Birinci təcrübəmdən bunu yaxşı bilirəm. Söhbət etsək, başımız qarışar, vaxt da tez keçər.

Rövşən Abdullaoğlu

- Ted... Mənim adım Teddir!
- Mənim adım da Faruqdur.
- Bəli, sən artıq öz adını relslər üzərinə həkk etməklə əbədiləşdirmisən. Lap Hollivud ulduzlarının adları kimi.
Tedin bu sözlərinə Faruq gülümsədi.
- Düzdür, ancaq daha yaxşı olardı ki, adımızın üzərindən gündə yüzlərlə qatar keçməsin.

Eyni taleli iki Umberto

– Bilirsən, Ted, mən təsadüfə qətiyyən inanmırıam. Hə-yatda heç bir təsadüfə yer yoxdur. Hər bir işdə bir məntiq var. Mümkündür ki, o məntiq bizim üçün gizli olsun, ancaq bu onun yoxluğunu göstərməz. Sən bir ay bundan əvvəl intihar edə bilməzdin. Sən məhz bu gün buraya, bu relslərin üzərinə gəlməli idin. Özü də mənim iki il bundan əvvəl gəldiyim relslərin üzərinə, məhz mən gəldiyim vaxtda.

– Mümkündür. Belə bir ifadə də var: “təsadüflər təsa-düfi deyil”. Mən də inanıram ki, təsadüflər taleyin əlamətləridir. Ancaq, mümkündür ki, bizimlə hamı razılaşmasın.

– Bu heç nəyi dəyişmir. İnsanların fikirləri dəyişkən və müxtəlifdir. Həqiqət isə sabit, möhkəm və dəyişməzdır.

– Bir hadisə yadına düşdü. Deməli, 1664-cü ildə, de-kabrin 5-də Uels sahillərində bir sərnişin gəmisi qəzaya uğrayır. İçərisində olan səksən bir sərnişinin hamısı batır, sadəcə Hyu Vilyams adlı bir nəfərdən başqa. Bu hadisənin üzərindən düz yüz iyirmi bir il keçir. 1785-ci il, dekabrin 5-i həmin sahildə yenə bir gəmi qəzaya uğrayır. Yenə də hamı batır, sadəcə bir nəfərdən başqa. Bilirsən, o

xoşbəxtin adı nə idi? Hyu Vilyams. Bununla iş bitmir. Bu hadisədən yetmiş beş il də keçir. 1860-cı il dekabrın 5-i bu dəfə də eyni yerdə içində iyirmi bir nəfər olan kiçik bir balıqçı gəmisi batır. Bu gəminin içində də Hyu Vilyams adlı bir balıqçı olur. Yenə də Hyu Vilyamsdan başqa hamı suda qərq olur.

Təsəvvür edirsən, Faruq? Eyni tarixdə, eyni yerdə eyni hadisə baş verir. Hər dəfəsində də Hyu Vilyams adlı başqa-başqa insanlar sağ qalırlar. Bütün bunlar, səncə, təsadüfdürmü?

Daha bir bənzər hadisə. İtaliya şahı I Umberto bir gün Monzo şəhərində bir restoranda şam yeməyi yeyir. Birdən məlum olur ki, restoran sahibinin adı da onun adı ilə eynidir. Şah bu Umbertodan nə zaman doğulduğunu soruşduqda məlum olur ki, o da şah kimi martın 14-ü, 1844-cü ildə dünyaya gəlib. Həmçinin sonradan məlum olur ki, bu iki Umberto eyni gündə evlənilər. Hər ikisinin də xanımının adı Marqaritadır. İş bununla bitmir. Hər iki Umbertonun da Vittorio adlı bir övladı var imiş. Özü də bu restoran sahibi olan Umberto restoranını Şah Umbertonun taxta çıxdığı gün açmış.

– İnsanda elə təəssürat yaranır ki, onların taleləri üst-üstə düşüb və məcburi olaraq bir-birinin həyatını təkarlayıblar. Çox qəribədir.

– Bu hələ harasıdır. Deməli, şah Umberto bu xoş təsadüfə çox təəccüblənir. O, restoranın sahibi Umberto ilə sabah bir yerdə gəzintiyə çıxməq qərarına gəlir. Ancaq onu şəhər öldürürlər. Ölüm xəbərini şah Umbertoya çatdırıq-

da o, çox məyus olur. Bu xəbərdən bir neçə saat keçməmiş onun özünə də atəş açılır və şah dünyasını dəyişir.

Eyni həyatı yaşayan iki fərqli insan. Həyatda taleləri bir-biri ilə üst-üstə düşmüş və sonda da kəsişmiş insanlar. Çox qəribədir, düşünürəm ki, biz də onlardanıq. Görəsən, bizdə hansı xüsusiyyətlər üst-üstə düşür?

Faruq, sən hansı ildə anadan olmusan, haradansan? Özündən danış.

Faruq gülümsədi:

– Ted, qurtar. Mən də sənin kimi inanıram ki, həyatda təsadüfən, mənasız heç nə baş vermir. Ancaq inanmırıam ki, bizim Umbertolar kimi oxşarlığımız olsun.

– Faruq, mən müşahidə etmişəm ki, hadisələrə diqqət edib əlaqə axtardıqca bu, adətə çevrilir. Onlar sənin həyatına girməyə, hətta həyatında mühüm rol oynamağa başlayırlar. Sənə bir çox məsələləri başa salmağa çalışırlar. Nəticədə də bu cür əlaqəli hadisələr tez-tez baş verməyə başlayır. Ancaq biz onlara maraq göstərməsək və mənasız bir şey kimi gözar-dı etsək, onlar da yavaş-yavaş bizdən uzaqlaşacaq.

Məncə, heç kəs bu təsadüflərin nəyə görə və necə baş verdiyini bilmir. Onların işləmə mexanizmlərini də heç kim anlamır.

– Atam həmişə mənə deyərdi: “Həyatımızı Allah, əməllərimizi isə özümüz idarə edirik. Ona görə də əməllərimizdən başqa olanlara biz cavabdeh deyilik”. Atama görə, dünyaya gəldiyimiz ölkə, ailə, doğum ilimiz belə bir məntiq əsasındadır, – Faruq gülümşəməyə cəhd etdi. – Həmişə də bir hadisəni danışmağı çox sevərdi ...

Babamla nənəmin necə tanış olduğunu... Hə, bu hadisəni tez-tez danışardı. Babam yetim böyüyüb. Ona böyük qardaşı baxıb. O, babama həm ata olub, həm də ana. Babamın Nəsib adında bir dostu olub. Onun valideynləri də dün-yalarını tez dəyişiblər. Nəsib həmişə babamgillə bir yerdə qalarmış. Cavanlıqda onun bir qızdan xoşu gəlir. Babam da o qızın atası ilə yaxın tanış olur. Ona görə də Nəsib babamdan xahiş edir ki, onun üçün elçilik etsin. Babam özü də bu qızı aşiq imiş. Ancaq hisslərini bildirməkdən çəkinirmiş. Yaxın dostunun məhz bu qızı istədiyini biləndə çox pis olur və Nəsibə nə deyəcəyini bilmir. Çox düşünür, nəhayət, dostu üçün fədakarlıq etmək qərarına gəlir.

Atamın dediyinə görə, o, çox ağırlı hissler yaşayır, gecəni səhərə kimi oyaq qalır. Allahdan sabır, dözüm istəyir.

Babam o günü belə xatırlayırmış: "Axır ki, səhər açıldı. Nəsibdən bir şalvar, qardaşından da bir köynək alıb qəşəng geyindim və elçiliyə getdim. Muxtar kişi qapını açanda məni bəzənmiş görüb təəccübləndi. İçəri keçdim, bir az söhbət etdikdən sonra gəlişimin səbəbini soruşdu. Çətinliklə də olsa, evinə nə üçün gəldiyimi dedim.

Muxtar kişi duruxdu. Bunu məndən gözləmirdi elə bil. Bir az fikrə getdi. Sonra dedi:

– Səninlə açıq danışacağam. Bala, mən səni neçə illərdir ki, tanıyorum. Tərbiyəli, bacarıqlı oğlansan. Demək olar ki, gözümün qabağında böyümüşən. Nəsibi isə tanımiram. Sən də subaysan. Məni düz başa düş...

Qızım mənim gözümün nurudur. Onu çox istəyirəm. Mən bu gün varam, sabah yox. Yaxşı insanla ailə qursa, mə-

nim də ürəyim rahat olar. Gözüm arxada qalmaz. Dostum Mirko da oğlu üçün sözarası elçilik edib. Mirko özü çox yaxşı insandır, sözüm yox, ancaq oğlundan heç xoşum gəlmir. Əgər Mirko qabağa düşüb mənimlə bu barədə ciddi şəkildə səhbət açsa, onunla olan uşaqlıq dostluğunun xətrinə “yox” deməyim çox çətin olacaq. Ona görə həmişə namazlarımda Allaha dua edirəm ki, qapıma tez bir zamanda məsləhətli biri göndərsin... İndi qapıma sən gəlmisən. Sən də ki mənim lap ürəyimcəsən. Qızımı sənə verməyə hazırlam.

Eştdiklərimə inana bilmirdim. Bir tərəfdən sevinir, bir tərəfdən isə böyük narahatlıq içində qırvılırdım. Muxtar kişi dünyagörmüş adam idi, qəlbimdən keçənləri duymuş kimi dilləndi:

- Bala, sən heç narahat olma, mən Nəsiblə danışaram.
- Yox, yox, Muxtar əmi, siz ona heç nə deməyin.
- Onda özün danış. Sənlik bir iş yoxdur ki. Ona de ki, kişi qızı mənə vermək istəyir. Özü də sən heç utanma. Qoy o Nəsib utansın ki, gözünü sənin qismətinə dikib.

Muxtar kişinin bu sözləri babama çox təsir etmişdi: “Gözünü başqasının qismətinə dikmək”. Bəli, bilmədən gözünü başqasının qismətinə dikmək, – bunları danışmaq Fəruqun əhval-ruhiyyəsini xeyli qaldırmışdı.

- Bəs sonrası necə oldu?
- Sonrası bu oldu ki, babam nənəmlə evləndi. Nəsib bir müddət babamla soyuq davrandı. Ancaq sonradan səhvini anlayıb babamdan üzr istədi.
- Bütün insanların həyatları sanki bir bütünü təşkil edir. Bir həyat digərinə təsir edir. Tanınmış İsveçrə psixiatrı

var, bilmirəm, adını eşitmisən, ya yox: Karl Qustav Yunq. Onun məşhur bir təlimi var: sinxronluq.

Sinxronluq təliminə görə, kainatda bir-birindən zaman və məkan baxımından uzaqda baş verən hadisələr və obyektlər arasında əlaqə var. Sinxronluq bir neçə fərqli hadisənin eyni məna və səbəb ətrafında döndüyünü izah etmək cəhdidir.

Yunqa görə, hətta fərqli zamanlardakı hadisələrin baş verməsinə belə eyni məna səbəb ola bilər. Mümkündür ki, bütün bunları biz anlaya bilməyək. Sinxron hadisələrin cərəyanına eyni hikmət səbəb olduğuna görə onları təsadüf adlandırmak mümkün deyil.

Yunq bununla bir çox hadisələri izah edirdi. Məsələn, bir insanın ölümü zamanı onun həmişə kofe içdiyi fincanın qırılması, saatının dayanması, mərhumun ev heyvanlarının ölməsi. Yaxud da bu ölüm hadisəsinin ölenin uzaq bir şəhərdə yaşayan tanışının ürəyinə damması, başqa birinin bu ölümü yuxuda görməsi və s. Telepatiya, telekinez, astrologiya, düz çıxan yuxular, klinik ölüm, insanın öz ölümünü dəqiqliliklə qabaqcadan hiss etməsi, itirilmiş əşyaların çox qəribə formada insana yenidən qayıtması kimi elmi cəhətdən açıqlaması olmayan halları Yunqun bu təlimi izah edirdi. Yunq bu fikirlərini tanınmış İsveçrə fiziki, Nobel mükafatçısı Volfqanq Pauli ilə də müzakirə edir. Onların bu sahədə müştərək elmi işləri də var. Yunqun “Sinxronluq” adlı əsəri də bu müştərək çalışmanın nəticəsidir.

Yunq deyir ki, bu fenomenləri izah etmək üçün zaman, kainat, şüur, şüuraltı, psixika, ruh, məkan barədə olan bir

çox yanlış düşüncələrimizi dəyişməliyik. Müasir fizika bütün hadisələrə yalnız maddi baxımdan yanaşır. Ona görə də bu fenomenlərin izahında acizdir.

Oxşar fikirləri Yunqdan əvvəl Şopenhauer və Leybnisin traktatlarında da görmək olar. Onlar da hesab edirlər ki, müxtəlif hadisələr arasında nəinki səbəb-nəticə, hətta məna baxımından da rabitə var. Və bu rabitəyə bəzən aralarında səbəb-nəticə əlaqəsi olmayan hadisələrdə də rast gəlinir. Ona görə də təsadüf anlayışı aləmin xəritəsindən tamlığı ilə çıxardılmalıdır...

– Sən kimsən? – Faruqun verdiyi qəfil sual Tedi şirin elmi söhbətini yarımcıq kəsməyə məcbur etdi.

– Nə? Anlamadım, – Ted o dəqiqə üzünü Faruqa tərəf çevirdi.

– Soruşuram ki, sən nə işlə məşğulsan, sənətin nədir? Sən nə üçün bu relslərin üzərinə gəlmisən? Bu qəribə söhbətləri mənimlə niyə edirsən?

– Mən də sənin kimi buraya intihar etməyə gəlmişəm. Bu dəfə də fikrimdə qətiyyətliyəm... – dili topuq vura-vura cavab verdi.

– Hə, qətiyyətli olduğunu bildik. Ancaq bu qədər sadın varsa, öz problemlərinin həllində niyə faydalı olmur? Hər şeyi digər bir şeylə əlaqqələndirən biri nəyə görə intihar etmək istəsin?

Ted fikrə getdi:

– Hə, boğazda bəzən su da qalır... Keçmişdə ağladığım zaman yaxşı tanıdığını bir nəfər mənə deyərdi: “Hər xırda şeyə görə ağlamamağı öyrən! İnsan acizliyindən ağla-

yır. Çalış, möhkəm ol! Hamı da səni bu cür tanısın”. Mən: “Nəyə görə olmadığım kimi görünüm?” – deyə soruşanda susar, heç nə deməzdi. Bir gün onun özünü ağlayan gördüm. Nəyə görə mənə dediyinə özünün əməl etmədiyini soruştum. Gözünün yaşını silərək: “Əməl etmək məsləhət verməkdən çox çətindir”, – dedi.

Süleyman peyğəmbər və Əzrail

– Mən seçimimdə qərarsız idim. Ancaq zaman keçdikcə bunu etməli olduğuma əmin oldum. Bura gəlməmişdən əvvəl tərtəmiz yuyundum. Təmiz paltarımı geyindim. Tanrının hüzuruna pak çıxmaq istədim.

Ted, sənca, əcəlin vaxtında da bir məna var? Yəni insanın nə zaman ölməsi də təsadüfi deyil?

– Əlbəttə, hər şeydə bir məna var. Sinxronluq da məhz budur.

– Onda bizim bu günə kimi ölməməyimizin səbəbi həmin sinxronluq olub?

– Əgər məsləhət olsa, indi öləcəyik. Ancaq çalışmaq lazımdır ki, məsləhət olsun.

Tedin bu sözləri Faruqa gülməli gəldi:

– İstəyimiz ilahi təqdirin dəyişilməsinə səbəb ola bil-məz.

– Dediklərin eynilə ilahi determinizm nəzəriyyəsini ifadə edir: qarşıda bizi həmişə müəmma gözləyir, ancaq bu müəmma hər nə olursa olsun, ilahi məsləhətdən başqa bir şey deyil, – Ted başını çarəsizliklə yana çevirdi.

– Atam mənə ölüm və əcəl haqqında maraqlı bir əhvalat danışardı, – Faruqun qulağına sanki səs gəldi, başını qaldırıb ətrafa boylandı. Heç nə görməyib yenidən başını relsə qoydu. – Hə, deyərdi ki, bir gün Süleyman peygəmbər evində böyük məclis qurub qonaqlıq verir. Bu zaman Əzrail mələk də Allahın göstərişi ilə yer üzünə bir nəfərin canını almaq üçün enmiş olur. Canını alacağı insanın ömrünün hələ on dəqiqliyi qaldığından, bu müddət ərzində Süleyman peygəmbərə baş çəkməyi düşünür. Əzrail məclisə daxil olur. Yuxarı başa keçərək Süleyman peygəmbərlə salamlasır və bir yer tapıb əyləşir. Süleyman peygəmbərin yanında yaxın bir qohumu da əyləşmiş olur. Bu qohum Əzrailin diqqətini özünə yaman çəkir və ölüm mələyi ona diqqətlə baxmağa başlayır. Həmin şəxs çox narahat olur. Əzrail mələk məclisi tərk etdikdən sonra Süleyman peygəmbərdən onun kim olduğunu soruşur. Süleyman peygəmbər Əzrail olduğunu dedikdə qohumu əcəlinin çatdığını anlayır. Süleymana yalvarır ki, küləklərə onu Əzrailin tapa bilməyəcəyi bir yerə göndərmələrini əmr etsin.

Süleyman peygəmbərin ona yazıçı gəlir və itaətində olan küləklərə göstəriş verir ki, onu ən hündür dağa qaldırsınlar.

Məclis dağlıandan sonra Əzrail içəri daxil olur. Süleyman peygəmbər ondan qohumuna nəyə görə o cür baxdığını soruşur. Əzrail cavab verir:

– Mən yer üzünə bir nəfərin canını almaq üçün gəlmədim. O şəxs dünyanın ən hündür bir dağının başında ölməli idi. On dəqiqli vaxtim olduğundan sənin məclisində iştirak etmək istədim. Məclisə girəndə canını alacağım şəxsin sənin

yanında oturduğunu gördüm, çox təəccübləndim. Çünkü bu şəxs o hündür dağa on dəqiqə ərzində gedib çıxa bilməzdı. Ona təəccübündən baxırdım. Bu, qeyri-mümkün işi necə edəcəyini düşünürdüm. Bu düşüncə ilə buradan çıxdım. Dağın başına çatanda qarşımıda sənin qohumun peydə oldu. Allahın hikmətinə həm heyrətləndim, həm də şükür etdim ...

– Hə, çox maraqlı, mənali əhvalatdır, – Tedin Faruqun söhbətindən xoşu gəlmışdı. – Sən müsəlmansan?

– Bəli. Biz Bosniya müsəlmanlarındanıq.

– Bosniyadan? Kanadada hər ölkədən mühacir var. Ancaq bosniyalıya, ilk dəfədir ki, rast gəlirəm.

Sənin danişdığın bu əhvalat yadına Fransa kralı XVI Lüдовiqi saldı. Ona ayın 21-də ölçəyini demişdilər. Bundan qorxan kral hər ayın 21-i bağlı qapılar arxasında əyləşər, heç kəsi qəbul etməz və heç bir yerə də getməzdi. Doğrudan da, əcəl gəldikdə hər şey mənasızdır. Fransada çevriliş olur. Məhz yanvarın 21-i, 1793-cü ildə kralı tutub edirlər.

– Bu relslər də mənə dünyanın ən hündür dağını xatırladır. Ancaq fərq ondadır ki, o insan oraya əcəlindən qaçmaq üçün getmişdisə, biz əcəlimizi qarşılamaq üçün gəlmışık. Mən Bosniyadan, okeanın o tayından, sən isə bu tayından. Eyni relslər üzərində uzanmışıq. Əzrailin gəlib canımızı almasını gözləyirik.

– Ancaq, nədənsə, çox gecikir.

– Ted, ölməyə, deyəsən, çox tələsirsən.

– Deyirəm, həyatda minlərlə intihar yolu var. Onların içində ən dəhşətlisi qatar altında qalıb ölməkdir. Biz məhz bu növ intiharı seçmişik. Bilirsən, niyə? Ona görə ki, biz ən son

xəttə çatmışıq. Bizim üçün artıq necə ölməyimiz və bu zaman hansı dəhşətləri yaşayacağımız qətiyyən maraqlı deyil,

– Ted biganəliklə əlini başının altına qoydu. – Niderlandda intiharların 10-15 %-i resslər üzərində baş verir. Almaniyada bu cür intihar edənlərin sayı 7 %-i təşkil edir. Belçikada isə bu rəqəm 6 %-dir. Bir çox ölkələrdə də intihar edənlərin 10 %-i məhz bu yolu seçirlər. Amerikada ildə 500, Yaponiyada isə ildə iki mindən çox insan dəmir resslər üzərində intihar edir.

– Bu məlumatları necə də yadda saxlaya bilmisən. Ted, bu cür ölümü seçenek yeganə insan olmadığımızı xatırlatmaqla təsəlli vermək istəyirsən?

– Ancaq bu, təmtəraqlı bir intihar növüdür, – Ted eyni ahənglə söhbətinə davam etdi. – Bir qəzətdə oxumuşdum ki, resslər üzərində intihar edən şəxslərin ailələrinə böyük məbləğdə cərimə kəsilir. Çünkü resslərdə intihar qatarların hərəkət cədvəlini pozur, onların hərəkəti ləngiyir. Həmçinin resslərə yapışmış cəsədlərin təmizlənməsi, resslərin yuyulması – bütün bunlar dövlət üçün əlavə xərclər deməkdir.

– Bizdə, məncə, belə qanun yoxdur. Ən azı, ümid edirəm ki, yoxdur.

– Nə fərqi var axı, bizim ölümümüzdən sonra xərcimizi kim çəkəcək? İntihar, məxsusən də resslər üzərində, günü müzdə çox dəbdədir.

Belə ki, dünyada hər üç saniyədə bir nəfər intihara cəhd edir. Lakin qırx saniyədə bir nəfərin cəhdi uğurlu alınır. Nəticədə, hər gün təxminən üç mindən çox insan intihar edir. Statistikaya görə, il ərzində intihar edənlərin sayı bir milyona çatır və bu rəqəm getdikcə artmaqdadır.

Deyərdim ki, cinayətdən, silahlı toqquşmalardan heç bu qədər adam ölmür. Elə isə, biz bu dəqiqə ən dəbdə olan işlə məşğuluq.

– Bu qədər insan axı niyə intihar edir? – Faruq təəccüblə soruşdu.

– Sən niyə edirsən? Onlar da ona görə. Hə, deyəcəksən ki, sənin əlində əsas var. Elə eyni sözü onlar da deyirlər.

– Bir qəzətdə intihar haqda maraqlı bir məqalə ilə rastlaşmışdım. Yazılmışdı ki, fransız sosioloqu Emil Dürkhaym bütün intiharların səbəbini yalnız iqtisadi və sosial faktorlarla izah edir. Psixoloji faktorlar isə elə də əhəmiyyətli deyil.

– Sənin Dürthaymın çox səhv edir.

– Dürthaym yox, Dürkhaym! – Faruq Tedin səhvini düzəltdi.

– O nə zaman yaşayıb?

– XIX əsrda.

– O vaxtdan bu günə qədər sosiologiya və psixologiya on doqquz min dəfə dəyişib. Yeni-yeni araşdırırmalar edilib. Bu araşdırırmalar bir daha təsdiq edir ki, intiharların əsas səbəbləri ruhi problemlərlə bağlıdır. Həyatın maddi səviyyəsi ilə intihar arasında elə də güclü əlaqə yoxdur. İntihar sayı ən çox olan ölkələr arasında bir çox inkişaf etmiş ölkələri də görürük.

Ümumiyyətlə, deyirlər ki, intiharın yalnız 3-5 %-i maddiyyatla əlaqəlidir. Elə götürək özümüzü. Hansımız pula və ya sosial problemlərə görə bu lənətə gəlmış rełslərə uzanmışıq?! Bizi buna vadar edən nədir?

Faruq fikirlər içində yavaşça piçildadı:

– Bəli, intihar edənin əsas istəyi həyatına son vermək deyil, onu içindən üzən ağrılara son verməkdir.

Verter effekti

- Görəsən, bütün intihar edənlər bizim kimidirlər?
- Necə yəni bizim kimi? – Ted resslərin üzərində diqqətini çəkən xırda daşı əli ilə vurub kənara atdı.
- İntihar etməmişdən qabaq intihar barədə bu qədər məlumat toplayırlar?
- Heç bu barədə düşünməmişəm. Sözün düzü, çoxdan-dır ki, bununla maraqlanıram, intihar fikrinə düşəndən bəri. İnsanda getmək istədiyi yolun qorxusunu azaltmaq üçündür bu.
- Mən də, Ted. Eynilə sənin kimi, bu fikrə düşəndən bəri intiharlar barədə maraqlanmağa başladım. Əvvəlcə öyrəndim ki, kütləvi şəkildə intihar edənlər də var. Tarixdə bəzən minlərlə insan eyni anda intihar edib. Düzdür, bir çox halda bu kütləvi intiharlar düşmənə təslim olmamaq üçün, yaxud da dini inanclara görə edilib.
- Kütləvi intiharlar dəhşətdir. Mən bu hadisələrdən çəkilmiş şəkillərə, video görüntülərə baxmışam. Aralarında çoxlu sayıda azyaşlı uşaqların da olduğu bu növ intiharlarla insan biganə qala bilmir.

– Hə, belə görürəm ki, intiharlar getdikcə dəb halını alır. Məsələ kütłəviləşirsə, ildən ilə intihar edənlərin sayı artırısa, deməli, intihar günümüzdə dəbdədir, – Faruq başını bulayaraq dedi.

– Verter effekti... Bəli, burada aşkar surətdə Verter effektinin izlərini görürəm, – deyə Ted diləndi.

– Nə, Verter effekti? O nədir elə?

– Kütlələrin psixologiyası mövzularında “Verter effekti” deyilən bir fenomen qeydə alınıb. Effekt ilk dəfə alman yazıçısı Yohann fon Götənin “Gənc Verterin iztirabları” adlı əsəri ilə əlaqədar müşahidə olunub. Qabarılq dramatik cəhətlərə malik olan bu əsər gənc Verterin nakam məhəbbətindən danışır. Əsər qəhrəmanın intiharı ilə bitir. Bu əsər çapdan çıxmazı ilə bestseller olur və müəllifə böyük şöhrət gətirir.

Ancaq öz şöhrəti ilə birgə Avropada özünəqəsd dalğası da yayır. Onu oxuyan bir çox insan intihara cəhd edir. Bu özünəqəsd fenomeni o qədər geniş vüsət alır ki, bir çox ölkələrdə əsərin çapı və yayılması dövlət səviyyəsində qadağan edilir.

– Sən bunları haradan bilirsən, psixoloqsan, Ted? Maraqlıdır, ümumiyyətlə, nə işlə məşğul olursan?

– Mən Saskaçevan Universitetində filologiya və ədəbiyyatşunaslıq üzrə ali təhsil almışam. Bir müddət ingilisdilli Kanada ədəbiyyatı, Avropanın klassizizm ədəbi cərəyanının janrları mövzusunda müxtəlif universitetlərdə dərs də demişəm ...

Hə, deməli, bir müddət Verter fenomeninin elmi-psixoloji izahını verə bilmirlər, – Ted özü barədə danışmağı elə də

əhəmiyyətli bilməyib tez qaldığı mövzuya qayıtdı, – ancaq sonradan XX əsrin ortasında Devid Filips adlı Amerika sosio-loqu Götenin əsəri nəticəsində XVIII əsrədə bir epidemiyə kimi yayılmış intiharların izahını verir. Filips bu qənaətə gəlir ki, mətbuatda, televiziyyada intihar faktları barədə yayımlanan materialların intiharların artmasına səbəb olma tendensiyası var. Həmçinin mətbuatda intiharın hansı forması dərc olunubsa, sonradan baş verən intiharlar da o formada edilir.

İnsanlar öyrəşiblər, hər şeydə başqalarından nümunə götürsünlər. Bir şəxsin intiharı barədə danışıldıqda dinləyici onunla özü arasında oxşarlıq axtarır. Bu oxşarlığı gördükdən həyatının sonunun da onun kimi bitməsini istəyir. Düşdüyü vəziyyətdən çıxış yolu axtaran bu insan intihar etmiş şəxsin seçimini taleyin bir piçiltisi, gizli bir işarə kimi qəbul edir.

– Yaziq Liza!

– Liza?! Yaziq Liza?! – Ted Faruqun sözünün mövzu ilə əlaqəsiz olduğunu düşündü.

– Rus yazıçısı Karamzinin “Yaziq Liza” adlı məşhur bir əsəri var, onu xatırladım. Götenin “Verter”inə mövzunu cəhətdən çox oxşardır. Əsərin baş qəhrəmanı olan Liza adlı bir qız... atasının ölümündən sonra işləyib anasını saxlamağa məcbur olur. Moskvaya gül satmağa gedir. Bir gün orada Erast adlı imkanlı bir cavanla tanış olur. Bir-birilərini sevirlər. İlk əvvəl oğlan qız toxunmur. Ancaq sonradan qız özünü oğlana təslim edir və “məsumiyyətini” itirir.

Bir gün Erast Lizaya müharibəyə getməli olduğunu deyir. Ancaq qızı onu unutmayacağını və tezliklə qayılacağına vəd edir. Liza hər gün onu gözləyir, ümidişə yaşıyır.

Bir neçə ay keçəndən sonra bir gün Moskvada Erastı görür. Onu qucaqlayır, sevincindən nə edəcəyini bilmir. Erast isə Lizaya başqa biri ilə evləndiyini bildirir və qolundan tutub kənara çekir.

Məlum olur ki, Erast bütün var-dövlətini qumarda uduzub. Borclarını qaytarmaq, vəziyyətini düzəltmək üçün özündən yaşca böyük olan varlı dul qadınla evlənməli olub. Bu xəbərdən beyni dumانlanan Liza Erastla həmişə sahilində görüşdükərərən gələn kənarına gəlir. Əlində olan bütün pullarını gələn yanından keçən tanışlarından birinə verərək yaşlı anasına çatdırmasının xahiş edir. Onun əvəzindən anasını qucaqlayıb öpməsini, yazılıq və bədbəxt qızını da bağışlamasını rica etməsini istəyir. Bundan sonra Liza özünü gölə atıb öldürür...

İlk dəfə bu povesti oxuyanda çox pis olmuşdum. Bir müddət bu əsərin qəhrəmanını düşündüm. Həyatda nə qədər "yazılıq Liza"lar var.

Bu əsərin nəşrindən sonra Rusiyada çoxlu sayıda gənc qız özünü gölə ataraq intihar edirdi. Əksəriyyəti də Liza kimi nakam məhəbbət yaşamış, aldadılmış qızlar idi... Verter effekti... Sən danışanda yadına bu povest düşdü.

Maraqlıdır ki, həm Göte, həm də Karamzin eyni dövrə – XVIII əsrдə yaşayıblar.

- Erastın sonu nə olur? – Ted maraqla soruşdu.
- Dəqiq yadımda qalmayıb. Deyəsən, o, Lizanın ölübündən xəbər tutur və ömrünün sonuna kimi bədbəxt olur.
- Avropada bir serial gedirdi. Orada yeniyetmələrdən bir neçəsi reislər üzərinə uzanaraq özlərini öldürülərlər.

Bundan sonra Avropa ölkələrində reislər üzərində intiharların sayı artır. Deyirəm, bəlkə, biz də Verter effektinə düşmüşük.

– Elə düşünürsən? Mən şəxsən intiharla bağlı son zamanlar heç bir roman oxumamışam. Heç bir filmə də baxmamışam.

– Mən də... Ancaq nə bilim, birdən ağlıma gəldi.

– Ted, görəsən, heyvanlarda necə, onlarda da intihar olur?

Ted bir az düşündü:

– Hə, heyvanlar da intihar edirlər. Mən bəzi araşdırımlarda belə faktların olması ilə rastlaşmışam. Yüzlərlə qoyunun dağdan özlərini aşağı tullamaları, Yeni Zelandiyada əllidən çox balinanın birlikdə özlərini sahilə atmaları, Alp dağlarında əlliyyə yaxın dağ keçisinin özünü qayadan aşağı atması. Bəzi zooparklarda bir çox heyvanların qəfəsə salındıqlarına görə yeməkdən imtina etmələri, ailə üzvlərini digər həşəratlardan qorumaq üçün bəzi həşəratların özlərini bomba kimi partlatma halları... Bəzi zooloqlar heyvanlar aləmində baş vermiş bu qəribə halları intihar kimi dəyərləndirirlər.

– Çox qəribədir... Görəsən, onları intihara sövq edən nədir?

– Eynilə bizi sürükləyən səbəb!

– Deməli, hər bir canlı həyatdan bezəndə, yaşamağına heç bir səbəb görməyəndə həyatla vidalaşmaq istəyir. Hər kəs həyatda bu sualı özünə ən azı bir dəfə də olsa virir: bundan sonra yaşamağıma dəyər, yoxsa dəyməz? Əgər

“dəyməz” deyə düşünsə, bundan sonra bir saniyə belə yaşamasının heç bir mənası yoxdur.

Mümkündür ki, kimsə bu sualdan özü də dərk etmədən qaçsin. Ancaq gec, ya tez həyat özü onu bu sualla üzləşdirəcək.

İnsan, ilk növbədə, nəyə görə yaşamalı olduğunu tapmalıdır. Bunun üçün, heç olmasa, bircə səbəb tapsa, “necə yaşamaq lazımdır?” sualına da özü cavab tapacaq. Deməli, “nəyə görə?” sualının cavabı “necə yaşamalı?”, “necə dözməli?”, “necə həll etməli?” suallarının da cavabını ehtiva edir...

Hə, heyvanların da ruhu var. Yəqin, onlar da bəzən həyatdan bezir, yaşamaqda heç bir məna görmürlər. Onlar da insanlar kimi gec-tez bu kimi suallarla qarşılaşırlar. Çox qəribədir...

– Həyat yalnız bizim ona verdiyimiz mənaya malikdir. Yalnız bizim onu gördüyüümüz rəngdədir. Biri üçün ağ, digəri üçün qırmızı, başqa biri üçün boz, başqa biriləri üçün isə tamamilə qara rəngdə ola bilər...

İnsanlar həyatlarının üçdə birini yuxuda keçirir, qalan üçdə birini pul qazanmaq üçün sərf edirlər. Yerdə qalanını da əylənir, yeyib-içirlər. Yaşamaq üçün isə vaxtları qalmır.

– Ted, məgər yatmaq, pul qazanmaq, əylənmək yaşamaq deyil?

– Səhvimiz də elə bundadır. Bütün bu işləri yaşamaq hesab edirik. Yaxşı, əgər bütün bunlar yaşamaqdırsa, onda niyə biz buradayıq? Hər üç saniyədə bir insan niyə bu cür yaşamağın mənasız olduğu qənaətinə gəlir?

Əslində, heç kim, hətta intihar edən insanlar belə ölmək istəmirlər. Ölmək yaşamağı bacarmayanlar üçün həyatın ən gözəl kəşfidir. Yaşamağı bacaranlar isə öləndən sonra da yaşayacaqlar.

– Mən bütün ömrüm boyu elə hiss etmişəm ki, öz həyatımı deyil, başqasının həyatını yaşayıram. Halbuki mən bu dünyaya Faruqun həyatını yaşamaq üçün gəlmişəm. Həyatda başqasının deyil, öz yerimi tutmaq üçün yaşayıram. Relsindən çıxmış və başqa qatarın relsinə girmiş qatar kimi hiss edirəm özümü.

– Bir müdrik deyərdi: “Həyat öz yerini tapmaq üçün müxtəlif yerlərə baş çəkməkdən ibarətdir”. Bir çoxları öz yerlərini tapmadan gedirlər. Yalnız bəzi insanlar öz yerlərinə yaxınlaşa bilir, çox azı isə həyatda özlərinə məxsus olan yerləri tapırlar. Hə, dostum, təəssüflər olsun ki, həyat bax budur.

Məhəbbət neçə il yaşayır?

– Erast, məncə, Lizanı heç bir zaman sevməyib, – Ted qəfildən Karamzinin əsərinə qayıtdı, – ona elə gəlib ki, Lizanı sevir. Erastın həyatında yüzlərlə qadın olub. Hamısı ilə də öz istədiyinə çatana qədər maraqlanıb. O, Lizanın fərqli – saf, məsum, qeyri-adi olduğunu düşünüb. Qız özünü oğlana təslim edəndən sonra isə onun üçün adiləşib. Erast görüb ki, onun da digərlərindən heç bir fərqi yoxdur. Eyni fiziologiya, eyni hisslər, eyni ləzzət...

El... Həyat budur. Hisslərimiz üzərində qurulub. Hisslər əsasında da hərəkət edirik, sevirik, istəyirik, alırıq, satırıq... Qovuşandan sonra qız və oğlan arasında bütün ehtiras olur, sevgi əvvəlki təravətini itirir. Hər şey adiləşir. Sevgi sönür.

– Bəlkə də, haqlisan, – Faruq başını tərpətdi, – Karamzinin özü də, məncə, əsərdə oxucunun diqqətini məhz bu cəhətə çəkmək istəyib. Mənə bu romanda ən çox təsir edən məsələ də elə bu idi: Liza özünü Erasta təslim etdikdən sonra oğlanın ondan soyuması... Erast artıq Lizanın məsum baxışları, məsum nəvazışları ilə kifayətlənə bilmirdi. Ondan

daha artığını istəyirdi. Liza oğlanın gözəl sözlərinə aldanır və hisslerinin burulğanına düşür. Ona istədiyini verir. İş işdən keçəndən sonra qız peşman olur. Liza olanlardan çox qorxur, ağlamağa başlayır. Özünü böyük qəbahət işləmiş adam kimi günahkar hiss edir. Liza hissərini Erasta etiraf etdikdə o sadəcə susur. Liza hiss edir ki, bu onların səadətinin sonudur. Ona görə də Erastdan təkidlə həmişə bir yerdə olacaqlarına onu inandırmasını istəyir... Erast isə... Artıq istədiyini aldıqda anlamışdı ki, sevgi sandığı o hiss onun bütün qadınlardan duyduğu şəhvani ləzzətdən başqa bir şey deyilmiş. Liza bir qadın olaraq digərlərindən heç nə ilə fərqlənmir.

O artıq Erast üçün qəlb oxşayan, cəzbedici, məsum bir mələk deyildi. Erast qızın sevgisi ilə artıq fəxr edə bilmirdi, əvvəlki kimi onun görünüşünə tələsmirdi. Lizanın sevgisi ilə əvvəlki kimi alovlanıb yanmırıldı. Qız ona tamamilə təslim olmaqla oğlanın şəhvani hissərini ilə birgə qəlbinin sevgi atəşini də söndürmüdü.

Liza da oğlandakı dəyişiklikləri gördü. Erast indi qızla hər gün deyil, vaxtaşırı görüşürdü. "Sabaha vacib işim çıxıb" bəhanəsi ilə görüşlərini təxirə salırdı. Oğlandan hər dəfə bu sözləri eşidəndə qız dərindən ah çəkirdi. Ancaq kədərini bildirərək onu üzmək istəmirdi...

Mən həmişə xoşbəxt hesab etdiyim ailələrdən soruşmaq istəmişəm: "Sizdə də sevgi tez bir zamanda bitib? Vüsal ilə hamıdamı ülvi hissərənin sonu gəlir?"

– Bir əsər var idi, adı da, deyəsən: "Məhəbbət bir-iki il yaşayır". Müəllifinin adı yadimdə deyil, – Ted müəllifini yadına salmağa çalışdı, – nə isə, bu əsər də bütün sevgilərin

əvvəlcədən ölümə məhkum olduğundan danışır. Əvvəl dəli-cəsinə sevirik, getdikcə sevgi qocalır, sonunda da ölürlər.

– Erastın sevgisi isə heç bir il belə çəkmədi. Biz insanların daxili aləmini anlamaq çox çətindir. Digərinin ölümündən həvəsə gəlib intihar edən canlıdan yaxşı nə gözləmək olar ki?!

– İnsanın xəyallarında canlandırdığı arzular həmişə həyatda tamam başqa formada reallaşır. Məktəbdə oxuyarkən universitetə daxil olmaq barəsində düşünürük. Universitetə daxil olanda görürük ki, bu biz düşündüyüümüz kimi deyilmiş. Qızlar evlilik, gözəl ər, romantik sevgi ilə dolu bir ailənin xəyalını qururlar. Onlar, əslində, özləri üçün müəmmadan ibarət olan bir şey barəsində düşünürlər. Xəyallarında o həyatı reallıqda olacağı kimi deyil, istədikləri formada canlandırırlar. Ərə gedirlər, evliliyin elə ilk ayından böyük ümidi-sizlik yaşayırlar. Sən demə, evləndikləri oğlanın əvvəller görmədikləri, yaxud da görmək istəmədikləri yüzlərlə mənfi xüsusiyyəti var imiş. Həmçinin anlayırlar ki, özləri də, düşün-dükləri kimi, hər şeyə dözməyə qadir deyillər. Başa düşürlər ki, evlilik elə də asan iş deyilmiş.

Bu şəkildə hamı qeyri-müəyyən hədəflər dalınca hərə-kətdədir. Bu hədəflərə çatdıqda, bütün ümidi-ləri puç olanda... bax onda həyatın əsl üzü ilə qarşılaşırlar.

Erast təxəyyülündə yaratdığı mələk cinsindən olan xəyali bir obrazın axtarışında idi. O mələk qeyri-adi xüsusiyyətlərə malik, təravətini heç bir zaman itirməyəcək, ona qovuşmaqla heç vaxt dadmadığı xüsusi hissələr keçirəcəyi bir sima idi. Onun Liza olduğunu güman etdi. Sadəcə,

xəyallarının onu aldatdığını dərk etmirdi. Bu xəyallar onu yalançı və qeyri-real olan bir aləmə məxsus röyalarda yaşa-dır. Əslində isə, sadəcə, bir az realist olmaq lazım idi.

– Həyat “yazıq Liza”larla doludur.

– Sən həyatda Lizaların çox olduğunu düşünürsən. Mən isə fikirləşirəm ki, həyat bu Lizalardan da çox Erast-larla doludur. Lizalar həyatın təbii üzü, Erastlar isə həyatı olduğu kimi qəbul etməyən insanların nümunəsidir.

Erast Liza ilə evlənsəydi belə, bu, nəticəni qətiyyən də-yışməyəcəkdi. Hər bir halda, bir gün qızı tərk edib gedə-cəkdi.

– Yox, Ted, evlilik zamanı yaşanan münasibət Lizanın məsumiyətini Erastın nəzərində şübhə altına salmayacaqdı! O zaman bu, təbii bir hal kimi qəbul ediləcəkdi, – Faruq etirazını bildirdi.

Evlilikdən öncə

– Bəs onda ailələr cinsi uyğunluqlarını necə müəyyən etsinlər? Axı bu, çox ciddi məsələdir! Günüümüzdə hesab edirlər ki, toya qədər intim əlaqə zəruridir. Çünkü evliliklə sən özür yoldaşı seçirsən. Ona görə də lazımdır ki, özünə hər cəhətdən uyğun olan birini tapasan. Cinsi uyğunluq isə ailənin möhkəmliyi üçün ən önəmli amillərdəndir. Təsəvvür elə, kişi və qadın evlənir və bundan sonra böyük təəssüflə anlayırlar ki, intim məsələlərdə bir-biri ilə nə fiziki, nə də psixoloji cəhətdən uyğundurlar. Belə ailə tez bir zamanda dağılacaq.

Ona görə də evlənməmişdən əvvəl kişi və qadın bir müd-dət, məsələn, yarıml il bir yerdə yaşamlarırlar. Uyğun olduqlarını gördükdən sonra evlənmələri düzgün olar, – Ted dedi.

– Ted, əgər sənin dediklərin düzdürsə, onda nəyə görə Kanadada, Amerikada, elə Avropada da uzun müddət bir yerdə yaşayandan sonra evlənən cütlüklər tez bir zamanda ayrılırlar?

– Ailə qəлиз və mürəkkəb bir sistemdir. Onun davamlı olması üçün bir çox şərtlər lazımdır. Mən demirəm ki, intim uyğunluq ən əsasıdır və bundan başqa şərt yoxdur.

– Hər bir halda, həyat onu göstərir ki, evlilikdən qabaq intim uyğunluğun təsdiq olunması növbəti mərhələdə qurulmuş ailəni qoruya bilmir. Bu, faktdır... Bir məsələni anlaya bilmirəm. Bir oğlan bir qızla uzun zaman bir yerdə yaşasın, nəhayət, bir gün onunla uyğun gəlmədiyini anlasın və asanlıqla ayrılib başqa biri ilə yaşamağa başlasın. Sonra onunla da uyğun gəlmədiyinə qərar versin, ayrılib başqa bir həyata başlasın. Bu cür axtarış, səncə, əxlaqi və insani cəhətdən düzgündürmü? Mümkündür ki, bu, oğlanın həyatında elə də iz qoyması. Bəs qız? Bu cür ünsiyyətdən sonra kənara atılmış qız özünü psixoloji cəhətdən necə hiss edəcək? Səncə, bu cür qızlar özlərini istifadə olunub kənara atılmış gərəksiz bir əşya kimi hiss etməyəcəklərmi?

Cinsi uyğunluğu müəyyən etmək üçün toy öncəsi yaxınlığın ictimai və psixoloji fəsadları o qədər böyükdür ki, islam bu testi evlilikdən əvvəl etməyi tamamilə yanlış bilir. Bu cür baxış cəmiyyəti zinaya, əyyaşlığa, aldanmalara, xəyanətə, pozğunluğa sürükləyir. Ona görə də bu məsələdə uyğun olub-olmamağı öyrənmək üçün bu qədər zərərləri gözardı edə bilmərik.

– Deməli, sizə görə, cinsi uyğunluq elə də mühüm deyil? Gələcək ailənin müqəddəratında onun rolu, sizin fəlsəfəyə görə, necədir?

– Biz müsəlmanlara görə, cinsi uyğunluq xasiyyət və inanc uyğunluğu kimi evlilikdən əvvəl müəyyənləşdirilməsi zəruri olan məsələlərdən deyil. Bu, müsəlmanların cinsi məsələləri mühüm bilmədikləri anlamına gəlmir, təbii ki. Sadəcə, intim məsələlərdə yarana bilən uyğunsuzluqları ara-

dan qaldırmaq elə də çətin deyil. Nikahdan sonra, əgər intim məsələlərdə uyğunsuzluq yaranarsa, bunu qarşılıqlı anlaşma, bəzi intim məsələləri bir-birinə səmimi olaraq izah etməklə həll etmək olar. Ona görə də cinsi uyğunluğu müəyyən etmək üçün qadının və ya kişinin evlilikdən əvvəl evliliyə namızəd olan onlarla insanla yatmaları lazım deyil. Bu cür məsələlərin əvəzinə, islam bizə daha çox inanc, dünyagörüşü və xasiyyət uyğunluğuna diqqət etməyi tövsiyə edir. Çünkü bu növ uyğunsuzluqları evlənəndən sonra düzəltmək çox çətindir.

Düşün ki, bir insanla hər cəhətdən uyğunsan, bircə cinsi məsələdən başqa. O zaman ondakı bütün bu keyfiyyətləri gözardı edib, özünə yataqdə uyğun olan partnyor axtarışına-mı çıxacaqsan? Evlənmək üçün ancaq yataq məsələlərində usta olanı tapmasan, evlənməyəcəksən?! Bir də, mümkün-dür ki, sən belə bir ustani tapdin, ancaq bu dəfə də sən bu insanı qane etmədin. Yaxud da, belə də ola bilər, siz bir-birinizi tam qane etdiyinizi düşünüb evlənirsiniz, ancaq bir müddətdən sonra uyğunsuzluq yaranmayacağını haradan bilək? Məlumdur ki, adətən ailələrdə evlilikdən bir müddət sonra intim sferada bir sönüklük yaranır. Onda necə, “biz uyğun deyilik, gəl gedək, özümüzə uyğununu tapaq”, – de-yib boşanacaqsınız? Bu ki heyvani instinktlərə söykənən bir davranışıdır!

Heyvanlarda cinsi münasibət sadəcə ehtirasın söndürülməsi üzərində qurulur. Hər gün öz partnyorlarını dəyişə bilərlər. Heyvana hansı fəndlə xoşdursa, onunla cütləşir. Onlar öz instinktlərinə nəzarət edə bilmirlər. Heyvanlarda cinsi münasibət bir-birinə ehtiram, sevgi, bağlılıq kimi ülvi

hisslərlə əlaqəli deyil. Biz isə insanıq, bizi bir-birimizə bağlayan sadəcə şəhvani hisslər deyil. Sadəcə instinktlərimizlə hərəkət edə bilmərik. Məsələni daha ətraflı və bütün nəticələri ilə birgə analiz etməliyik.

– Sənin sözlərin mənə bir psixoloq tanışımın sözlərini xatırlatdı. O deyirdi: “Praktika göstərir ki, evlilikdən qabaq intim münasibətə getməyən insanların ailə qurmaq şansları daha çoxdur. Münasibətləri olan cütlüklərdə isə birgə-yaşayışın nikahla möhkəmlənəcəyi ehtimalı çox az olur...” Belə görürəm ki, sizdə evlilik, ailə və cinsi mövzular fərqli fəlsəfəyə malikdir.

– Evliliyə qərar vermiş kişi ilə qadını ehtirasdan əlavə, mənəvi hisslər də birləşdirməlidir. Nikah olmadan yaxınlıq bizdə düzgün hesab edilmir, çünkü tərəflər bir-biri ilə heç bir mənəvi bağla birləşməyiblər. Ona görə onların bədənlərinin birləşməsinə də icazə verilmir. Evli olmadan cinsi ləzzət almaq üçün birlikdə olmaq sadəcə heyvani hisslərin ödənilməsidir. İslama görə, evlilik mühüm bir vəzifədir.

Evlilikdən əvvəlki dönəm bizdə tanışlıq mərhələsi adlanır. Bu mərhələdə ilk öncə qızla oğlan bir-birini tanımağa çalışır. Həyata baxışları, gələcək planları, düşüncələri, xasiyyətləri və etiqadları barədə fikir mübadiləsi edirlər. Əgər bir-birilərinə uyğun olduqları qənaətinə gəlsələr, ikinci mərhələdə ailələr bir-birini tanımağa çalışırlar. Hər şey yolunda gedərsə, ailə həyatı qururlar. Bir müsəlmana görə, yeni qurulacaq ailənin xoşbəxt olmasına böyüklerin də xeyir-duası, razılığı mühümdür. Belə ki, bəzən tərəflər emosional qərarlar verir, seçimlərində yanlırlar. Həyat təcrübəsi

geniş olan və məsələlərə daha obyektiv yanaşan valideynlər isə vəziyyəti daha gözəl və dəqiq dəyərləndirə bilirlər. Təbii ki, son söz yenə də evlənən tərəflərindir.

– Səncə, rəsmi nikah ailəni möhkəmləndirə bilər? Bu, məsələnin sadəcə formal tərəfi deyilmə?

– Nikah, ailə formal bir bağlılıq deyil. Nikahsız rabitədə olanlardan fərqli olaraq, nikaha girən tərəflər özlərini bir-birinə daha bağlı hiss edirlər. Nikah iki şəxsin cəmiyyətə bir-biri ilə ailə qurduqlarını rəsmi şəkildə elan etməsidir. Cəmiyyətin gözü önündə qurulmuş nikahın sonradan pozulma ehtimalı nikahsız rabitəyə nisbətdə daha azdır. Çünkü bu onların bir-birinə qarşı daha məsuliyyətli olmalarına səbəb olur. Nikahdankənar münasibatlarda məsuliyyət hissi zəifdir, hər zaman çıxıb getmək imkanı var. Nikah isə cütlükləri bir-birilərinə daha güclü ictimai və psixoloji bağlarla bağlamış olur.

Tale kitabında ilk səhifə

- Ailələr fərqli millətlərdən olanda da nikah uğurlu alınır.
- Elə deməzdim. Mənim anam serbdir, atam isə bosniyalıdır. Ancaq bu onların ailə həyatı qurmalarına, bir-birini sevmələrinə mane olmayıb.
- Bəs Kanadaya necə gəldiniz?
- Valideynlərim Bosniyadan Kanadaya müharibə qaçqınlarına yardım edən bir təşkilatın köməyi ilə gəliblər.
- Bosniya adını eşidəndə yadına ancaq müharibə, dəğinti, ah-nalə düşür.
- Atam isə həmişə Bosniyanın müharibədən əvvəlki vəziyyətindən danışardı. Müharibə barədə az danışmağa çalışardı. Buna görə də Bosniya mənim üçün hər zaman şad-xürrəm insanların yaşadığı gözəl bir ölkə olub. Bir-birinə daim əl tutan, qonaqpərvər, mehriban, gülərzər insanlar... Atam hər şeyi o qədər dəqiqliklə təsvir edərdi ki, onların yaşadığı alçaq tavanlı ikiotaqlı evdə sanki mən də yaşamışam. Həmişə məhlə uşaqları ilə oynadığı dar küçələrdə sanki mən də oynamışam. Anamı ilk dəfə gördüyü an sanki mən də yanlarında olmuşam...

Mən kitabxanada tünd sarı rəngli bir nəfərlik stolun arxasında oturub yazacağım məqalə barəsində düşünürdüm. Bilmirdim, nədən başlayım. Yazacağım mövzu ilə əlaqəli olan bir neçə kitabı da seçib qarşıma qoymuşdum.

– Adriana? Necəsən? – gümrah bir səs məni xəyallardan oyatdı. Diksindim. Başımı qaldırıb qarşısında hündürboylu, boğazına yun şərf dolamış, başına da qulaqlı papaq qoymuş bir oğlan gördüm. Əyninə geyindiyi içi tüklü gödəkcə onu daha da cüssəli göstərirdi. – Mən də bayaqdan səni axtarıram!

Mən hələ nə baş verdiyini anlamamışdım. Bu oğlan arxasınca palçıqlı çəkmələri ilə iz qoyaraq düz masamın yanına qədər gəlmişdi. Uca səslə danışmağı kitabxanadakı hüzuru pozurdu.

– Gəl gedək, tez ol, maşını söndürməmişəm. Söndürəndən sonra çətin işə düşür. Nə baxırsan mənə? Maşında rahat baxarsan.

Bu sözləri səbrimə son qoydu:

– Nə qışqırırsan, sən kimsən? Bu nə ədəbsizlikdir?! – hirsli halda boğuq səslə dilləndim.

– Mən Bratislavın yerinə gəlmişəm. O, xəstədir, yəqin ki, bir həftə gələ bilməyəcək. Adım Əmindir. Narahat olma, onsuz da, kitabxanada biz təkik, ona görə bərkdən danışmağın eybi yoxdur, – deyərək dönüb getdi.

Mən tez ayağa qalxıb kitabları da özümlə götürərək onun arxasında düşdüm.

– Məni necə tanıdın?

– Bratislav demişdi ki, uzun sarı saçlı, ariq bədənli, ortaboylu, bir az yuxarıya doğru qalxan zərif, təbii nazik qasılı, xırda burunlu, ürəkvari, açıq rəngli simaya malik, qabarıq almacıq sümüklü, batıq yanaqlı, nadir açıq kəhrəba rəngli iri badamı gözlü çox qəşəng bir xanımdır. Saat birə qədər də kitabxanada olacaq. Kitabxanada da yeganə oxucunun sən olduğunu nəzərə alsaq, bu əlamətlərsiz də səni tapmağım elə də çətin olmadı... Sən oxuyursan?

– Yox, mən Sarayevoda universitetdə elmi araştırma işi ilə məşğul oluram. Bəzən məqalə də yazıram, – könülsüz cavab verdim. Oğlanın dediyi komplimentlər məndə ona qarşı heç bir rəğbət oyatmadı. Əksinə, bu iltifatlar məni narahat etdi desəm, yalan olmaz.

– Bizim Mostar necə, xoşuna gəlir? – maşının arxa qapısını əyləşməyim üçün açdı. Hərəkəti məni təəccübləndirdi. Bir az da narahat oldum. Çünkü mənə harada oturacağımı göstərirdi.

– Niyə, mən qabaqda otura bilmərəm?

– Hmm... fikirləşdim ki, xanımlar üçün arxa oturacaq daha uyğun olar.

– Səhv fikirləşmişən. Adın nə idi sənin? Nə isə, onsuz da, elə də fərqi yoxdur. Yəqin, siz boşnaklarda qadınlar yalnız arxada oturlurlar. Biz isə harada rahatdır, orada da əyləşirik.

Özümü elə göstərdim, guya onun adını unutmuşam. Bununla ona mənim üçün əhəmiyyətli olmadığını bildirmək istəyirdim. O, heç bir söz demədən sükan arxasına keçdi. Maşın yerindən tərpəndi. Düşündüm ki, məndən inciyər və özünü bir az yiğişdirar.

– Hə, sən demədin axı, bizim Mostar xoşuna gəlir, ya yox.

Bu sözündən yanıldığımı anladım. Elə də tez inciyən deyilmiş.

– Mostar nə zamandan sizə məxsus olub?

Bu danışığını bilməyən, zövqsüz geyinmiş bosniyalı oğlanla söhbətimiz əvvəldən tutmadı. Kobud və sözünü çəkinmədən birbaşa deyən insanlardan xoşum gəlmirdi. Bir tərəfdən də, o, bosniyalı idi.

– Mostarin əhalisinin yarısını bosniyalıların təşkil etməsi hələ bütün şəhərin sizə məxsus olması demək deyil.

– Sən özün də bilirsən ki, mən bu mənada demədim.

– Xeyr, mən bilmirəm.

O, heç nə demədi. Cibini axtarmağa başladı. İki konfet çıxardıb heç bir söz demədən birini mənə uzatdı.

– İstəmirəm, – deyib üzümü pəncərəyə tərəf çevirdim. Yanından ötüb keçdiyimiz mənzərələrə baxmağa başladım.

– Bu, yaxşı konfetdir, meyvəlidir, şəkəri azdır. Əsəbləri sakitləşdirmək üçün ağızı işlətmək lazımdır, – deyib güldü. Lənət şeytana, gülməli nə var idi, görəsən? Öz-özümə düşündüm ki, Bratislav da xəstələnməyə vaxt tapdı. O, çox mədəni, sakit, sözünün yerini bilən bir serbdir. Bu isə onun tam tərsi! “Bratislav bunu hansı kənddən tapıb?” – düşüncəsi ilə başımı qeyri-ixtiyari buladım.

– Bratislav deyirdi ki, sənin atan Sarayevoda yüksək vəzifədə işləyir. Siyasətlə məşğul olur. Sən nə əcəb onun yanında işləmirsən?

Bunun məsələyə nə aidiyəti var? Axı bu mənimlə belə səmimi söhbət etmək cürətini haradan tapır? – artıq ixtiyarsız əsəb keçirməyə başlayırdım.

– Mən Mostar haqqında məqalə yazmalıyam. Qədim Mostar barədə. Siz də mənə buranın gözəl və tarixi yerlərini göstərmək, məni maraqlı faktlarla tanış etmək üçün lazımsınız.

Düzü, onun işimə yarayacağına şübhə edirdim. Mən iki gün idi ki, Mostara gəlmişdim. Əslində, buraya çoxdan gəlmək istayirdim. Gəldiyim gündən də hər şey yaxşı gedirdi. İndi, deyəsən, bu kobud və çoxdanışan bələdçinin üzündən hər şey korlanacaqdı.

Mostar Neretva çayının hər iki sahilində yerləşən qədim bir şəhərdir. Bosniya və Herseqovinanın qeyri-rəsmi olaraq tarixi mərkəzi hesab edilir. Həm qeyri-adi arxitekturaya malik qədim tikililəri, həm də çox canlı, gözəl mənzərələri ilə tanınır.

Neretva çayının sahilləri qədim körpü ilə birləşir. “Stari Most” adlı bu körpü Mostarın simvolu hesab edilir. 1556-cı ildə Osmanlı imperatoru Sultan Süleymanın əmri ilə məşhur bir memar tərəfindən tikilmiş, körpünün hər iki tərəfində qalalar inşa edilmişdir. Hazırda UNESCO-nun beynəlxalq ırsınə aiddir. Elə şəhəri də bu qədim körpünün adı ilə Mostar – most, yəni körpü – adlandırıblar.

Mostarda katoliklər, pravoslavlular və müsəlmanlar günümüzə qədər birgə yaşayırlar. Çayın bir sahilində xristianlar, digər sahilində isə müsəlmanlar məskunlaşmışlar. Ümumi əhalisi isə yüz minə yaxındır.

Bu və bunun kimi ümumi məsələləri hamı bilir. Mənə isə bu şəhərin daxili həyatı, insanları, adətləri, qədim tarixindən maraqlı faktlar lazım idi. İndi, görəsən, bu insan mənə bütün bunları göstərərək bu barədə maraqlı məlumat verə biləcəkmi? Hər dəfə bunu düşünəndə Bratislava əsəbi-ləşirdim. Axı o mənə demədən necə öz yerinə başqasını tapdı? Özü də belə zəhlətökən birini!

– Mostar haqda məqalə deyil, bir kitab yazmaq olar. Səni konkret nə maraqlandırır?

– Sən? – narazı halda soruşdum. Bununla ona mənimlə səmimi ünsiyyət qurmağına icazə vermədiyimi bildirmək istəyirdim.

– Mənim “sən” deyərək müraciət etməyim işin nəticəsini əvvələ saldığımı görədir.

– Necə yəni? Anlamadım.

– Bilirsən, insanlar, guya ki, mədənidirlər. İlk dəfə gör-dükləri adama öncə rəsmi formada müraciət edirlər. Sonradan isə səmimiləşirlər. Səmimiləşəndən sonra da rəsmiyət götürülür. Biz də ki, onsuz da, bir həftə ərzində doğmalaşacaq. Elə buna görə də zamanı qabaqlamaq istədim. Əvvəlcədən “sən” deyib səmimi ünsiyyətə keçdim.

Mən onu ikrəhla süzdüm; başındakı kənarları yeyilmiş papağına, onu yekəpər göstərən gödəkcəsinə, ayağındakı palçıqlı çəkmələrinə baxdım. Bu cür gözəl bir şəhərdə bu insan mənə çox artıq görsənirdi. Deyəsən, baxışlardakı ifadəni hiss etmişdi:

– Əslində, mənim normal halım belə deyil. Mən özüm də çirkli çəkmələrlə gəzməyi xoşlamıram. Dünəndən evdən

çıxanam. İş dalınca getmişdim. Bu gün səhər qayıtmışam. Bratislav deyəndə ki, onu əvəz etmək lazımdır, mən də məcburən arxanızca bu formada gəldim.

– Sənin zahirin mənim üçün maraqlı deyil, elə çəkmələrin də, – səhərdən içimə yişilmiş qəzəbimi saxlaya bilmədim. Var gücümüzə qışqıraraq bütün hırsımı üzə çıxarddım.

– Sənə pul verirəm ki, səsini kəsəsən və mənə bu şəhəri göstərəsən. Sən isə səhərdən ancaq boş-boş danışırsan, özü də mənimlə olduqca səmimisən. Sənə kim bu ixtiyarı verib?! Bir özünə bax! Görkəmini görmürsən?! Əgər səni əvvəlcədən görsəydim, mənə havayı kömək etməyinə belə razi olmazdım...

O, sakitcə dayanıb qulaq asırdı. Rəngi qaçmışdı, məndən belə bir hərəkət gözləmirdi, deyəsən. Səhərdən yola baxan oğlan indi mat-mat gözlərimin içinə baxırdı.

Axşama kimi heç bir söz demədi. Mənə şəhərdə görmək istədiyim yerləri göstərəndə sadəcə mövzu ilə əlaqəli danışırdı. Mən isə üzünə baxmadan ona diqqətlə qulaq asır, qeydlərimi aparırdım. Osmanlıların Balkanlara gəlmişindən tutmuş, memar Sinanın tikdiyi körpünün Mostarın qədim körpüsü ilə müqayisəsinə kimi hər şeyi gözəl izah edirdi. Mehmet Paşa Köşkü məscidi və Qaragöz Bəy məscidi kimi qədim ibadət yerlərini xüsusilə gözəl anladırdı. Bosniya və Herseqovinanın ən yüksək zəng qülləsi olan müqəddəs Pyotr və Pavel kilsəsi də çox möhtəşəm idi. Osmanlı imperiyasının arxitekturasına xas bir üslubda inşa edilmiş Brankovac məntəqəsi səyahətimizə xüsusi rəng qatdı. Onun tarixi yerlər barədə bu qədər dərin, hərtərəfli

biliklərə sahib olması məndə heyrət doğururdu. Səfil görkəmli birinin bu cür məlumatlı olması, hər şeyi yüksək formada təhlil etmə bacarığı onun barəsində yaranmış ilkin təəssüratının dəyişməsinə səbəb olurdu. Axşama doğru günümüz, gözlədiyimin əksinə olaraq, çox maraqlı keçdiyini özlüyümдə etiraf etməli oldum.

Bir şeyə də diqqət etdim ki, burada onu, demək olar ki, hamı tanıyırıdı. Hər küçədən keçəndə ən azı bir neçə tanışına rast gəlirdik. Balaca uşaqlar belə onu mehribanlıqla salamlayırdılar. Elə bil bütün Mostar onu tanır və sevirdi. “Bu adam axı kimdir belə?” – deyə düşündüm.

Ən çox da gənc qızların sevimlisi olduğunu hiss etmişdim. Keçdiyimiz küçələrdə qarşılaştığımız üç qızdan ikisi adını çəkərək onunla çox mehriban salamlasın, ayaqüstü də olsa, söhbət etmək üçün fürsət axtarırdılar. Bəzən də yanımızdan keçəndə bir-birilərinə onu göstərərək öz aralarında piçıldışib gülüşürdülər. Gözlərini ona dikib diqqətinin intizarında olurdular. Məni də qısqanchıq dolu baxışlarla mükafatlandırmağı unutmurdular. Görünür, onun yanında olmağım xoşlarına gəlmirdi. “Bu danışlığını bilməyən boşnakdan mənə nə?” – deyə düşünür, qızların hərəkətlərinə həm gülür, həm də təəccübənlənidim. Lakin bu cür hallar ilk baxışdan bəyənmədiyim bu cavana olan marağımı artırırdı.

– Əmin, Əmin... – səs gələn tərəfə çöndük. Arxamızca bir yeniyetmə qız qaça-qaća gəlirdi. Bu, balacaboy, saçları kürəyinə tökülmüş bir serb uşağı idi. “Eh, növbəti pərəstişkar qız” – deyə beynimdən keçirdim.

– Hə, Radmila, necəsən?

– Əmin, çox sağ ol! Dünən bütün gecəni nənəmgildə işləmisən. Üst-başın da yaman günə qalıb. Anam dedi ki, sənə təşəkkür edim. İsa Məsihə sənin üçün çoxlu dua edib. Özün bilirsən də, atam ona evdən çıxmağı icazə vermir. Deyir ki, sən niyə kömək etməlisən, qoy qardaşın anana kömək etsin. Evdə hər gün söz-söhbətdir. Sən olmasaydın, bilmirəm, necə olacaqdı. Nənə də iş-güçün əlindən lap başını itirib. Çox sağ...

– Radmila, get evə! Hər şey yaxşı olacaq. Mən atanla danışaram, – Əmin qızə sözünün davamını gətirməyə imkan vermədi.

– Yox, yox! Sən qarışma, xahiş edirəm, heç nə demə. Özləri həll edərlər. Yaxşı, çox sağ ol bir daha. Mən getdim.

Qəlb təslim olanda

Artıq hava qaralırıldı. Mən onun arxasınca ayaqlarımı güclə çəkə-çəkə gedirdim. Çox yorulmuşdum. Səhər onunla sərt danışdıguna görə də çox peşman idim. Digər tərəfdən də, Radmila ilə olan söhbəti bir çox məsələlərə aydınlıq gətirmişdi. Mən inanmazdım ki, kobud və utanmaz hesab etdiyim bu adam belə incə qəlbə sahibdir. Etdiyim hərəkətdən çox utanırdım. Özümü onun qarşısında müqəssir hiss edirdim.

– Bu gün çox məbədləri gəzdik, – deyə arxadan ona səsləndim. Bu, əslində, onunla söhbətə başlamaq və kön'lünü almaq niyyəti ilə deyilmiş məsum bir replika idi.

O, heç bir söz demədi. Sadəcə başını yellədi. Bütün günü gəzdiyimizə görə də, təbii ki, bərk acmışdım.

– Mən acmışam, Əmin! – gün ərzində ilk dəfə idi ki, onun adını dilimə gətirirdim. Adını eşitdikdə bir anlıq dayandı və qeyri-ixtiyari bir az geri çöndü. Ancaq yenə də bir söz demədən yoluna davam etdi. O mənimlə danışmadıq-ca içimdəki peşmançılıq bir az da böyüyürdü.

– Eşidirsən, Əmin? Mən acmışam, həm də bərk yorulmuşam. İnanmiram ki, hoteldə bu vaxt yeməyə bir şey ola.

– Burada yaxında bir yer tanıyıram.

Axır ki, dilləndi. Mən qələbə çalmış kimi özümdən məm-nun halda addımlarımı tezləşdirərək ona çatdım:

– Oranın yeməkləri necədir?

– Görərsən!

Biz dar və qaranlıq küçələrlə bir tikilinin qarşısına gəldik. Balaca taxta qapısı var idi. İçəri keçmək üçün başımızı əyməli olduğumuz həyətin ortasında kiçik bir hovuz, kənarlarında qədim mağara evlərini xatırladan kiçik hücrələr var idi. Orta yaşlarında bir kişi gülərək Əminlə salamladı. Hücrələrin birində bizi yer göstərdi.

– Mətbəxlərinə baxmaq istəyirsən? – Əmin məndən soruştu.

Birlikdə qədim üslubda tikilmiş mətbəxə yaxınlaşdıq. Mətbəxin ön tərəfi şüşədən idi. Restorana gələn qonaqlar yemək hazırlıqlarının necə getdiyini rahatlıqla seyr edə bilirdilər. İçəridən müxtəlif yeməklərin, ədviyyatların bir-birinə qarışmış nəfis qoxusu gəlirdi.

– Buranın çox dadlı cevapçııləri olur. Bosniyalılar bunu tamam fərqli bişirirlər.

– Cəvapi nə vaxtdan bosniyalıların milli yeməyi olub?

– Mən elə söz demədim. Sadəcə olaraq, burada onu fərqli bişirdiklərini bildirdim.

– Yaxşı, yaxşı, mübahisə etməyək.

– Mən mübahisə etmirəm, ancaq sən, nəsə, söhbət bizi-dən düşəndə çox qıcıqlanırsan.

– Yaxşı, mənə Bosniya cevapısı gətirin.

Mədəm artıq üsyan etməyə hazırlaşlığından mübahisəni uzatmaq istəmədim.

Orada yeməklərə baxıb sifarişimizi verdikdən sonra hücrəmizə keçdi. Hücrənin ön tərəfi tam açıq idi, oradan hovuzlu həyət görsənirdi. Əmin başındaki papağı, şərfini və xoşuma gəlməyən gödəkcəsini çıxarıb asılıqandan asdı.

“Əslində, elə də çirkin deyilmiş. Hətta deyərdim ki, çox yaraşıqlıdır. Bütün gözəlliyi geydiyi gödəkcənin, yun şərfinin və qulaqlı papağının altında gizlənibmiş”, – ürəyimdə öz-özümlə danışırdım.

O, hündürboy, şux duruşu, sıx, dalğalı, uzun saçları olan bir gənc idi. Dərin baxışları yaraşıqlı üzünə xüsusi bir ifadə verirdi.

Budur, sifarişlərimiz gəldi. Bosniyalıların milli geyimində olan bir xanım əlində məcməyi bizə yaxınlaşdı. Geyimi ağ köynəkdən və yan tərəflərindən çox enli olan qırımızı naxışlı şalvardan ibarət idi. Köynəyin üstündən zeytun rəngli parçadan tikilmiş qolsuz jilet geyinmişdi, başına da üzərində xüsusi işləmələri olan beş barmaq hündürlüyündə qırmızı fəs¹ qoymuşdu. Papağın ortasına qara saplardan ibarət bir qarış uzunluğunda qotaz bənd edilmişdi. Osmanlı türklərinin Bosniya müsəlmanlarının geyimlərinə olan təsiri hiss olunurdu. “Bütün bu geyimlər hamısı qədimdə qaldı, günümüzün qadını zahiri gözəlliyi aşkar edən geyimlərə daha çox üstünlük verməlidir”, – deyə düşündüm.

– Əmin, bu sənin xanımındır? – xidmətçi qız yeməkləri stolun üzərinə düzərək üzümüzə gülümsəyirdi.

– Xeyr! – mən Əmini qabaqladım. – Sizin Əmin sadəcə mənim bələdçimdir, – deyəsən, sözlərim bir az sərt çıxmışdı,

¹ Ortadan üfüqi kəsilmiş konus formasında olan papaqdır.

xidmətçi narahatlığını gizləməyə çalışdı, bir daha üzümüzə gülümseyib sakitcə çıxıb getdi.

Yeməyə başladım. Həqiqətən də, cevapçıçiləri mükəmməl idi. Bu günə qədər yediklərimin hamısından dadlı idi. Ancaq bunu Əminə bildirmədim. O da məndən yeməyi bəyənib-bəyənmədiyimi soruşmadı. Yeməkdən sonra məni hotelə yola saldı. Bu gün mənə görə çox əziyyət çəkmişdi. Minnətdarlığımı bildirmək istədim:

– Sizdən üzr istəyirəm... Mən sizə qarşı bir az kobudluq etdim. Hər şeyə görə çox sağ olun!

– Bir az?! Eybi yox! Mən sizi artıq bağışladım. Gedin dincəlin, yorulmusunuz!

Əmin artıq mənə “siz” deyə müraciət edirdi. Səhər onun mənə “siz” deməməsinə əsəbiləşirdimsə, indi “sən” deməməsi məni, demək olar ki, narahat edirdi.

– Axı sizin mənim sözlərimdən incidiyinizi görürəm.

– Mən incimədim, sadəcə olaraq, sizin haqqınızda başqa cür düşünürdüm. Sizin maşında dediyiniz sözlər mənə düşüncələrimdə yanıldığımı göstərdi. Bu məni çox təəssüf ləndirdi.

– Mənim barəmdə düşüncələriniz necə idi ki?

– Bratislav demişdi: “Baxmayaraq ki, atası yüksək vəzifədə işləyir, Adriana təvazökar, çox sadə və səmimi qızdır”. Sizinlə bu cür səmimi olmağa çalışmağım da buna görə idi. Əslində, siz məni bağışlayın ki, barənizdə yanlış düşünmüşəm!

Onun bu sözləri mənə çox pis təsir etdi. Heç bir söz demədən otağıma qalxdım.

Bütün gecəni bu gün olanlar barədə düşündüm. Səhər açılan kimi bu oğlanı başqası ilə əvəz etmələrini istəyəcəkdir. Bratislava zəng edib deyəcəkdir ki, mənə başqa bir bələdçi sürücü tapsın. Düzdür, ilk təəssüratım sonradan dəyişmişdi, ancaq hər bir halda, onunla ünsiyətdən elə də məmənun qalmamışdım...

Bizim ailədə nə xorvatları, nə də boşnakları sevirlər. Atam siyasetçi olduğuna görə bu xalqların biz serblərə etdiyi zülmləri daha yaxşı bilirdi. Bizi də özü kimi millətçi ruhda tərbiyə etmişdi. Boşnaklara baxanda xorvatlar daha mədənidirlər. Hər iki xalq serbləri məhv etmək üçün hər an fürsət gözləyir.

Mən, əslində, Əminə bir az yalan demişdim. Yazacağım məqalə sadəcə qədim Mostar barəsində deyildi. Mən Sarayevoda atamın himayəsində olan qəzet üçün bir məqalə hazırlayırdım: "Milli stereotiplər, serb düşməninin keçmiş və indiki psixoloji obrazı. Balkanlarda millətlərin dostluğu nə dərəcədə mümkündür?" Bu məqalə mənim karyeramda mühüm dönüş nöqtəsi olacaqdı. Məqalənin bir hissəsi Mostar, orada olan tarixi abidələr, kilsə və məscidlər barədə idi. Eyni zamanda məqalədə serblərin bir çox şəhərlərdə, həmçinin Mostarda sıxışdırıldıqları barədə bir çox məqamlara da yer verməli idim. Mostardakı serblərin vəziyyətini aşaşdırmaq, onların bu şəhərdə necə millətçilik təzyiqinə məruz qaldıqlarını öyrənmək mənim üçün çox mühüm idi...

Bu işdə də mənə Bratislav kömək edəcəyi yerdə, xəstələnmiş, işin tərsliyindən də yerinə bu bosniyalı müsəlmanı göndərmişdi.

Əmin barədə düşünməyə başladım: “Bu bosniyalı oğlanın içində, yəqin ki, biza qarşı böyük kin və qəzəb var. Ancaq o mənə bu məqaləni yazmaqdə bir serbdən daha çox faydalı ola bilər. Onun vasitəsilə Mostar boşnaklarının serblər haqda düşüncələrini öyrənə bilərəm, boşnakların içində daha rahat nüfuz edərəm... Hə, Adriana, belə görürəm, sən işinə xatir bir müddət o qədər də kübar olmayan bu boşnakın həmsöhbətliyinə dözməli olacaqsan”.

Həyatın bu ədəbsiz boşnak və mənim üçün hazırladığı sürprizlərdən xəbərsiz halda dərin yuxuya getdim.

Dərvişlər məkanı Blaqaya səfər

Telefon zənginə oyandım. Səhər açılmışdı. Mən hələ də yerimdən qalxmaq istəmirdim. Yarıyuxulu vəziyyətdə dəstəyi qaldırdım.

- Adriana, salam. Necəsən? Gecəni necə yatdırın?
- Kimsiniz? – mən gözlərimi ovxalayaraq sual verdim.
- Necə yəni kim? Mənəm, Əmin! Tez ol, aşağı düş! Bu gün bizi bir səfər gözləyir. Hoteldə də yemək yemə. Səhər yeməyi üçün səni daha yaxşı yerə aparacağam.

Əmin mənimlə heç nə olmamış kimi, əvvəlki səmiyyəti ilə danişirdi. Sanki dünənki sözləri ona mən deməmişdim. Doğrusu, buna sevindim. Çünkü bu, olanları unutduğunu göstərirdi. Ancaq yenə də onun bu cür səmimi və ərkyana münasibəti məni bir qədər narahat edirdi.

Hotelin foyesinə düşəndə orada heç kəsi görmədim. Əmin foyedə olduğunu demişdi. Burada sadəcə bir nəfər var idi, o da hotelin administratoru ilə nəsə müzakirə edirdi. Birdən administrator məni gördü. Həmsöhbətinə nəsə dedi və o mənə tərəf çöndü. Bu, Əmin idi. Əyninə geydiyi qəhvəyi rəngli dəri gödəkcə, ona uyğun olaraq seçilmiş dəri çəkmələr, səliqə ilə arxaya daranmış saçları, boynuna rəs-

sam sağrı bağlanmış qəhvəyi-yaşıl çalarlı şərf onu tamam dəyişmişdi. Dünənki Əmindən əsər-əlamət qalmamışdı.

Administratorla sağıllaşıb gülümsəyərək mənə yaxınlaşdı. Mən artıq Əminin xasiyyətinə bələd olurdum. O hamı ilə tez ünsiyyət qurmayı bacaran, çox səmimi insan idi.

– Hə, gedək! – təbəssümlə dilləndi. Əminin çox sirayət-edici gülüşü var idi. Ürəkdən güldüyü hiss olunurdu. Güləndə sanki gözləri də gülürdü. Bu səmimi təbəssümə qarşılıq verməmək mümkün deyildi.

– Gedək! – mən də eyni təbəssümlə dilləndim.

Bu dəfə maşının qabaq qapısını açıb ön oturacaqdə əyləşməyimi istədi.

– Mənə bu gün haraları göstərəcəksən?

– Heç nə deməyəcəyəm. Hər şeyi burax mənim öhdəmə. İlk öncə də səhər yeməyi yeyək.

– Oldu, – mən razılığımı bildirdim.

– Dünən axşam sənin göz bəbəklərin titrəyirdi, yanaqlarının dərisi də bir az aşağıya doğru sallanmışdı, sağ qasın da bir az yuxarı qalxmışdı. Mən onda bunun bir əlamət olduğunu anladım.

– Nəyin əlaməti? – təəccübə soruşdum. Ümumiyyətlə, onun özümün belə hiss etmədiyim bu dəyişiklikləri görməsi mənə qəribə gəlirdi.

– Sənin dünənki baxışın mənə yanıldığımı düşünməkdə yanıldığımı deyirdi.

– Anlamadım.

– Mən dünən axşam sənə sənin barəndə düşündü-yüm kimi olmadığını demişdim. Sən bunu məndən eşi-

dən kimi vəziyyətin dediyim hala düşdü. Anladım ki, mən, əslində, əvvəl sənin barəndə düz düşünmüşəm. Anladım ki, yanıldığımı düşünməkdə yanılmışam, – Əmin yenə gülümsədi.

Mən bu cür ünsiyyətə öyrəşmədiyimə görə bilmirdim bu yerdə gülüm, yoxsa hırslaşım. Heç bir söz deməməyin daha doğru olacağını düşündüm. Əslində, bütün bunlar bu müsəlman oğlanın sadəliyindən xəbər verirdi. O, qəlbində kin saxlamayan, insanlar haqqında yalnız yaxşı fikirdə olmağa çalışan bir insan idi...

Səhər yeməyindən sonra bir neçə qədim küçədə olduq. Bu küçələr birbaşa Neretva çayına birləşmişdi. Mostarnın qədim körpüsünü bir daha yaxından görmək istədiyimi dedim. Dünən körpünün möhtəşəm mənzərəsinin təsirinə düşərək detallara diqqət edə bilməmişdim.

– Bugünkü programda körpü gəzintisi yoxdur. Səni Blaqaya aparacağam. Çox maraqlı yerdir, qədimdə sufilərin məskəni olub. Mostardan oraya on üç kilometrdir. Blaqayın təbiətinə vurulacaqsan. Şahlar da Blaqayın təbiətinə, heyranedici mənzərəsinə görə sarayılarını burada tikdirildilər. Yaşlılıqlar arasında gizlənmiş qayalar, mağaralar, şəlalələr bu yerlərə xüsusi rəng qatır. Burada bir mağara var, Buna çayı başlanğıcını bu mağaradan götürür. Mağaranın içində yalnız qayıqla girmək mümkündür.

Əmin Blaqayı elə gözəl vəsf etdi ki, mən bu 400 ildən çox qədim tarixə malik olan “Stari Most”u yenidən görmək fikrindən əl çəkib Blaqaya getmək istədim. Beləliklə, Blaqaya yola düşdük.

İyirmi dəqiqə Əminin maraqlı, ürəyayatan söhbətləri ilə hiss olunmadan keçdi. O artıq Blaqaya yaxınlaşdığınıizi bildirdi.

Blaqay, həqiqətən də, Əminin dediyi qədər gözəl idi. Oradakı mağaraları gəzdik, şəlaləni gördük. 300-350 il bundan əvvəl yaşamış dərvişlərin evlərini də ziyarət etdik. Dərvişlərin evləri müqəddəs sayılırdı. Adətə görə, içəri girən qadınlar başlarını bağlamalı idilər. Qısa ətəklə içəri daxil olmaq olmazdı. Qapının ağızında hamı ayaqqabısını çıxarırdı. Həzirdə bu evlər həm ziyarətgah, həm də muzey kimi fəaliyyət göstərir. İçəri giriş pulsuzdur. Girişdə sədəqəsi olanlar üçün bir qutu da qoyulmuşdu. Demək olar ki, hamı, az da olsa, qutuya nəsə atındı.

Dərvişlərin evlərini gəzəndən sonra şahların mülklərində də olduq. Buna çayının hər iki sahilində kiçik kafelər və restoranlar tikilmişdi. Günorta vaxtı Əmin restoranların birində nahar etməyi təklif etdi.

Əyləşdiyimiz məkan Buna çayının düz sahilində, dağın ətəyində tikilmiş istirahət yeri idi. Bura turistlərin yemək yemələri, çay içmələri, yaxud da sadəcə dincəlmələri üçün nəzərdə tutulmuşdu. İçərisi qədim memarlıq üslubunda tikilmişdi, sadə və səliqəli idi.

Biz Əminlə çaya ən yaxın yerdə əyləşdik. Oturduğumuz yerin çaya baxan hissəsi başdan-başa şüşədən ibarət idi. Oradan boylananda on metr aşağıda dağın dibi ilə axan Buna çayını görmək olurdu. Çay sal daşlara, qayalara çırplılaraq köpüklənir, pəncərəni açanda aşağıdan gələn möhkəm sırlıtı səsi insana hüzur verirdi. Restoranın bir hissəsi üstü

bağlı büyük bir eyvana açılırdı. Bu sadə görünüşlü restoranın yeməkləri, həqiqətən də, çox dadlı idi. Yemək yeyəndən sonra Əmin eyvanda çay içməyi təklif etdi. Çay ilə birgə hibaniça¹ və tufahiya² sıfariş verdik. Tufahiyaları dadlı idi. Bu, bosniyalılara xas olan bir şirniyyat növüdür. Əmin mənə bu şirniyyatın adının ərəb dilində olan “tuffahə”, yəni alma sözündən götürüldüyünü dedi.

Eyvandan baxanda bütün ətrafi ovcumun içi kimi görə bilirdim. Burada şəkil çəkmək üçün kətan, firça və palitra da qoyulmuşdu. Təbiətin gözəlliyindən ilhamlanan bəzi turistlər müəyyən məbləğdə pul ödəməklə öz məharətlərini sınayırlılar. Qonaqlar Blaqaydan yadigar olaraq çəkdikləri şəkli özləri ilə götürə də bilərdilər. Əmin mənə şəkil çəkməyi təklif etdi. Mən bacarmadığımı desəm də, ofisiantdan xahiş etdi ki, biziṁ də masamızın yanına şəkil çəkmək üçün kətan və palitra gətirsin. Fırçanı bir neçə dəfə hərəkət etdirməklə kətanın üzərində eyvandan görünən mənzərənin ümumi cizgilərini ustalıqla əks etdirdi. Ona baxıb özüm də həvəsə gəldim. Şəklin ardını mən çəkmək istədim. Ancaq ömrümdə ilk dəfə firça tutduğumdan haradan başlayacağımı bilmədim. Əmin tərəddüd etdiyimi görüb firça olan əlimdən tutdu. Əlinin təmasından bədənimə sanki elektrik cərəyanı yayıldı. O mənə biləkləri necə hərəkət etdirmək lazımlı olduğunu göstərmək istəyirdi.

– Əlini sıxma, biləklərini də boşalt! – əli ilə biləklərimi silkələdi. – Sonra fırçanı kətanın üzərinə çox sıxmadan ehemalca çəkməyə başlayırıq.

¹ Şirniyyat növü

² İçərisində qoz, bal və qaymaq olan, almadan hazırlanmış şirniyyat

Mən, ilk dəfə idi ki, bir insanı bu qədər yaxınıma buraxır, bu qədər səmimiyyətə icazə verirdim. Əminlə birgə olanda bu səmimiyyət, istəməsən belə, öz-özünə yaranırdı.

Hər dəfə içimdə ona qarşı bir az yaxınlıq baş qaldıran kimi özümə onun sadəcə bosniyalı bir bələdçi olduğunu, mənim də sadəcə iş üçün, onların millətçilik, serbofobiyaları haqqında məlumat toplamaq üçün burada olduğumu xatırladırdım. Ancaq Əminin bir təbəssümü ilə bütün dediklərimi tamam unudurdum.

Hava toranlaşındı. Vaxtin necə keçdiyini hiss etməmişdim. Təbiətin gözəlliyyindən çox, Əminin xoş ünsiyyətinin buna səbəb olduğunu anlayırdım.

Artıq geri qayıtmaq lazım idi. Mən maşın hərəkətə gələn kimi yuxulamışam. Əmin məni hotelə çatanda oyatdı:

– Adri! Adri! – astadan məni səslədi.

– Çatmışıq?

– Hə, istəyirsin, səni yuxarı qollarımda qaldırırmı?

Onun bu sözünə yuxum büsbütün qaçıdı:

– Yox, bircə bu qalmışdı!

Düşündüm ki, ondan hər şey gözləmək olar. Birdən deyiğini edər. Əmin gülməyə başladı:

– Zarafat edirəm! Sözlərimi ciddi qəbul etdin?

– Sənin sözlərində nəyin ciddi, nəyin zarafat olduğunu bilmək olmur... Bir də ki, məni oyadanda o nə söz idi, dedin?!

– Nə söz?

– Özün yaxşı bilirsən! “Adri”ni deyirəm. Adri nədir? Mənim adım var. Sən də getdikcə sözlərində sərhəd tanımırısan. Mən sənin nə qohumunam, nə də dostun! Elə sözlərini saxla

onları səndən eşitmək istəyənlər üçün. Əgər mənə “sən” deyə müraciət etməyinə icazə verirəmsə...

Birdən elə bil özümə gəldim. Əminin gözlərinə baxdım. Bu günlər ərzində mənim üçün nələr etdiyini xatırladım. Yenə kobudluq etdiyimi hiss etdim. Dayandım. Sakit və mülayim səslə:

– Yaxşı, Əmin. Mən gedim. Hələlik. Sabah gör daha hara aparırsan məni.

Maşının qapısını bağlayanda ona təşəkkür etmədiyimə görə özümü qınadım. Oğlan bütün günü bu qədər yaxşılıq etdi, mən isə bircə təşəkkürü belə ona çox gördüm.

Mən, əslində, kobud insan deyiləm. Heç bir zaman da kobud olmamışam. Ancaq bu Əminlə ünsiyyətdə gah səbəbsiz yerə aqressivləşir, gah da mülayimləşirdim. Elə ilk görüşümüzdən yaranmış bu qəribə davranışından özüm də baş açmirdim.

Otuz metrlik körpüdən hay-dayvinq

Mostardan başqa yerlərdə olmayan maraqlı əl işləri və müxtəlif suvenirlər almaq olur. Səhər ilk növbədə qohumlaşım və rəfiqələrim üçün kiçik hədiyyələr aldım.

Bu şəhərə xas olan qəribəliklərdən biri də şəhəri iki yerə ayıran çayın eyni zamanda sanki dinləri də bir-birindən ayırması idi. Çayın bir sahilində xristian xorvatlar, digər sahilində isə müsəlman bosniyalılar yaşayırlar. Hər iki sahili də köhnə körpülər birləşdirir. Bu körpülər sanki dinlərin vəhdətini, onlar arasında dialoqu təzahür etdirirdi. Müsəlmanlar olan sahildə şərq ruhu, dərin mənəviyyat və qədimlik hiss olunurdu. Bura özünün rəngarəng parça, mis qab bazarları, çoxlu şərq şirniyyatı dükanları, qədim məscidləri ilə özünəməxsus ab-havaya malik idi. Bəzən axşam-çağının sükutu həm kilsə zənglərinin, həm də məscidlərdən verilən azanların səsi ilə pozulur, bu səslərin qarışığından yaranmış qəribə ahəng uzun müddət havada asılı qalırıd...

Əminlə ən böyük və qədim körpüyü tərəf addımla-yırdıq. Bu gün hava dünənkinə nisbətən daha günəşli idi.

Körpüyə yaxınlaşdıqda orada çoxlu turistlərin olduğunu gördük.

– Buradan sonra hara gedəcəyik? – mən körpünün üstünə çıxa-çıxa artıq növbəti hədəfimiz barədə maraqlandım. Əmindən səs çıxmadı, fikri körpünün üzərində paltarlarını soyunmağa hazırlaşan cavan oğlunda idi. Turistlər də onun ətrafinə yiğilmişdilar.

– Aaaa, bu nə etmək istəyir? Deyəsən, çaya tullanmaq fikrindədir, – mən dilləndim.

– Bu, Qədim Körpünün üzərində turistlərin ən sevimli əyləncələrindən biridir. Körpünün ən hündür yerindən çaya tullanma Mostar gənclərinin ənənəvi qazanc üsuludur. Ürəkli gənclər turistlərin hər birindən bir miqdar pul alaraq çaya tullanırlar.

– Hə, eşitmışəm bu barədə.

Bu cavan oğlan körpünün tam ortasında dayanmışdı. Əminin dediyinə görə, su ilə köprü arasında məsafə iyirmi yeddi-iyirmi səkkiz metr olardı. Körpünün öz qalınlığı da üç metrə yaxın idi. Deməli, köprü üzərində duran adamlı çay arasında ən azı otuz metr məsafə var idi. Oğlan tez-tez aşağı baxırdı. Tullanmağa elə də cürət etmədiyi hiss olunurdu.

– Adriana, bu tullanış elə də asan deyil. Martin əvvəl lərində çayın suyu çox soyuq olduğundan hər kəs cürət edib tullana bilmir. Yayda belə Neretva +13 dərəcədən çox qızdır. O ki qaldı indi. Professional hündürlükdən suya tullanınlar ən çoxu on metrdən tullanırlar. Bu isə onlardan üç dəfə daha yüksək yerdən tullanmaq istəyir. Belə şərtlərlə tullanmaq bu işin ən mahir ustanının belə asanlıq-

la öhdəsindən gələcəyi iş deyil. Yalnız möhkəm iradəyə və bacarığa malik olan bir gənc bunu edə bilər.

Bütün bunları Əmin mənə aramlı danişirdi. O, həmişə göstərdiyi yerlə əlaqəli maraqlı bir hadisə, yaxud fakt danişardı. Bu onun söhbətlərinə xüsusi dad qatırdı.

– Buradan baxanda adamı vahimə bürüyür. Mən heç üç metrdən bunu edə bilmərəm.

Turistlər oğlanı təşviq etmək istədilər. Körpünün üzərinə qoyulmuş papağın içində daha da çox pul atmağa başladılar. Oğlan gah yiğilan pullara, gah da aşağıya – çaya baxırdı. Turistlər fotoaparatlarını hazır saxlayıb Mostarın ən maraqlı əyləncəsini qeydə almaq üçün səbirsizliklə gözləyirdilər. Gənc isə öz cəsarətsizliyi ilə onları məyus edirdi. Bu zaman turistlərdən biri yüz dollar pul çıxartdı və papağın içində atdı.

– Adriana, bəzən gənclər daha çox pul yiğmaq üçün yalandan özlərini tərəddüd edirmiş kimi göstəirlər. Turistlər də çox vaxt bu tələyə düşürlər. Və daha çox pul təklif etməyə başlayırlar, – Əmin gülümsəyərək əyilib yavaşdan qulağıma piçildədi. İsti nəfəsini boynumda hiss etdim. Ürəyim bir anlıq həyəcandan titrədi. Yavaşca başımı tərpədərək sözünü təsdiqlədim.

Deyəsən, oğlan yiğilmiş məbləğin qənaətbəxş olduğunu qərar verdi. Səhərdən tərəddüd edən o deyilmiş kimi, bir göz qırpmında cürətlə çaya tullandı. Qarnı üstəsüzərək ayaqlarını birləşdirdi, əllərini arxaya, yana açdı. Kənardan qaranquşlara bənzəyirdi. Çayın səthinə çatana yaxın əllərini birləşdirərək sürətlə suya girdi.

– Lasta! – Əmin oğlanın tullanışına əl çalaraq səsləndi, – bu tullanma üslubu belə adlanır. Yəni qaranquş. Qəşəng tullandı. Afərin! Çaya düşən zaman ya ayağı üstə, ya da əlinlə girməlisən ki, suyu yarib heç bir zədə almaysan. Qarnı və ya beli üstə düşsən, elə bil yeddinci mərtəbədən asfalta düşmüsən.

– Əgər salto edərək suya tullansayırdı, bu daha təhlükəli olardı, – körpünün üzərində dayanmış tamaşaçılardan biri söhbətimizə qoşuldu. – Çünkü bu zaman sürət daha da çox olur. Bu cür suya düşən birinin sürəti saatda 100 km-dir. Diqqət etdinizmi, o, suya bir neçə saniyənin içində çatdı?! Bu, çox böyük bir sürətdir. Suya səhv düşməklə həyatını təhlükəyə ata bilərdi. Hətta suya tramplindən tullanma yarışlarında hovuzun üzərinə idmançının düşəcəyi yerə kənarlardan su fişqirdirlər. Görmüsünüz bunu?

– Diqqət etməmişəm, – mən cavab verdim.

– Bəli, görmüşəm, – Əmin dedi, – suyun səthinin sərtliyini, sıxlığını azaltmaq üçün edirlər ki, idmançı suya girən zaman əziyyət çəkməsin. Həm də tullanan səhvən qarnı və ya beli üstə düşərsə, ciddi zədə ala bilər. Su fişqirtisi bunun qarşısını alır.

– Afərin, Əmin! – təəccübümü gizlədə bilmədim.

Söhbətin bu yerində bayaq suya tullanan oğlanla bir neçə turist arasında mübahisə düşdүйünü gördük. Turistlər pulları oğlana vermək istəmirdilər. Bəhanələri bu idi ki, şərtə görə, oğlan suya lasta üslubunda deyil, salto edərək tullanmalı imiş. Oğlan isə qaranquş formasında tullanmışdı.

Ara yavaş-yavaş qarışındı. Bir-birilərini tanıyan turistlər oğlanı əhatəyə almışdilar, hərəsinin ağızından bir avaz gəlirdi.

İçlərində daha cüssəli olanı oğlanın yaxasından tutub silkə-layərək hədələyirdi. Əmin dözməyib o yekəpərin qolundan yapışaraq kənara itələdi. Bunu görən turistlər Əminin üstünə düşdülər. Onu o tərəf-bu tərəfə çəkişdirməyə başladılar.

Özümü saxlaya bilməyib Əmini müdafiə etmək üçün qışqırdım. Arada qaldığımdan çantam yerə düşdü, ayaq alında qaldı. Az qaldılar, məni də əzsinlər. Əmin qəzəblə bağırı, yaxasından tutmuş yekəpər turisti kənara tulladı. Bir anlıq sakitlik çökdü. Əllərimin əsdiyini gizlətməyə çalışaraq yerə əyilib çantamı götürdüm.

– Əl çəkin bizdən, bir dayanın! – Əmin şərt bağlamış turistə ingilis dilində dedi. – Siz nə cür tullanmağı şərt bağlamışınız? – təngnəfəs halda soruşdu. Turist salto vuraraq suya düşməyi şərt kəsdiyini bildirdi.

- Papaqda nə qədər pul yiğilib?
- 350 dollar, – turistlərdən biri dedi.
- 350 dollar bir saltoya?
- Düzdür, – turist təsdiqlədi.

Əmin üzünü ona tutub dedi:

– Mən üç salto edərək tullanacağam və hər saltoya da 350 dollar alacağam!

Turistlər gülməyə başladılar:

– Bu soyuqda bu hündürlükdən bir salto belə etmək təhlükəlidir, sən isə üç saltodan danışırsan. Bir də ki, biz şərti bu oğlanla bağlamışdıq. O da əməl edə bilmədi. Biz daha şərt bağlamırıq.

– Yaxşı, mən dörd salto edəcəyəm. Əgər bir dənə belə az etsəm, siz mənə pul verməzsiniz.

Əminin bu sözlərinə hamısı qəhqəhə çəkdilər.

– Dörd salto, otuz metr hündürlükdən?! Dörd saltonu suya düşənə qədər çatdırı bilməyəcəksən. Suya beli üstə düşəcəksən. Gerisini özün düşün, – gülüş səsləri yavaşıyanda turistlərdən biri dilləndi.

– Nə, dörd salto? – Başına iri kovboy papağı qoymuş biri həyəcanlı halda dilləndi, – idmançılar bir-iki salto edərək hovuza tullanırlar. Onu da uzağı on metr hündürlükdən. Mən Tailand adalarının birində klif dayvinqlə¹ məşğul olan bir professionalın üç salto edərək suya tullandığını görmüş-düm. O deyirdi ki, bu idmanla dünyada cəmi on beş nəfər məşğul olur. Onların da uzağı üç saltodan artıq etmələri mümkün deyil...

– Əmin, bəsdir, gedək. Lazım deyil o pullar. Qurtar. Sən dəli olmusan, nə etmək istəyirsən? – mən vəziyyətin ciddiləşdiyini hiss edib narahat olmağa başlamışdım. Əmin mənə qətiyyən qulaq asmaq istəmirdi. – Əmin, bu oğlan suya tullanmayı bilir. Ancaq bununla belə, bir dənə də olsun, salto edə bilmədi. Sən isə dörd saltodan dəm vurursan! Çatdırı bilməyib suya əyri düşsən, ölü bilərsən. Özün deyirdin axı! Xahiş edirəm, Əmin, gəl gedək.

Nə edəcəyimi bilmirdim. Özümü çox çarəsiz hiss edirdim. Az qalırdı ki, ağlayım. Məcbur olub ona yalvarırdım ki, mərci tərk etsin.

– Yaxşı, min dollardan mərc gəlirik. Əgər edə bilməsən, min dolları sən bizə verəcəksən. Əgər dörd salto edə bilsən,

¹ Sildırım qayalardan müxtəlif akrobatik hərəkətlər edərək tullanmaqdan ibarət olan təhlükəli idman növü

onda biz sənə 1200 dollar pul verəcəyik, – yekəpər turist dilləndi.

– Adriana, səndə nə qədər pul var?

– Nə?! Sən, deyəsən, tamam aqlını itirmisən.

– Xahiş edirəm, ver! Mən tullanacağam. Tez ol, məni bu axmağın yanında rüsvay olmağa qoyma.

– Bəsdir də, ağılsız sənsən ki, bu hərəkəti etmək istəyirsən.

– Mən səndən borc istəyirəm. Sənə qaytaracağam. Büttün Mostarı gəzdircəcəyəm. Əvəzində səndən heç nə almayaçağam.

– Sən bu borcu mənə heç vaxt qaytara bilməyəcəksən. Çünkü bu tullanışdan sonra sudan sağ çıxmayaçaqsan.

Əmin çox israr edirdi, onu belə qoya bilməzdəm. İstədiyi məbləği ona verdim. Əmin paltarlarını soyunmağa başladı. Mən bu cür çarəsiz durumda qaldığımı təəccüb edirdim. Onu qoyub gedə bilmirdim, ancaq nə mane olmağa, nə də baş verəcəkləri seyr etməyə taqətim var idi. Böyük bir gərginlik içində idim. Əsəbimdən dirnaqlarımı çeynəməyə başladım. Halbuki uzun illər öncə bu pis vərdişimi tərgitmişdim. Buraya nə üçün gəlmişdim, əvəzində nələr yaşamalı olmuşdum. İçimdə bütün xalqına böyük nifrət bəslədiyim bir bosniyalıya indi acıyırdım. Onun zədələnə biləcəyini düşünmək içimə sıxıntı salırdı... Anlamırdım...

Əmin inamla körpünün üstünə çıxdı. Ayaqlarını bir-ləşdirdi. Günəşin şüaları əzələli, qıvrıq bədənini oxşayırdı. Uzun saçları üzünə tökülmüşdü. Bu mənzərədən sanki qorxu və həyəcanımı bir qədər unutmuş kimi oldum. Günəşin

parlaq işığında körpünün üzərində dayanmış gənc Amerika filmlərindəki dünyanın xilaskarı olan qəhrəman təəssüratı bağışlayırdı. İnsanlar onun ətrafına yiğişib tərifləyərək təşviq etməyə başladılar.

– Dörd salto etmək üçün gərək ya klif dayvinqçi, ya da hay dayvinqçi olasan. Bunun üçün uzun illər məşq etməlisən. Yoxsa bu tullanışı etmək qeyri-mümkündür, – turistlər arasında bir səs eşidildi.

– Hay dayvinqçi kimdir? – yanındakı şlyapalı xanım soruşdu.

– Hay dayvinq və klif dayvinqçılər ekstremal hündür yerlərdən, sildirim qayalardan, gəmilərin dor ağaclarının üzərindən suya tullananlardır. Dünyada rəsmi bir idman növü kimi qəbul edilməyib. Çünkü çox təhlükəli və qeyri-adi formatı var. Dünyada barmaq sayında adamlar bu idmanla məşğul olurlar. Mən birini tanıydım. Mayamidə görmüşdüm. Sonradan eşitdim ki, limanların birində tullanan zaman dəmirlərə dəyib parça-parça olub.

Bu danışçıları eşitdikcə yenidən halim pisləşməyə başladı. Bir az da belə davam etsəydi, balaca uşaq kimi hönkürtü ilə ağlayacaqdım.

Əmin əllərini yuxarı qaldırıb tullanış vəziyyəti aldıqda hamı susdu. Nə edəcəyini gözləyirdilər. O, iyirmi saniyəyə qədər körpünün üzərində durdu. Bəziləri öz aralarında piçıldışaraq Əminin yalandan blef etdiyini və tullanmayacağını deyirdilər, hətta tullanıb-tullanmayıcağı barədə mərc gəlməyə başlamışdılar. O qorxmurdu, tərəddüdlə aşağıya da baxmırıdı. Yox, o tullanacaqdı. Bu onun durusundan

açıq-aydın görünürdü. O, uzaqlara, üfüqə qədər uzanan məmləkətinə baxırdı...

Birdən ayaqları ilə təkan verərək körpüdən yuxarı, hün-dürə tullandı. Tullanan kimi də ayaqlarını düzəltdi, başını dizlərinə çatdırdı. Əllərini ayaqlarının arxasında birləşdirdi və qabağa doğru fırlanmağa başladı. Bu an ürəyimdə qəfil bir sixıntı hiss etdim. İlk görüşdən heç xoşuma gəlməyən bu oğlana görə anlaşılmaz həyəcan keçirirdim. Onun suya necə düşdүүнү görmək üçün aşağıya boylanmağa cəsarət etmədim. Sadəcə turistlərin Əmin firlandıqca saymalarını eşidirdim:

– Bir!

– İki!

– Üç!

... Hamının bir ağızdan heyrət dolu qışqırığı eşidildi. Anlamadım, bu dördüncü saltonun alınmasına işarə idi, yoxsa başqa bir şeyə.

– Uy da... bir də vint! Dəhşət! Dörd saltodan sonra bir də vint etdi! – mərc etmiş amerikalının dili topuq çalırdı.

Körpüdə yiğilmiş dəstə hamılıqla əl çalmağa, fit vermə-yə başladı. Məni soyuq tər basmışdı. Cəld körpüdən aşağı boylandım. Suyun səthi hələ də dalgalanırdı. Əmin isə görünmürdü. Özümü saxlaya bilməyib: “Əmin! Əmin!” – qış-qırmağa başladım.

Ağır-ağır sürünen dəqiqələr ürəyimi də çəkib aparırdı. Nə qədər keçdiyini bilmirdim. Ondan xəbər yox idi. Əlimlə ağızımı bərk-bərk tutub gözlərimi səssiz axan çaya zillə-mişdim. İzdiham susmuşdu. Qorxmağa başlamışdım. Bir-

dən batar, parçalanar, bir yerini zədələyər... Dəhşətli fikirlər
beynimdə işıq sürəti ilə bir-birini əvəzləyirdi. Bir daha onu
çağırdım. Zəif, titrək səsim Qədim Körpüdən enib Neretva-
ya çatmadı belə. Ağlamaq istəyirdim. Bu həyəcanın içində bir
də onun bunu necə etdiyini düşünürdüm. Axı bu, kimdir?

Okeanın o tayında, kəsişən reislərin üzərində başlamış bu maraqlı
əhvalatın nə ilə bitəcəyini bilmək istəyirsiniz?

"Reislər üzərinə uzanmış adam" romanını şəhərimizin
bütün kitab mağazalarından əldə edə və ya
onlayn sifariş verə bilərsiniz.

Əlaqə nömrəmiz:

  (+994 55) 404 31 32

ÖLKƏDAXİLİ ÇATDIRILMA PULSUZDUR.

Qiyməti 10 AZN